

**SLEZSKÁ
UNIVERZITA**

OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

Formy integrace v soudobém světě

Studijní text pro posluchače
univerzity třetího věku

František Varadzin, Ingrid Majerová

Karviná 2023

- Obor:** Ekonomie.
- Klíčová slova:** Evropské integrace; východoevropské integrace; severoamerické integrace; středoamerické a jihoamerické integrace; africké integrace; mezinárodní organizace.
- Anotace:** Studijní text objasňuje, na základě deskripce stavu současného světa, jeho rozrůzněnost a tím i komplikovanost integračních procesů. Text také popisuje pestrost integračních jevů, které odráží specifika podmínek jednotlivých regionů světového hospodářství, v nichž tyto integrační procesy probíhají. Tato část výkladu má také za úkol ukázat na problematičnost evropocentrického vnímání ekonomických jevů a nutnost uvědomit si širší souvislosti evropského a celosvětového hospodářského a sociálního vývoje.

Autor: **Prof. PhDr. František Varadzin, CSc.**
Ing. Ingrid Majerová, Dr.

Toto dílo podléhá licenci:

Creative Commons Uveďte původ-Zachovejte licenci 4.0

Znění licence dostupné na:

<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0>

Obsah

ÚVODEM.....	6
1 VÝVOJ EVROPSKÉ INTEGRACE DO ROKU 1989.....	7
1.1 Rané plány na evropské sjednocení a první pokusy.....	7
1.2 Integrační procesy před druhou světovou válkou	8
1.3 Západoevropský integrační přístup v letech 1951 až 1989.....	10
2 VÝCHODOEVROPSKÉ INTEGRAČNÍ PROCESY – VZESTUP A ZÁNİK RVHP 17	
2.1 Obecná charakteristika RVHP	20
2.2 Předintegrační fáze RVHP	21
2.3 Integrační etapa RVHP.....	23
2.4 RVHP versus Evropské hospodářské společenství	26
3 VZNIK A VÝVOJ EVROPSKÉ UNIE DO BREXITU.....	27
3.1 Formování Evropské unie	27
3.2 Hospodářská a měnová unie.....	30
3.3 Lisabonská smlouva	32
3.4 Společná hospodářská a průmyslová politika	34
4 EVROPSKÉ SDRUŽENÍ VOLNÉHO OBCHODU.....	35
4.1 Vznik Evropského sdružení volného obchodu.....	35
4.2 Vývoj ESVO	37
4.3 ESVO a ES	37
4.4 Evropský hospodářský prostor	39
4.5 ESVO od roku 1995	41
5 INTEGRAČNÍ PROCESY V SEVEROAMERICKÉM PROSTORU. NAFTA A JEJÍ REVIZE	43
5.1 Vznik NAFTA.....	43
5.2 Cíle NAFTA a jejich naplňování	45
5.3 Nástupnická dohoda United States-Mexico-Canada Agreement	49
6 INTEGRAČNÍ PROCESY V LATINSKÉ AMERICE A KARIBIKU	51
6.1 Předpoklady a podmínky integračních procesů Latinské Ameriky	51
6.2 Integrační sdružení v Latinské Americe.....	53
6.3 Středoamerické a karibské integrační tendence	57
7 INTEGRAČNÍ PROCESY V PROSTORU BÝVALÉHO SSSR.....	60

7.1	Společenství nezávislých států	60
7.2	Středoasijská spolupráce	63
7.3	Svazový stát Běloruska a Ruska.....	64
8	INTEGRACE V AFRICE – ZMAŘENÉ ŠANCE NEBO NADĚJE?.....	66
8.1	Celoafriické integrace.....	69
8.2	Integrační seskupení západní Afriky.....	70
8.3	Středoafriické integrace.....	71
8.4	Integrace na východě Afriky	73
8.5	Jihoafrická integrační seskupení	75
9	ASIJSKÁ INTEGRAČNÍ USKUPENÍ – ÚSPĚCHY A PROBLÉMY	77
9.1	Sdružení národů jihovýchodní Asie (ASEAN).....	78
9.2	Jihoaasijské sdružení pro regionální spolupráci (SAARC).....	79
9.3	Subregionální hospodářská spolupráce jižní Asie (SASEC)	81
9.4	Další uskupení asijských zemí	82
9.5	Integrace v Tichomoří	84
10	PŘEDINTEGRAČNÍ USKUPENÍ A JEJICH VÝZNAM. BRICS, ŠANGHAJSKÁ SPOLUPRÁCE, SKUPINA G7.....	86
10.1	Transpacifické partnerství	87
10.2	Asijsko-pacifická hospodářská spolupráce (APEC).....	88
10.3	Šanghajská organizace pro spolupráci.....	89
10.4	Uskupení BRICS	90
10.5	Skupina G7	91
11	MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE A JEJICH ROLE V INTEGRAČNÍCH PROCESECH	93
11.1	Vlastní integrační organizace	94
11.2	Mezinárodní ekonomické organizace sdružené při OSN	95
11.3	Základní přehled mezinárodních odborných organizací	96
12	SOCIÁLNÍ, KULTURNÍ A POLITICKÉ ASPEKTY V SOUDOBÉM SVĚTĚ ...	103
12.1	Vymezení kultury	103
12.2	Elementy kultury a kulturní okruh.....	105
12.3	Základní kulturní typy z hlediska světového hospodářství	106
12.4	Sociální a kulturní kapitál ve světové ekonomice	110
	LITERATURA	113
	SHRNUTÍ STUDIJNÍ OPORY	114

ÚVODEM

Tento text je určen posluchačům Obchodně podnikatelské fakulty v Karviné, Slezské univerzity v Opavě, kteří mají zájem rozšířit si a prohloubit své znalosti v oblasti integračních procesů ve světě.

Snažili jsme se jej koncipovat tak, aby poskytl mnoho zajímavých, aktuálních a praktických informací všem, kteří mají zájem o problematiku formování a fungování současné světové ekonomiky, zejména procesu integrací ekonomik v různých „koutech“ světa. Publikace je strukturována do dvanácti kapitol, jež jsou seskupeny do třech geograficko-tematických celků.

První celek, zahrnující první čtyři kapitoly, se zabývá vývojem integrací na evropském kontinentu, kdy nejprve obecně vymezuje vývoj evropských integračních tendencí do roku 1989, zejména těch v západní polovině Evropy. Druhá kapitola je věnována vývoji východoevropské integrace, a to Rady vzájemné hospodářské pomoci. Třetí kapitola rozebírá činnost Evropské unie do roku 2020, kdy z EU vystoupila Velká Británie a tento proces je znám jako Brexit. Ve čtvrté kapitole je popsán vývoj integrace, která je poněkud ve „stínu“ EU, a to Evropského sdružení volného obchodu.

Druhý celek s pěti kapitolami se geograficky přesouvá mimo Evropu a jsou v něm analyzovány postupně integrační tendence na severoamerickém kontinentu, v Latinské Americe a Karibiku, v prostoru bývalé SSSR (po rozpadu RVHP), v Africe a Asii. Jedná se o kontinenty s velkým množstvím integrací, které fungují více či méně úspěšně a efektivně.

Poslední celek (desátá až dvanáctá kapitola) je zaměřen na problematiku integračních procesů, které přesahují geografické hranice. Hovoří se zde např. o Asijsko-pacifické hospodářské spolupráci, uskupení BRICS nebo skupině G7 (v kapitole deset), o mezinárodních organizacích přidružených nebo nepřidružených k OSN, a to v kapitole jedenáct. V neposlední řadě jsou v poslední kapitole popsány sociální, kulturní a politické aspekty soudobého světa, které uzavírají danou problematiku a podtrhují její celkový rámec.

Naším cílem bylo vytvořit srozumitelný a aktuální učební text, který odráží nejen teoretické, ale také praktické problémy světové ekonomiky. Budete-li mít jakékoliv dotazy, náměty či připomínky k dané studijní opoře, můžete se na nás obrátit prostřednictvím našich e-mailových adres: varadzin@opf.slu.cz nebo majerova@opf.slu.cz.

V Karviné, leden 2023

Autoři

1 VÝVOJ EVROPSKÉ INTEGRACE DO ROKU 1989

CÍLE KAPITOLY

V této kapitole se dozvíte:

- jaké byly počátky evropské integrace a jak k nim přispěl český král Jiří z Poděbrad
- co je to BENELUX
- jak dlouho fungovalo Evropské společenství uhlí a oceli (ESUO)
- kdy bylo založeno Evropské hospodářské společenství (EHS)
- proč nebyla Velká Británie zakládajícím členem
- a jak vznikala měnová unie.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

BENELUX, ESUO, EHS, Schumanův plán, EURATOM, ECU, Evropská unie

1.1 Rané plány na evropské sjednocení a první pokusy

První pokus o vytvoření multinacionální struktury v Evropě je spjat s mírovým poselstvím krále Jiřího z Poděbrad, latinsky *Tractatus pacis toti Christianitati fiendae* neboli *Dohoda o míru veškerého křesťanstva*. Jednalo se o diplomatický projekt iniciovaný v 15. století tímto českým králem.

Jeho cílem bylo dosažení všeobecného míru a spolupráce. Podmínkou úspěchu ovšem bylo současné nutné upuštění od dosavadní středověké myšlenky univerzální říše, jak ji praktikoval císař Fridrich III. společně s papežem, a nahrazení novou, do té doby neznámou ideou stálého společenství nezávislých a vzájemně rovných evropských států. Dohoda, nabízena Jiřím z Poděbrad, kromě toho, že měla zajistit mír, pokud možno v celé Evropě, měla sloužit především jako pojistka k zamezení útoků na České království ze strany sousedních zemí. Dalším důvodem však byla také snaha o získání možných politických spojenců v hrozícím konfliktu s papežem.

Další konkrétní představy o sjednocené Evropě se zrodily v 17. století, v důsledku obranného boje proti Osmanské říši. Byl to Maximilien de Béthune vévoda ze Sully, který v roce 1662 navrhl nadnárodní strukturu, která by sjednotila evropské republiky (včetně

dosud založené italské republiky, jako Benátky, dále Švýcarská konfederace, Spojené Nizozemsko), dědičné (Anglie, Francie, Španělsko, Švédsko, Dánsko, Lombardie) a volitelné monarchie (Papežské státy, Svatá říše římská, Čechy, Polsko, Maďarsko). Tento koncept evropského sjednocení v podstatě vycházel ze středověkých předpokladů křesťanského náboženství a latinského jazyka. Také nabídl společný orientační rámec pro rozsáhlou migraci tovaryšů a umělců a také pro výměnu myšlenek mezi vědci. Navázal tak na pojetí říše Karla Velikého.

Další návrh Williama Penna (1644-1718) na sloučení evropských států šel ještě dále. V jeho eseji (*An Essay Towards the Present and Future Peace of Europe* z roku 1693) k současnému a budoucímu míru v Evropě byly Rusko a Turecko rovněž považovány za potenciálně patřící ke společenství, což je myšlenka, která výrazně přesahuje územní rozsah dnešní EU. V širším smyslu lze k předchůdcům evropského sjednocení počítat i spis Immanuela Kanta *O trvalém míru* (1795), který považoval federativní sdružení republikánských států za předpoklad světového míru. Francouzský spisovatel Victor Hugo jako předseda druhého mezinárodního mírového kongresu v roce 1849 vyzval k vytvoření „Spojených států evropských“.

Žádná z těchto myšlenek však neměla v daném historickém prostředí šanci na realizaci. Teprve důsledky dvou světových válek začaly měnit politické prostředí. Ukázalo se, že ekonomické rozpory vycházející ze stavu rozvoje ekonomiky, vedou k dezolátním procesům pohlcujícím jí samotnou.

Katastrofální mechanismy, jimiž byla rozpoutána První světová válka, masové umírání v materiálních bitvách zákopové války, měla za důsledek zeslábnutí kontinentu. Proto poprvé ve 20. letech 20. století začaly mít větší vliv evropská sjednocovací hnutí jako Panevropská unie, kterou založil a vedl Richard Coudenhove-Kalergi. Navzdory podpoře, které se Panevropské unii dostalo od jejího čestného prezidenta či mnohonásobného francouzského zahraničního ministra a premiéra Aristida Brianda, nebylo možné získat ekonomické zájmové skupiny a další mezinárodní mírová hnutí na palubu Panevropské unie. Nacionální a nacionalistické proudy si udržely převahu – zejména v turbulencích světové hospodářské krize.

1.2 Integrační procesy před druhou světovou válkou

Prvním faktickým integračním sdružením v Evropě byla **Belgicko-lucemburská hospodářská unie** (francouzsky Union économique belgo-luxembourgeoise, zkráceně UEBL). Ačkoli obyvatelstvo Lucemburska hlasovalo v referendu 28. září 1919 většinou více než 60 % pro hospodářskou unii s Francií, o dva roky později byla mezi Lucemburskem a Belgií podepsána smlouva o Unii, protože Francie se stavěla proti hospodářskému spojení s Lucemburskem. UEBL se stala předchůdcem Hospodářské unie Beneluxu. Toto sdružení existuje od roku 1922. Příslušná smlouva byla podepsána Belgií a Lucemburskem 25. července 1921 v Bruselu a vstoupila v platnost 22. prosince 1922. Cílem Unie byla vyhlášena hospodářská spolupráce mezi oběma zeměmi. Obsahem smlouvy se staly

většinou společné spotřební daně a belgicko-lucemburské měnové sdružení (fungovalo do zavedení eura v roce 2002). V roce 1930 se pak v Oslu konala konference, na které Nizozemsko a skandinávské země oznámily svůj společný záměr vzájemně se informovat o své obchodní politice. Proto Nizozemsko spolu s Belgií a Lucemburskem podepsalo v roce 1932 Quichyskou úmluvu, která měla za cíl snížit obchodní tarify.

Během 2. světové války belgická exilová vláda podporovala další spolupráci Beneluxu, ale Nizozemí váhalo. Orientovalo svůj zahraniční obchod, díky své koloniální říši, spíše na spolupráci atlantickými mocnostmi, tj. se Spojeným královstvím a Spojenými státy na liberalizaci obchodu. Ke změně došlo na základě personálních výměn v kabinetu v létě 1943 a v říjnu 1943 podepsaly tři exilové vlády v Londýně dohodu, jejímž cílem byla svobodná směna cizí měny mezi Belgií, Nizozemskem a Lucemburskem.

Vlastní Smlouvu o Beneluxu podepsaly Belgie, Nizozemsko a Lucembursko dne 3. února 1958. V ní bylo dohodnuto založení hospodářské unie, která by měla zahrnovat všechny tři země. Vzájemná bezplatná směna zboží, práce, služeb a kapitálu byla dohodnuta na dobu 50 let. Její platnost nastala 1. listopadu 1960. V důsledku toho již mezi těmito třemi zeměmi prakticky neexistovala žádná obchodní omezení. V roce 1969 následoval protokol s cílem odstranit kontroly a formality na vnitřních hranicích a překážky volného pohybu a Úmluva o sjednocení celního území Beneluxu. Tím uvedené země fakticky předběhly vývoj evropské integrace o 30 let.

V ostatní západní Evropě probíhal integrační proces poněkud jinými cestami. Cíl, sledovaný Adolfem Hitlerem ve druhé světové válce, přeměna Evropy na „Velkou germánskou říši“ pod nacionálně socialistickým vedením, v níž podle rasistické nacistické doktríny měli árijští „nadlidé“ vládnout neárijcům, kteří byli degradováni na „podlidi“, byl vyřešen ihned po skončení války obnovením aktivit pro rovnoprávné sdružování evropských států. Klíčovou roli v tom hrála Unie evropských federalistů, založená v poválečném období od roku 1946, a roku 1948 přejmenovaná na European Movement International. V jejich rámci se Winston Churchill v přednášce 19. září 1946 na University of Zurich – stejně jako předtím Victor Hugo – hovořil o „Spojených státech evropských“ podle vzoru „Spojených států amerických“.

Americký výbor pro sjednocenou Evropu podpořil Evropskou konferenci o federaci, která se poprvé sešla v Haagu 7. května 1948, předsedal jí Winston Churchill a zúčastnili se jí členové parlamentu z 16 přijímajících zemí Marshallova plánu (viz dále). Pracovalo se na návrhu ústavy pro Spojené státy evropské a v roce 1949 byla ve Štrasburku založena Rada Evropy. To zpočátku téměř neovlivnilo suverenitu členských států (s výjimkou Evropského soudu pro lidská práva vytvořeného v souvislosti s ním). Původní naděje, že by se Rada Evropy mohla stát jádrem sjednocené Evropy, brzy vyhasla kvůli záměrům Velké Británie, která stále viděla svou budoucnost spíše v globálním Společenství národů než v Evropě.

V roce 1947 poskytly USA v rámci **Marshallova plánu** (oficiálně European Recovery Program, ERP) 13 miliard USD na rekonstrukci, přičemž evropské země byly zapojeny do

procesu rozhodování o použití poskytnutých prostředků. Za tímto účelem byla v roce 1948 založena Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci (OEEC), aby koordinovala distribuci americké pomoci a přípravu evropských plánů obnovy a pracovala na liberalizaci obchodu a platebních toků. Na druhé straně se OEEC v roce 1961 transformovala na Organizaci pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD).

Se založením OEEC se poprvé ukázalo vznikající rozdělení západní Evropy na dva tábory: kontinentální federalisté v čele s Francií se snažili přenést národní kompetence na evropskou úroveň, aby urychlili proces sjednocení a ustavili OEEC jako nadnárodní organizaci. Britští a skandinávští funkcionalisté naproti tomu odmítali jakékoli oslabení vlastní suverenity a chtěli pouze umožnit spolupráci mezi národními vládami (intergovernmentalismus).

1.3 Západoevropský integrační přístup v letech 1951 až 1989

Přesto by se v motivech evropského sjednocení, které zmiňoval Coudenhove-Kalergi, dalo téměř plynule pokračovat. S prostředky Marshallova plánu udělenými v letech 1948 až 1952 vyslaly USA signál, že chtějí rychle přebudovat kontinentální evropskou ekonomiku a poskytnout tak pozitivní impuls pro proces sjednocení. V roce 1948 založilo 18 západoevropských zemí **Organizaci pro evropskou hospodářskou spolupráci (OEEC)**, jejímž prostřednictvím byly tyto státy zapojeny do rozhodovacího procesu o využití prostředků z Marshallova plánu. Rozhodujícím faktorem pro úspěšný start evropského programu obnovy bylo, že vlády zakládajících států nyní přijaly projekt sjednocení za svůj. Německá spolková vláda (pod vedením kancléře Konrada Adenauera) dokázala prolomit mezinárodní izolaci a zahájit žádoucí západní integraci. Francie měla šanci trvale se ochránit před německou ekonomickou mocí a touhou po pomstě. Konec „dědičného nepřátelství“ byl v dohlednu.

V roce 1950 francouzský ministr zahraničí Robert Schuman oznámil Schumanův plán, který byl po něm pojmenován, ale v podstatě jej vypracoval Jean Monnet. Stanovil tak „základní kámen“ pro vytvoření **Evropského společenství uhlí a oceli (ESUO)**, známé také pod názvem „Montánní unie“. Myšlenka harmonizace německé a francouzské politiky uhlí a oceli však nebyla nová. V OEEC již proběhly diskuse o restrukturalizaci uhelného a ocelářského průmyslu. Mezinárodní společenství surové oceli z let 1926/31, kartel německých, francouzských, belgických a lucemburských výrobců oceli, měl podobně srovnatelné úkoly.

Tím se započalo chápat, že předpokladem pro ekonomické a politické sjednocení západoevropských zemí je hospodářství. Založení ESUO bylo zároveň vnímáno i jako koncepční změna francouzské zahraniční politiky. Do té doby se Francie spoléhala na Velkou Británii, branou v roli nejdůležitějšího evropského subjektu při omezování německému vlivu. Britové se však cítili součástí svého Commonwealthu, jeho problémy jim byly bližší, a bojkotovali všechny nadnárodní evropské iniciativy. Aby eliminoval budoucí potenciál německého uhelného a ocelářského průmyslu jako možnosti pro ohrožení francouzských

bezpečnostních zájmů (problematika Porúří), navrhoval Monnet společné výrobní podmínky a kontrolu produkce pod záštitou nadnárodní vysoké autority.

Za německou stranu, která chtěla překonat okovy Porúří, které stanovily, že zde těžařský průmysl od roku 1949 kontroloval a dohlížel na něj mezinárodní úřad Porúří v Düsseldorfu. Za spolkového kancléře Konrada Adenauera, nakloněného ke kompromisu s Francií přistoupily na jednání země Beneluxu a Itálie navzdory obavám o konkurenceschopnost jejich vlastního ocelářského průmyslu. Za větší riziko považovaly nezapojení do evropského sjednocovacího procesu.

Princip umožňoval všem členským státům přístup k uhlí a oceli, aniž by musely platit cla. Zvláštní novinkou bylo zřízení Vysokého úřadu, který mohl vytvářet společné předpisy pro všechny členské státy v oblasti těžebního průmyslu, tedy výroby uhlí a oceli. ESUO tak lze považovat za první nadnárodní organizace obecně. Při jednáních, která trvala téměř rok, byla vedle „Vysokého úřadu“ z iniciativy menšího úřadu ustavena Rada ministrů složená ze zástupců zúčastněných států a Parlamentní shromáždění, které mělo monitorovat demokratickou legitimitu orgánu Společenství. Státy pak dne 18. dubna 1951 podepsali v Paříži smlouvu o Montánní unii, která po ratifikaci v členských státech 10. srpna 1952 mohla začít vytvářet společný trh s uhlím a ocelí. Smlouva o ESUO, která vstoupila v platnost 24. července 1952, vypršela 23. července 2002 po 50 letech, jak bylo dohodnuto.

Zakládajícími státy Smlouvy o ESUO byly Belgie, Spolková republika Německo, Francie, Itálie, Lucembursko a Nizozemsko. Smlouva o ESUO, která byla uzavřena na dobu 50 let, vypršela 23. července 2002 a nebyla již obnovena. Od té doby se jejím regulačním materiálem stala Smlouva o ES a od roku 2009 Smlouva o fungování Evropské unie, přičteno. Vzhledem k tomu, že ESUO bylo součástí Evropských společenství a později i Evropské unie, znamenalo přistoupení k Evropským společenstvím nebo Evropské unii také přistoupení k ESUO, takže když ESUO zaniklo, dříve k ní přistoupili ještě Dánsko, Irsko, Spojené království. Členy byly také Řecko, Portugalsko, Španělsko, Finsko, Rakousko a Švédsko.

Hlavním cílem smlouvy bylo zajistit vnitroeurovský mír prostřednictvím „komunalizace“, tedy vzájemné kontroly vyráběného válečného zboží na základě uhlí a oceli, a také zajištění těchto výrobních faktorů, které byly rozhodující pro rekonstrukci hospodářství po Druhé světové válce.

Německé spolkové ministerstvo hospodářství pod záštitou Ludwiga Erharda bylo z počátku krajně skeptické. Erhard nebyl ochoten obětovat všechny ekonomické principy za politické cíle integrace. Naopak kancléř Adenauer s Montánní unií sledoval cíl rychlého návratu Německa do západního společenství států jako rovnocenného člena. Proto byl Adenauer ochotný dělat kompromisy nebo akceptovat nevýhody v podrobných otázkách. Velká Británie plán odmítla, cítila se být velmocí a obávala se ovlivnění suverenity.

Německo mělo v té době nejbohatší ložiska uhlí ze šesti zemí. Francie především získala přístup do Porúří, které bylo v bývalé britské okupační zóně a jehož výroba surovin a hospodářský rozvoj předtím utrpěly sankcemi vítězných mocností. Vzhledem k tomu, že Francie již měla velký vliv v tehdy nezávislém Sársku, byla to další příležitost, jak těžit z nalezišť surovin. Pro realizaci přístupu do německých průmyslových oblastí Francie požadovala především splavnění Mosely.

Po mnoha jednáních s německou vládou předložil Jean Monnet 20. června 1950 návrh smlouvy. Smlouva o ESUO byla podepsána 18. dubna 1951. Vznik Montánní unie zrodil bezprecedentní nadnárodní organizaci, které členské státy dobrovolně postoupily části svých suverénních práv. Znamenalo tak začátek procesu evropské integrace a mělo významný dopad na další kroky. Na jedné straně byly přijaty a implementovány prvky liberálního kapitalismu v uhelné a ocelářské unii, kterou silně prosazovaly USA, na druhé straně byla unie uhlí a oceli jedním z prvních kroků k emancipaci Evropy od Spojených států amerických. Její úspěšné fungování vyvolalo další impulsy pro pokračování evropské integrace.

Vznik EHS a EURATOMu

Ekonomické motivy, které se jevily za Korejské války druhořadé, začínaly sílit ve druhé polovině 50. let. Postupně vznikají dva motory hospodářské integrace: EHS a EURATOM.

Evropské hospodářské společenství (EHS) byl název unie evropských států a jejím cílem byla evropská integrace prostřednictvím společné hospodářské politiky. Myšlenka vytvoření společného trhu sahá až do doby neúspěšných kontraktů EDG v roce 1952. Různí evropští politici jako Jean Monnet, belgický ministr zahraničí Paul-Henri Spaak a jeho nizozemský protějšek Willem Beyen se zasloužili o oživení evropské myšlenky. Nejlepší možnost evropské spolupráce spatřovali v hospodářské oblasti.

Na konferenci v Messině v červnu 1955 rozhodli ministři zahraničí ESUO o všeobecném hospodářském sjednocení národních ekonomik, vytvoření společných nadnárodních institucí, sociální harmonizaci prostřednictvím implementace obecných sociálních standardů a spolupráci v jaderném sektoru. Zde bylo rozhodnuto ustavit vládní výbor pod vedením Paula-Henriho Spaaka („Spaakova komise“), který by vypracoval základy a možnosti společného trhu (otázka na zahrnutí různých ekonomických sektorů). Šest států ESUO se během dalších jednání dohodlo na standardizaci společného trhu na základě zprávy Spaakovy komise. Shoda byla založena na těchto principech:

1. zrušení kvót (množstevní omezení dovozu a vývozu) a celních překážek,
2. zavádění volného pohybu služeb, osob a kapitálu,
3. vytvoření společné obchodní politiky vůči třetím zemím,
4. vytvoření evropských institucí.

Rozhodující zasedání se odehrálo v Římě. Tato jednání ovlivnili události ve světě – maďarské povstání (1956) a Suezská krize v témže roce. Hlavy vlád si jasně uvědomily potřebu evropské spolupráce, pokud se neměly stát pěšáky na šachovnici světa. Proto 25. března 1957 bylo podepsáno vytvoření EHS Belgií, Francií, Itálií, Lucemburskem, Nizozemskem a Západním Německem.

Ze Smlouvy o EHS vplynuly tři nové finanční nástroje Společenství:

- *Evropský sociální fond* určený k podpoře zaměstnanosti a zvyšování životní úrovně.
- *Evropská investiční banka* zaměřená na podporu hospodářsky slabých oblastí, modernizaci společností a tvorbě nových pracovních příležitostí.
- *Evropský rozvojový fond* zacílený na organizaci afrických, karibských a tichomořských států, který měly v důsledku koloniální éry „zvláštní vztahy“ s členskými státy Belgií, Francií, Itálií a Nizozemskem.

Na rozdíl od ESUO, kde jako rozhodovací orgán působil Vysoký úřad, v EHS vydávala nařízení a směrnice Rada ministrů. K ní byla jako orgán společenství přidělena Evropská komise, jejíž členové byli jmenováni po vzájemné dohodě členských států. Výkon funkce byl však nezávislý na vládách. Komise byla odpovědná Evropskému parlamentu, který na rozdíl od národních parlamentů měl zpočátku jen málo závazných práv. Jako soudní orgán působil Evropský soudní dvůr, který byl zřízen v souvislosti s ESUO a sídlí v Lucemburku.

Zároveň byla podepsána i další smlouva o vzniku další struktury sjednocující západní Evropu. Šlo o **Evropské společenství pro atomovou energii** (Euratom). To bylo oficiálně taktéž založeno 25. března 1957 *Římskou smlouvou* podepsanou Francií, Itálií, zeměmi Beneluxu a Spolkovou republikou Německo. Dodnes existuje téměř beze změny. Kromě Evropské unie je nezávislou mezinárodní organizací, sdílí s ní však všechny její orgány. Šlo o dohodu, jejímž obsahem bylo civilní využití atomové energie. Na rozdíl od Smlouvy o ESUO, jejíž platnost vypršela v roce 2002, byla doba trvání Smlouvy o Euratomu koncipována jako neomezená. Smlouva o Euratomu navíc, na rozdíl od smluv ESUO a EHS, nepodléhala v průběhu času žádným podstatným obsahovým změnám. Úpravy zpravidla reagovaly na odpovídající změny v ostatních smlouvách.

Tyto takzvané Římské smlouvy vstoupily v platnost na začátku roku 1958. Další smlouva, tzv. Lisabonská smlouva, která vstoupila v platnost v roce 2009 a rozpustila ES a sloučila ho s EU, změnila Smlouvu o Euratomu jen málo a ponechala Euratom jako nadnárodní organizaci vedle EU. Vzhledem k dalekosáhlým kompetencím v oblasti energetické politiky samotné EU však mezitím ztratila tato integrace velkou část svého významu.

Vedle těchto dvou Římských smluv existovalo po roce 1957 ještě Evropské společenství uhlí a oceli, a tak se hovořilo o třech **Evropských společenstvích** (ES). Postupem času se EHS stalo nejdůležitější z nich. Brusel byl vybrán jako místo setkání Komise EHS a EURATOM. ESUO si ponechalo své sídlo v Lucemburku a poradní shromáždění (brzy poté Evropský parlament) se sešla v sídle Rady Evropy ve Štrasburku. Monnetův plán na vytvoření evropského hlavního města po vzoru Washingtonu, DC, se tedy neuskutečnil.

Koncem 50. let se projevují první známky nutnosti revizí ES vyvolaných změnami ve vývoji ekonomik. Zhruba od roku 1952 zaznamenala ropa v mnoha oblastech nebývalý rozmach. V roce 1955 pokrylo 151 milionů tun uhlí vytěženého v západním Německu téměř 80 procent západoněmeckých energetických potřeb. V roce 1965 dosáhla spotřeba energie v SRN 268 milionů tun ekvivalentu uhlí. Uhlí z toho pokrývalo pouze 42,1 procenta, ropa 41,2 procenta. Výroba tepla přecházela do spalování uhlí ke spalování ropných produktů a dieselové lokomotivy nahradily parní lokomotivy. Poptávka po uhlí postupně klesala. Ve svých důsledcích uvedený vývoj znamenal postupný pokles vlivu ESUO.

Integrační vývoj v 60. a 70. letech 20. století

V 60. letech minulého století se začalo pracovat na dalším důležitém úkolu a dne 1. ledna 1961 došlo k první částečné harmonizaci národních sazeb států EHS s cílem vytvoření jednotných vnějších sazeb. K realizaci celní unie a zavedení společného vnějšího tarifu došlo 1. července 1968.

V červnu 1961 byla podepsána asociační dohoda mezi EHS a Řeckem, které započala jeho integraci do evropských struktur. Potřebu evropské integrace si uvědomovaly i další státy. Tak v létě 1961 požádaly Irsko (31. července), Spojené království (9. srpna) a Dánsko (10. srpna) o vstup do EHS. 30. dubna 1962 požádalo o členství i Norsko.

Vlastní přijímání členů do ES však nebylo bezproblémové, neboť odráželo nejen politické koncepty, ale také osobní sympatie a antipatie. To se stalo i u příkladu Velké Británie. Dne 14. ledna 1963 se francouzský prezident de Gaulle vyslovil proti vstupu Spojeného království do EHS. Jeho veto překvapilo Komisi EHS a dalších pět členských států, ale musíme vzít v úvahu, že de Gaullova koncepce zahrnovala „Evropu od Atlantiku po Vladivostok“. To nebyla anglosaská koncepce a francouzský prezident věděl, že zesílený vliv Velké Británie znamená zesílený vliv USA a tím i konec jeho rozhodujícího postavení. Boj o své postavení vedl již se Spojenými státy za Druhé světové války. Proto 29. ledna 1963 byla přerušena přístupová jednání mezi EHS a Spojeným královstvím.

Francie si zároveň začala uvědomovat, po válkách v Indočíně a Alžírsku, neudržitelnost klasické koloniální soustavy. Důsledkem byla masová dekolonizace, kterou zároveň doprovázela nabídka úzké spolupráce s ES. To zabezpečovalo i udržení si ekonomického vlivu. Proto 20. července 1963 byla podepsána dohoda z Yaoundé (dohoda o přidružení frankofonních afrických států a Madagaskaru k EHS).

V témže roce (12. září 1963) byla ukončena jednání a podepsána dohoda o přidružení s Tureckem. Tím ES vytvářelo podmínky pro ustanovení prostoru svého ekonomického vlivu. Pro Turecko to znamenalo příležitost pro svůj další ekonomický růst a tím i počátek změny jeho národního hospodářství ve světové ekonomice.

Dne 8. dubna 1965 byla podepsána smlouva o založení společné Rady a společné komise Evropských společenství („Smlouva o sloučení“), a tím došlo ke sloučení výkonných orgánů Evropských společenství (ESUO, EHS a Euratom).

V roce 1967 požádalo znova Spojené království (10. května), Dánsko (11. května) a Norsko (24. července) podruhé o vstup do EHS a Švédsko požádalo poprvé 28. července. Také druhá britská žádost o členství selhala na začátku kvůli de Gaulleově obstrukci.

Ve dnech 1. a 2. prosince 1969 přijaly hlavy států a vlád ES (francouzský prezident Georges Pompidou) na svém summitu v Haagu rozhodnutí o urychlené integraci, zavedení hospodářské a měnové unie (HMU). Nové perspektivy pro společenství se objevily až po de Gaulleově rezignaci v důsledku nepokojů v roce 1968. Na setkání se objevily signály jak pro prohloubení, tak pro rozšíření ES. V následném roce bylo urychleno jednání o politické spolupráci a zahájení přístupových jednání s Dánskem, Spojeným královstvím, Irskem a Norskem. Tato jednání začala 30. června 1970. V referendu v září 1972 53,5 procenta hlasujících odmítlo vstup Norska do EHS, Dánsko, Spojené království a Irsko se připojily 1. ledna 1973. Grónsko, které se připojila společně s Dánskem jako autonomní součást Dánska, po referendu 1. února 1985 však ES opět opustilo, především z důvodu nadměrného rybolovu v grónských vodách evropskými rybářskými flotilami.

V roce 1972 rozhodly hlavy států a vlád zemí ES v Paříži přeměnit vnitřní vazby do nové podoby vztahů – v Evropskou unii. Forma a obsah Evropské unie však nebyly závazně definovány.

I po skončení de Gaullovy éry (1968) a s rozšířením členství od roku 1973 závisel další vývoj projektu evropského sjednocení především na ochotě předsedů vlád spolupracovat a dělat kompromisy, které byly slučitelné s nadřazenými národními zájmy všech členských států. Často se opakujícím těžištěm činnosti ES byla společná zemědělská politika, jejíž zásady ohrožovaly paralyzovat celé ES. V polovině 70. let ES věnovalo téměř 90 % svého rozpočtu na zemědělské dotace. Jeho vysoký podíl zemědělství byl způsoben tím, že žádná další oblast podpory nebyla přesunuta na úroveň ES.

Svět se však začal měnit. Summit v Haagu sice nabídl perspektivu větší integrace a umožnil se zabývat plánem hospodářské a měnové unie (HMU). Destabilizace amerického dolaru jako vedoucí světové měny dostala měny evropských ekonomik pod tlak. Spekulace rozkolísaly hodnoty měn, a reakcí byl projekt vzniku měnového systému, který by je stabilizoval (Wernerův plán z října 1970). Stále však nebyla naplněna řada podmínek v ekonomikách členských zemí.

Novou snahu o prohloubení integrace zformuloval v roce 1977 předseda Britské komise, a bývalý ministra financí, Roy Jenkins, který představil plán vhodný jako prostředek k využití potenciálu vnitřního trhu, omezení inflace a podpoře zaměstnanosti. 1. ledna 1979 vstoupil v platnost Evropský měnový systém (EMS). ECU (evropská měnová jednotka) byla zavedena jako zúčtovací jednotka v rámci Společenství v platebních transakcích a při stanovení rozpočtu. Sloužila svému účelu, dokud nebyla nahrazena eurem.

Vývoj integrace v 80. letech minulého století

Společenství čelilo novým problémům, když se zabývalo žádostmi o členství z evropských „jižních států“ Řecka, Španělska a Portugalska, které prošly změnou politického systému. Příslušné autoritářské režimy byly nahrazeny demokraciemi západního typu, takže dlouhodobě potlačované obyvatelstvo mohlo nyní prosazovat politické a morální nároky na zapojení do evropského integračního procesu. Řekové, kteří požádali o členství již v roce 1975, byli formálně přijati v roce 1981, zatímco přístupová jednání se Španělskem a Portugalskem se nějakou dobu protahovala kvůli ekonomickým a finančním obavám starých členů a požadavkům na zvláštní předpisy a výhody. Hospodářsky zvláště významná zemědělská odvětví těchto kandidátů byla vnímána jako velmi problematická starými členy, kteří sami čelili silné konkurenci (víno, rybolov atd.). Silně rostoucí zemědělský trh byl podpořen cenovými zárukami a tyto podpůrné nákupy výrazně zvýšily neúměrně vysoké zatížení rozpočtu Společenství. Řecko jako nejmladší člen nakonec dovolilo, aby jeho souhlas se vstupem Španělska a Portugalska, který nakonec vstoupil v platnost v roce 1986, byl vyměněn za zvláštní privilegia.

Velmi váhavé přijetí dvou iberských států odráželo fázi vnitřní paralýzy, která zachvátila komunitu na počátku 80. let, kdy britská premiérka Margaret Thatcherová vyzvala ke změně finančních toků v ES ve prospěch Velké Británie („Chci své peníze zpět!"). Učinila to předpokladem pro jakoukoli ochotu spolupracovat v důležitých otázkách rozvoje Společenství. Teprve když došlo k rozdílu mezi vysokými dovozními cly, která Velká Británie musela platit do rozpočtu ES, a relativně nízkými výnosy britského zemědělství (obojí souvisí se zvláštnostmi ekonomické struktury ostrova, který je součástí Commonwelthu), na takzvaný „britský rabat“. Spor skončil štedrou odměněnou v roce 1984 (40% sleva na povinné příspěvky do britského rozpočtu ES, která musela být kompenzována navýšením vlastních zdrojů ES z DPH).

Od roku 1985 předsedal Evropské komisi Jacques Delors. Energicky prosazoval integrační procesy tím, že soustavně propagoval dokončení evropského vnitřního trhu. Za daným účelem měly být doplněny Římské smlouvy z roku 1957 a zlepšeny politické rozhodovací struktury: posílení většinového principu v Radě a pozice Evropského parlamentu, který měl být přímo volen. Dále prosazoval zavedení nového postupu pro spolupráci mezi Radou a Parlamentem. Nové uspořádání společenství podepsané v únoru 1986 vstoupilo v platnost v červenci 1987 ve formě Jednotného evropského aktu (JEA).

Harmonogram stanovil, že evropský vnitřní trh by měl být realizován ve všech oblastech do konce roku 1992. Tento program byl prováděn krok za krokem prostřednictvím jasných časových limitů a kontrol ze strany Komise a zároveň úzce spolupracovala s Radou. Požadavky komunity měly nyní podstatně větší dopad na národní legislativu v členských zemích. Pod jeho vedením byla připravena cesta ke vzniku Evropské unie.

2 VÝCHODOEVROPSKÉ INTEGRAČNÍ PROCESY – VZESTUP A ZÁNİK RVHP

CÍLE KAPITOLY

V této kapitole se dozvíte:

- důvody vzniku Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP)
- jak se RVHP lišila od západoevropských integrací
- jak se RVHP formovala
- a jaké byly úspěchy a neúspěchy RVHP.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Rada vzájemné hospodářské pomoci (RVHP), UNRRA, Trumanova doktrína, mezinárodní ekonomické organizace RVHP, mezinárodní ekonomické organizace RVHP, pe-restrojka

Vznik Rady vzájemné hospodářské spolupráce je nutné interpretovat v souvislosti s vývojem po 2. světové válce.

Základním stavebním kamenem ekonomického zabezpečení civilního obyvatelstva od dopadů války byla organizace **Správa Spojených národů pro pomoc a obnovu** (anglicky: United Nations Relief and Rehabilitation Administration, zkráceně UNRRA). Jednalo se o mezinárodní organizaci založenou v roce 1943 na základě Washingtonské dohody. Jejími iniciátory se stali USA, Sovětský svaz, Spojené království a Čína. Po válce jí převzala Organizace spojených národů. Jejím účelem bylo „plánovat, koordinovat, spravovat nebo zajišťovat pomoc obětem druhé světové války ve všech oblastech pod kontrolou Organizace spojených národů prostřednictvím poskytování potravin, paliva, oděvů, přístřeší, základních a zdravotních potřeb, dopravních prostředků, surovin nezbytných pro vzkříšení průmyslu, hnojiv a hospodářských strojů pro obnovu zemědělství a dalších nezbytných služeb.“ V letech 1945 až 1946 sehrála klíčovou roli v návratu osob z táborů pro vysídlené lidi do jejich domovských zemí. Její funkce byly později přeneseny pod různé instituce Organizace spojených národů, včetně Mezinárodní organizace pro uprchlíky či Světové zdravotnické organizace. V rámci Spojených států byla poválečná finanční pomoc nahrazena Marshallovým plánem, který nastartoval v roce 1948. UNRRA proto fungovala do roku 1947, kdy byla zrušena usnesením Valného shromáždění OSN.

Od 21. ledna 1947 do 20. ledna 1949 vykonával funkci ministra zahraničí USA George Catlett Marshall. V této pozici byl jedním z tvůrců studené války. Jednání s představiteli SSSR byla stále obtížnější a 12. března 1947 byla vyhlášena **Trumanova doktrína**, v jejímž rámci Spojené státy začaly bojovat proti šíření komunismu a podporovaly boje proti partyzánům v Řecku a vojensky podporovaly Turecko. V červnu toho roku Marshall navrhl zorganizovat široký program pomoci evropským ekonomikám, který se nakonec stal známým jako **Marshallův plán**. Díky tomuto plánu, který fungoval v letech 1948 až 1952, se v roce 1948 americko-sovětské vztahy nebyvale zhoršily na pozadí sovětské blokády oblastí Berlína ovládaných USA, Velkou Británií a Francií. Spojené státy naopak bránily nástupu komunistů k moci v zemích západní Evropy a také ve všech ostatních zemích, které v rámci tohoto ekonomického programu získaly pomoc. Američané totiž jako předpoklad pro poskytnutí pomoci požadovali odvolání komunistů z vlád zemí, které smlouvu podepsaly. V roce 1948 nebyli v žádné vládě v západní Evropě komunisté.

Důsledky Marshallova plánu lze shrnout do následných bodů:

1. Vytvořily se předpoklady pro rozvoj globalizace, ekonomické i politické spolupráce (viz západoevropská integrace).
2. Odvětví vyžadující investice pro svou obnovu byla v krátké době restrukturalizována.
3. Vzhledem k tomu, že podíl amerického majetku byl poměrně vysoký, vedlo to ke změně národní hospodářské politiky zemí.
4. Evropské ekonomiky zotavily z následků války rychleji, než se očekávalo – za pouhých 20 let.
5. Evropské země dostaly příležitost splácet zahraniční dluhy, včetně dluhů z půjček-pronájmů nebo restitucí a reparací.
6. Evropská střední třída, garant politické stability a udržitelného rozvoje, byla obnovena a posílena.
7. Vliv komunistů a SSSR byl oslaben.

Sovětský svaz zdůrazňoval, že Marshallův plán je nástrojem americké hegemonie, která vedla k prosperitě a svobodě. Z hlediska SSSR nebyl k němu z počátku odmítavý přístup a 21. června 1947 se politbyro KSSS po vyslechnutí informací od ministra zahraničí Vjačeslava Molotova rozhodlo zúčastnit jednání. Následujícího dne byl zaslán telegram sovětským velvyslancům ve Varšavě, Praze a Bělehradě, ve kterém stálo: „Považujeme za žádoucí, aby spřátelené spojenecké země ze své strany projevíly vhodnou iniciativu k zajištění své účasti na rozvoji těchto ekonomických opatření.“

Molotov v Paříži jednal o Marshallově plánu s britskými a francouzskými kolegy Ernestem Bevinem a Georgesem Bidaultem, setkání však skončilo neúspěchem. SSSR se odmítl zúčastnit pařížské konference plánované na 12. července, zatímco Británie a Francie oznámily svou připravenost pokračovat bez jeho účasti. V noci z 30. června na 1. července Molotov telegrafoval Stalinovi: „Vzhledem k tomu, že naše pozice je zásadně odlišná od

pozice anglo-francouzské, nepočítáme s možností jakéhokoli společného rozhodnutí o podstatě této otázky“. „Zásadní rozdíl“, který Molotov zmínil, spočíval především v tom, že SSSR chtěl dostávat zdroje na obnovu bez jakýchkoli podmínek a kontroly. USA si chtěli zachovat kontrolu nad jejich toky, aby kontrolovaly jejich užití. Proto západní partneři v reakci na to poukázali na to, že válka skončila, a tudíž by se vztahy měly budovat jinak.

Sovětské představitelé došli k závěru, že pomocí tohoto plánu hodlali západní politici podkopat hospodářský vývoj SSSR a obnovit kapitalismus v zemích, kde vznikala lidově demokratická zřízení. Velká Británie a Francie, které myšlenku Marshallova plánu podpořily, navrhly na pařížském zasedání ministrů zahraničí vytvořit v Evropě organizaci nebo řídicí výbor, který by stál nad evropskými státy a pod hlavičkou identifikace zdrojů a zohlednění potřeb Evropy by ve skutečnosti zasahoval do jejich vnitřních věcí a určoval směry vývoje odvětví jejich průmyslu. SSSR tyto návrhy rezolutně odmítl a na rozdíl od Marshallova plánu požadoval zajištění rovné ekonomické spolupráce, při respektování národní suverenity. SSSR požadoval, aby americká pomoc byla poskytována zemím bez podmínek. Odmítl požadavky, jako je opuštění politiky znárodnování průmyslu, zachování svobody soukromého podnikání a podpora soukromých amerických investic, volný přístup jejich zboží do zemí Marshallova plánu s jejich jednostranným snížením celních sazeb atd. Spojené státy přitom fakticky získaly právo na výstavbu vojenských základen na území účastnických států. Kontrolu nad výkonem prováděla speciálně vytvořená Správa hospodářské spolupráce, kterou vedli významní finančníci a politici z USA. Americké příděly do zemí Evropy byly směřovány tak, aby podporovaly ekonomické zájmy amerických monopolů.

Odmítnutí tohoto plánu znamenalo začátek poválečného rozdělení Evropy, přispělo k posílení politického napětí, tj. k zesílení „studené války“ proti SSSR a dalším státům v jeho bloku. Dne 5. července oznámilo ministerstvo zahraničí východoevropským satelitům změnu sovětského postoje a nežádoucí účast na konferenci. Pouze Československo, kde ještě existovala koaliční vláda, se odvážilo oponovat. Komunistický premiér Klement Gottwald napsal, že mu nebudou rozumět ani partneři, ani obyvatelstvo. Jeho postoj byl zlomen po jednání v Moskvě.

Moskevské vedení si uvědomovalo nutnost vytvořit obdobnou ekonomickou organizaci, která by napomáhala překonat poválečné problémy na základě koordinace vnějších ekonomických procesů. V reakci na Marshallův plán navrhl Molotov plán, který měl vytvořit systém států spolupracujících s SSSR. Nejprve vznikla organizace Kominforma a poté Rada vzájemné hospodářské spolupráce (RVHP). Ta byla založena v roce 1949 jako socialistický protějšek Marshallova plánu a Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci (OEEC). Jejich existenci musíme proto vidět v kontextu formování studené války a teorie dvou táborů. Ukázalo se to po vstupu SRN do NATO, kdy jako odpověď se formuje vojenská aliance Varšavské smlouvy (1955).

Zakládající komuniké RVHP bylo zveřejněno 25. ledna 1949, poté, co zástupci šesti zemí východního bloku podepsali zakládající protokol v Moskvě 18. ledna. Kromě Sovětského svazu byly zakládajícími členy země Polsko, Rumunsko, Bulharsko, Maďarsko a

Československo. Albánie vstoupila do aliance 23. února 1949 (její členství bylo později pozastaveno), 29. září 1950 (do roku 1990) následovala NDR. Členy se později staly také Mongolsko (6. července 1962), Kuba (1972) a Vietnam (1978). 17. září 1964 se Jugoslávie připojila k některým orgánům RVHP. Přehled členských zemí ukazuje Tabulka 1.

Čína (od roku 1950 do roku 1961) a Severní Korea (1956) měly status pozorovatele. 16. května 1973 podepsalo Finsko dohodu o spolupráci s RVHP, v roce 1975 následovaly Irák a Mexiko, 1976 Angola, 1984 Nikaragua, 1985 Mosambik. V listopadu 1986 delegáti z Demokratické republiky Afghánistán, Etiopie, Lidové Jemenské demokratické republiky (Jižní Jemen) a Laosu se zúčastnili jednání jako pozorovatelé.

Dále existoval status spolupracovníka, kam patřily následující země: Finsko (1973), Irák (1975), Mexiko (1975) a Nikaragua (1984). Řešil se tím problém, že vlády těchto zemí nebyly oprávněny uzavírat dohody jménem soukromých společností. Vlády se proto bezprostředně neúčastnily programů RVHP. Zde je zastupovaly komise složené z členů vlády a podnikatelské sféry. Komise byly zmocněny podepisovat různé „rámcové“ dohody se Společnou komisí pro spolupráci RVHP.

Tabulka 1: Země RVHP (plnoprávní členové na konci 80. let 20. století)

Země	Datum přistoupení	Rozloha (km ²)	Obyvatelstvo (mil.)
Albánie ¹	únor 1949	28 748	3,51
Bulharsko	leden 1949	110 994	9,01
Kuba	červenec 1972	109 884	10,48
Československo	leden 1949	127 900	15,65
NDR	1950	108 333	16,58
Maďarsko	leden 1949	93 030	10,37
Mongolsko	1962	1 564 116	2,12
Polsko	leden 1949	312 685	38,09
Rumunsko	leden 1949	238 391	23,47
Sovětský svaz	leden 1949	22 402 200	286,73
Vietnam	1978	332 698	66,75

¹Albánie se přestala účastnit aktivit RVHP v roce 1961 po sovětsko-albánském rozdělení, ale formálně se stáhla v roce 1987.

Zdroj: vlastní zpracování

2.1 Obecná charakteristika RVHP

Základní odlišností RVHP od modelu západoevropských organizací byla skutečnost, že fungovala v rámci plánovitého systému národních hospodářství členských zemí. Také u nich převažovalo společenské vlastnictví výrobních prostředků, což vedlo ke specifickým formám řízení a regulování produkčního procesu.

Zvolená forma společenského vlastnictví komplikovala mezinárodní vazby jednotlivých členů. Příčinou bylo její omezení na teritorium daného státu, což komplikovalo přímé

vztahy mezi podniky z jednotlivých zemí. Veškeré návrhy procházely jednotlivými řídicími stupni v domácí ekonomice, pak přes centrum RVHP do jiné ekonomiky, a nakonec od jejího řídicího centra k příslušnému podniku. Znamenalo to překonat značnou byrokratickou zátěž a časové ztráty. Plánovitý charakter měl za důsledek i specifickou formu zahraničního obchodu. Byl charakterizován víceletými dohodami, ke koordinaci dlouhodobých ekonomických plánů byly vytvořeny plánovací komise, které zajišťovaly propojení s ekonomickými plány ostatních států RVHP.

Platební transakce zajišťovala Mezinárodní banka pro hospodářskou spolupráci, založená jako orgán RVHP v roce 1957 se sídlem v Moskvě. Platebními prostředky byly převoditelné rubly a zlaté rezervy.

Z hlediska rozhodování se nikdy nepodařilo dosáhnout žádné zemi, nebo sociální skupině ba ani Sovětskému svazu, v RVHP uplatnit rozhodující politickou moc nad svými partnery. Tyto pokusy se vždy setkaly s rozhodným odporem. „Suverénní rovnost“ členů, jak je popsána ve zřizovací listině RVHP, zajistila členy tak, že pokud si nepřejí účastnit se společných projektů, mohou se zdržet hlasování. Členové střední a východní Evropy se tohoto principu často dovolávali ve strachu, že vzájemná ekonomická závislost dále sníží politickou suverenitu. Tak ani orgány RVHP ani Sovětský svaz jako jeho hlavní síla neměly nadnárodní autoritu. Tato skutečnost sice zajistila určitý stupeň nezávislosti na sovětské ekonomické nadvládě pro ostatní členy, ale zároveň připravila RVHP o potřebnou moc k dosažení maximální ekonomické efektivity.

2.2 Předintegrační fáze RVHP

Fungování RVHP se během 40 let své existence samozřejmě měnilo, tak jak se proměňovalo prostředí, ve kterém působilo. Tuto uskupení procházelo vývojem, který ve větší či menší míře respektoval proměny potřeb jejich hospodářství. Vytvoření RVHP nebylo z počátku spojováno s prosazováním integračních tendencí. Ekonomiky východoevropských zemí byly daleko výrazněji poškozeny válečným běsněním než ekonomiky západoevropských států. Zároveň zde docházelo ke značným demografickým pohybům, jejichž rozsah byl srovnatelný pouze s německou realitou. Nešlo pouze o pohyb související s vysídlením Němců, milióny lidí se pohybovaly na základě změn hranic mezi SSSR a Polskem, Maďarskem a Rumunskem, ČSR a Maďarskem a SSSR (jih Slovenska, volyňští Češi a zakarpatští Ukrajinci). Pro celkový obraz si musíme uvědomit statisíce Řeků utíkajících před občanskou válkou a britskými intervenčními vojsky, pohyby obyvatel na území bývalé Jugoslávie a obrovskou vnitřní migraci související s těmito mezinárodními pohyby.

Řešení domácích problémů pro nové vlády mělo prioritu. Většina zemí, s výjimkou Německé demokratické republiky a ČSR, v podstatě žádnou významnější produkční kapacitou nedisponovala. Polsko stálo před úkolem osvojení průmyslových oblastí Slezska a SSSR před poválečnou rekonstrukcí fatálně zničené evropské části. Vnější spolupráce měla tak napomoci při odstraňování potíží a zároveň nastartovat proces industrializace zemí Balikánu. Zdá se, že primárními faktory při formování RVHP byla snaha Stalina spolupracovat

a posilovat mezinárodní vztahy na ekonomické úrovni s menšími státy střední Evropy, které byly nyní stále více odříznuty od svých tradičních trhů a dodavatelů ve zbytku Evropy. Zároveň si sovětské vedení velmi dobře uvědomovalo potřebu ekonomického zesílení těchto zemí, které sloužilo nejen pro politické cíle, ale také dávalo pro budoucnost možnost rozvoje sovětského hospodářství.

Zpočátku se zdálo, že formování RVHP postupuje rychle. Místo toho zvítězil přístup „fyzického plánování“, který posílil roli ústředních vlád. Zároveň selhala i snaha o vytvoření jednotného režimu plánování „společné ekonomické organizace“ s možností stanovovat plány v celém regionu RVHP. Protokol k vytvoření takového systému byl podepsán 18. ledna 1949, ale nikdy nebyl ratifikován. Všechna rozhodnutí by vyžadovala jednomyslnou ratifikaci, toto pojetí jasně ohrožovalo suverenitu nejen menších států, ale dokonce i samotného Sovětského svazu, protože mezinárodní orgán by měl skutečnou moc. Rozsah pravomocí RVHP byl oficiálně omezen v listopadu 1950 na praktické otázky usnadnění obchodu.

Jedním z důležitých odkazů krátkého období formování činnosti byl „Sofijský princip“, přijatý v srpnu 1949 na zasedání rady RVHP v Bulharsku. Radikálně oslabil práva duševního vlastnictví a zpřístupnil technologie každé země ostatním za nominální poplatek, který jen pokryl náklady na dokumentaci. Z toho pochopitelně těžily méně industrializované země RVHP a zejména technologicky zaostávající Sovětský svaz na úkor východního Německa a Československa a v menší míře Maďarska a Polska.

Po Stalinově smrti v roce 1953 se začalo v RVHP uvažovat o dalším postupu. Na počátku 50. let všechny země RVHP přijaly relativně soběstačné politiky, nyní začaly znovu diskutovat o rozvoji doplňkových specializací a v roce 1956 vzniklo deset stálých výborů, které měly usnadnit koordinaci v těchto záležitostech. Sovětský svaz začal obchodovat s ropou za zboží vyrobené RVHP. Hodně se diskutovalo o koordinaci pětiletých plánů.

Objevily se však potíže. Polské protesty a maďarské povstání vedly k velkým společenským a ekonomickým změnám, včetně opuštění sovětského pětiletého plánu z let 1956–60. Po roce 1957, když se vlády RVHP snažily obnovit svou legitimitu a společenskou podporu došlo k sérii kroků směrem ke zvýšené obchodní a ekonomické integraci, včetně zavedení „konvertibilního rublu“.

Snahy o nadnárodní centrální plánování opět selhaly. V prosinci 1961 schválilo zasedání rady Základní principy Mezinárodní socialistické dělby práce, které hovořily o užší koordinaci plánů a o „koncentraci výroby podobných produktů v jedné nebo několika socialistických zemích“. V listopadu 1962 na to navázal sovětský premiér Nikita Chruščov výzvou po „společném jediném plánovacím orgánu“. Tomu se bránilo Československo, Maďarsko a Polsko, nejdůrazněji však stále nacionalističtější Rumunsko, které důrazně odmítalo názor, že by se mělo specializovat na zemědělství. Ve střední a východní Evropě pouze Bulharsko převzalo přidělenou roli (také zemědělskou), ale v případě Bulharska to byl zvolený směr i období 30. let 20. století. V době, kdy Sovětský svaz volal po těsné ekonomické integraci, v podstatě neměl sílu ji prosadit. Navzdory určitému pomalému pokroku integrace vzrostla v ropě, elektřině a dalších technických/vědeckých sektorech.

V říjnu 1963 byla založena Mezinárodní banka pro hospodářskou spolupráci (IBEC) za účelem podpory rozvoje zahraničního obchodu členů RVHP s cílem rozšířit jejich spolupráci a realizovat mnohostranné vyrovnání v převoditelných rublech. Všechny země RVHP však zvýšily obchod se Západem relativně více než mezi sebou navzájem. Přesto v tomto období bylo realizováno několik společných projektů, které se staly úspěšné, a začaly vytvářet podmínky pro budoucí integraci, například společný park nákladních vagonů, ropovod Družba (od roku 1963) či výstavba mezinárodních potrubních a vysokonapěťových sítí.

Od svého založení až do roku 1967 fungovala RVHP pouze na základě jednomyslných dohod. Bylo stále zjevnější, že výsledkem byl obvykle neúspěch. V roce 1967 přijala RVHP „princip zainteresovaných stran“, podle kterého se každá země mohla odhlásit z jakéhokoli projektu, který si vybrala, a stále umožňovala ostatním členským státům využívat mechanismy RVHP ke koordinaci svých aktivit. V zásadě by země mohla stále vetovat, ale doufalo se, že se obvykle rozhodnou jen ustoupit, spíše než vetovat nebo být neochotným účastníkem. Toto mířilo hlavně k Rumunsku, které mělo tendence k vlastnímu ekonomickému kursu bez opuštění RVHP.

2.3 Integrační etapa RVHP

Na jedné straně mělo RVHP za úkol dosáhnout lepší ekonomické specializace a dělby práce mezi socialistickými státy a na druhé straně postupné sladění velmi odlišných ekonomických podmínek. V důsledku specializace na základě dělby práce vznikla mezi SSSR a ostatními státy RVHP vzájemná závislost.

Po „zvláštním“ zasedání rady v dubnu 1969 a po vypracování a přijetí (v roce 1971) Komplexního programu pro další rozšíření a zlepšení spolupráce a dalšího rozvoje socialistické ekonomické integrace členskými zeměmi RVHP, byly aktivity RVHP oficiálně nazvány **integrací**, v jejímž pojetí převažovalo vyrovnání rozdílů v relativním nedostatku zboží a služeb mezi státy prostřednictvím záměrného odstraňování překážek obchodu a jiných forem interakce. Dnem 1. ledna 1970 byla také vytvořena Mezinárodní investiční banka (IIB) za účelem poskytování dlouhodobých a střednědobých úvěrů na provádění činností souvisejících s prováděním Komplexního programu dalšího prohlubování a zkvalitňování spolupráce a rozvoje socialistických členských zemí RVHP.

V letech 1972-1974 byly vytvořeny Mezinárodní ekonomická organizace "InterELEKTRO", ekonomická sdružení "InterATOMENERGO", "INTERTEKSTILMAŠ", "INTERCHIMVOLOKNO", "INTERATOMINSTRUMENT". Pod záštitou RVHP proběhly také standardizační snahy, např. Smlouva o jednotném systému elektronické výpočetní techniky (ESER) z 23. prosince 1968, jejímž cílem byl rozvoj standardizované počítačové technologie.

V červnu 1974 bylo v Sofii rozhodnuto o výstavbě trasy zemního plynu. Transgas je plynovod na zemní plyn vedoucí z Ukrajiny, přes Slovensko a Česko do Německa, odbo-

čuje také do Rakouska. Navazuje na ruský plynovod Sojuz vedoucí z Orenburgu. Jeho výstavba probíhala v letech 1975 až 1979. Cílem bylo zajistit zásobování plynem Ukrajinské SSR a středoevropských zemí Rady vzájemné hospodářské pomoci. V centru Prahy poblíž Václavského náměstí byl kvůli němu postaven stejnojmenný komplex budov, sloužil jako dispečink.

Jedním z ekonomických úspěchů sedmdesátých let byl rozvoj sovětských ropných polí. Obyvatelé střední a východní Evropy nepochybně těžili z nízkých cen paliva a dalších minerálních produktů, ať již byl jejich vztah k SSSR jakýkoliv. Jako důsledek země RVHP obecně vykazovaly silný růst v polovině 70. let. Ropná krize z roku 1973 je téměř neovlivnila. Dalším krátkodobým ekonomickým ziskem v tomto období bylo, že politické uvolnění přineslo příležitosti pro investice a transfery technologií ze Západu. Proto docházelo k dovozu západní kulturních postojů, zejména ve střední Evropě. Mnoho podniků založených na západní technologii však nebylo příliš úspěšné. Například polská továrna na traktory Ursus si nevedla dobře s technologií licencovanou Massey Fergusonem, další investice byly plýtvány na kupování si společenského souhlasu (růst spotřeby bez adekvátního růstu produktivity práce) a většina zemí RVHP skončila zadlužená vůči Západu. Když kapitálové toky vyhasly, díky vyostření mezinárodní situace na konci 70. let vymizelo uvolnění, a přišla Iránská krize, od roku 1979 do roku 1983 zažila celá RVHP recesi, z níž se jednotlivé země obtížně vzpamatovávaly. V Rumunsku a Polsku došlo k výraznému poklesu životní úrovně.

V rámci rozvoje mezinárodní dělby práce došlo na snahu specializovat ekonomiky jednotlivých zemí. V jejím rámci byly jednotlivé státy zodpovědné za některé produkty takto:

- SSSR: Letadla (Antonov, Iljušin, Suchoj a Tupolev), těžké dieselové lokomotivy (Vorošilovgradská továrna na lokomotivy), vozy metra, a výkonné traktory (Minský traktorový závod);
- NDR: zemědělské stroje a dopravní zařízení, lodě (zejména lodě na zpracování ryb), osobní vagóny (Waggonbau Görlitz), obráběcí stroje, jeřáby (Kranbau Eberswalde), počítače, důlní lokomotivy (Lokomotivbau Elektrotechnische Werke "Hans Beimler");
- ČSSR: tramvaje (ČKD Tatra), trolejbusy (Škoda);
- Maďarsko: větší omnibusy (Ikarus).

Výhodou byla forma směny uvnitř sdružení. Nasmlouvané ceny měly tendenci být po určitou dobu stabilní, a spíše potlačovaly neustálé kolísání. Pomáhaly tak centrálnímu plánování. Nevýhodou ovšem bylo snížení ekonomického tlaku na pružnost systému a jeho schopnost rychlého přizpůsobení. Projevilo se to typicky v oblasti ropy a zemního plynu: pomalé přizpůsobování cen RVHP v době rostoucích cen ropy a plynu a tím zbrzdění potřebné restrukturalizace. To přineslo zpomalení zavádění vědecko-technického pokroku.

Komplexní program vědeckého a technického pokroku z roku 1985 a nástup sovětského generálního tajemníka Michaila Gorbačova k moci zvýšily sovětský vliv v operacích

RVHP a vedly k pokusům poskytnout RVHP určitý stupeň nadnárodní autority. Komplexní program vědeckotechnického pokroku byl navržen tak, aby zlepšil hospodářskou spolupráci prostřednictvím rozvoje efektivnější a provázanější vědeckotechnické základny. Byla to éra „perestrojky“ tj. restrukturalizace, jejímž cílem bylo postavit ekonomiky RVHP na zdravé ekonomické základy. Gorbačov a jeho tým doufali, že učiní „revoluční změny“ a ekonomiky nabudou novou dynamiku.

V roce 1987 bylo rozhodnuto vytvořit jednotný socialistický trh. Zpočátku obsahoval vážný realistický potenciál. Změny však neprobíhaly úspěšně. Gorbačovův projekt byl soustředěn na příliš mnoho cílů rozprostřených na příliš mnoha frontách, čímž přetížil a přehříval a komplikoval tendenci vývoje sovětského hospodářství. Úzká místa a nedostatky nebyly odstraněny, ale prohloubeny, zatímco středoevropští a východoevropští členové RVHP nevívali požadavky, aby přispěli omezeným kapitálem na projekty, jejichž těžiště bylo především v zájmu SSSR. Dále liberalizace, která umožnila zemím RVHP sjednávat obchodní smlouvy přímo s Evropským společenstvím (přejmenovaným EHS), se stala počátkem konce RVHP.

Ačkoli změny v roce 1989 formálně RVHP neukončily a samotná sovětská vláda trvala až do roku 1991, březnová schůzka v Praze (1990) byla spíše formalita, kdy se projednávala koordinace neexistujících pětiletých plánů. Od 1. ledna 1991 přesunuly země vzájemná jednání na trh s tvrdou měnou. Výsledkem byl radikální pokles obchodu mezi sebou, protože tyto země směnily asymetrickou obchodní závislost na Sovětském svazu za stejně asymetrickou obchodní závislost na Evropském společenství.

Po změně režimů ve východoevropských členských zemích RVHP v létě a zimě 1989 začaly jejich nové vlády radikálně revidovat své ekonomické a politické zájmy. Tím, že získaly plnou nezávislost a zahájily rozhodující ekonomické transformace, nastavily kurz co nejrychlejšího začlenění národních ekonomik do světové ekonomiky, především do západoevropských integračních procesů. Zároveň začala otevřená a bezprecedentně ostrá kritika RVHP jako organizace na jedné straně a systému ekonomické interakce v jejím rámci na straně druhé.

Poslední zasedání rady RVHP se konalo 28. června 1991 v Budapešti a vedlo k dohodě o rozpuštění do 90 dnů. K zániku SSSR pak dochází 26. prosince 1991.

Základním problémem členů RVHP bylo to, že nevykazovali nezbytné předpoklady pro ekonomickou integraci. Jejich úroveň industrializace byla nízká a nerovnoměrná. Přitom výrazně dominoval Sovětský svaz, což téměř automaticky produkovalo nerovnováhu zájmů. Velké rozdíly v ekonomické velikosti a úrovni ekonomického rozvoje měly tendenci vytvářet rozdílné zájmy mezi členskými zeměmi. Všechny tyto faktory dohromady vedly k významným rozdílům v očekávání členských států ohledně výhod, které mají být odvozeny z členství v RVHP. Jednotu místo toho zajišťovaly politické a ideologické faktory.

2.4 RVHP versus Evropské hospodářské společenství

Srovnání těchto dvou sdružení ukazuje na důležité rozdíly mezi nimi. Obě organizace usilovaly o hospodářskou integraci; jejich ekonomická struktura, velikost, rovnováha a vliv se však lišily.

RVHP spojila 450 milionů lidí v 10 zemích a na třech kontinentech. Úroveň industrializace se mezi jednotlivými zeměmi značně lišila: organizace spojovala tři rozvojové země – Kubu, Mongolsko a Vietnam – s některými vysoce industrializovanými státy. Stejně tak existoval velký rozdíl v národních příjmech mezi evropskými a neevropskými členy. Fyzická velikost, vojenská síla a politická a ekonomická zdrojová základna Sovětského svazu z něj učinily dominantního člena. V obchodu mezi členy RVHP Sovětský svaz obvykle poskytoval suroviny a země střední a východní Evropy hotové vybavení a stroje. Nedostatečně vyvinutí členové měli s ostatními sedmi specifické vazby.

RVHP dosáhla nepoměrně více politických než ekonomických zisků ze svých velkých příspěvků do nerozvinutých ekonomik těchto tří zemí. Ekonomická integrace neboli „koordinace plánů“ tvořila základ aktivit RVHP. V tomto systému, který odrážel plánované ekonomiky členských zemí, rozhodnutí vydaná shora ignorovala vlivy tržních sil nebo soukromé iniciativy. Zároveň neexistovala nadnárodní autorita k rozhodování nebo k prosazení potřebných změn. Doporučení mohla být přijata pouze s plným souhlasem zúčastněných stran

Většina zahraničního obchodu RVHP byla státním monopolem, který kladl několik překážek mezi výrobce a zahraničního zákazníka. Na rozdíl od EHS, kde smlouvy většinou omezovaly vládní činnost a umožňovaly trhu integrovat ekonomiky napříč národními hranicemi, potřebovala RVHP vypracovat dohody, které předpokládaly státní zásahy. Kromě toho, zatímco soukromý obchod pomalu omezoval nebo vymazával národní rivalitu v EHS, obchod mezi státy v RVHP posílil národní rivalitu a odpor.

V 80. letech EHS začlenilo 270 milionů lidí v Evropě do ekonomického sdružení prostřednictvím mezivládních dohod zaměřených na maximalizaci zisků a ekonomické efektivity v národním a mezinárodním měřítku. EHS bylo nadnárodním orgánem, který mohl přijímat rozhodnutí (např. odstranění cel) a prosazovat je. Aktivita členů byla založena na iniciativě a podnikavosti zdola (na individuální nebo podnikové úrovni) a byla silně ovlivněna tržními silami.

Na druhé straně provedla RVHP obrovskou industrializaci těchto zemí, která v řadě případech byla v následném období promrhána.

3 VZNIK A VÝVOJ EVROPSKÉ UNIE DO BREXITU

CÍLE KAPITOLY

V této kapitole se dozvíte:

- co je to Jednotný evropský pakt (JEA)
- jak vznikala Evropská unie (EU)
- co to jsou pilíře EU a kolik jich je
- jak fungují Schengenské dohody
- co je obsahem Amsterdamské a Lisabonské smlouvy
- a jak vznikla hospodářská a měnová unie.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Jednotný evropský akt, Maastrichtská smlouva, Evropská unie, Amsterdamská smlouva, Lisabonská smlouva, hospodářská a měnová unie

3.1 Formování Evropské unie

První reálný posun v celé koncepci západoevropské integrace byla příprava a přijetí Jednotného evropského aktu. Šlo o první specifickou reformní smlouvu, kterou později následovaly smlouvy – Maastrichtská, Amsterdamská, Niceská a Lisabonská. Jednotný evropský akt (JEA) znamenal prozatímní uzavření debaty o reformě trávající několik let.

V roce 1985 rozhodla Evropská rada v Miláně v hlasování většinou 7:3 o mezivládní konferenci o tématech pravomocí institucí, nových oblastech odpovědnosti společenství a vytvoření vnitřního trhu s cílem ustanovit dodatkovou smlouvu ke smlouvám Společenství (ESUO, EHS a Euratom) a potvrdit smluvní základ pro stávající Evropskou politickou spolupráci (EPC). 17. února 1986 byla tato dodatková dohoda podepsána v Lucemburku. Podepsalo jí celkem devět ze dvanácti členských států (Belgie, Německo, Francie, Irsko, Lucembursko, Nizozemsko, Portugalsko, Španělsko, Spojené království). Další tři členské státy (Dánsko, Řecko, Itálie) následovaly 28. února poté, co v Dánsku předtím proběhlo referendum o podpisu.

Jednotným evropským aktem (JEA) byly smlouvy o ES změněny a doplněny, přičemž nevznikla žádná nová organizace. Měnila a upřesňovala se náplň stávajících institucí. Jako cíl rozvoje byla jmenována také Evropská unie (EU). JEA vstoupila v platnost 1. července

1987, předtím 25. června 1987 ji ratifikovala Irská republika jako poslední z dvanácti členských států. Prostřednictvím umělého pojmu Jednotného evropského aktu spojuje mezinárodní smlouvou dvě různé tematické oblasti:

1. Dohoda o evropské politické spolupráci (EPC)
2. Právní akt týkající se zejména změny Smlouvy o Evropském hospodářském společenství (rozhodovací procesy v Radě, pravomoci Komise, pravomoci parlamentu a rozšíření pravomocí – kompetencí a politických pravomocí – struktur evropských společenství).

Začalo se uvažovat o zrušení kontrol osob a zboží na vnitřních hranicích EU (např. přesun kontrol do výroby, standardizace veterinárního práva); vzájemné uznávání řady norem výrobků a norem pro potraviny a jejich harmonizace; o odstranění daňových bariér způsobených různými DPH a spotřebními daněmi; o otevření trhů s veřejnými zakázkami v celém ES (pro státní zakázky od 10 mil. německých marek); otevírání a liberalizace trhu (např. pojišťovnictví a přeprava); odstranění státních monopolů (např. poštovní služby). Tak započaly práce na transformaci Evropských společenství.

7. února 1992 byla podepsána **Maastrichtská smlouva**. V platnost vstoupila 1. listopadu 1993 a platila do 1. prosince 2009, kdy vstoupila v platnost Lisabonská smlouva. Délka ratifikace byla způsobena negativním dánským plebiscitem z června 1992 a unijní smlouvě hrozila ratifikační krize. Teprve poté, co Dánové povolili přijetí Maastrichtské smlouvy v druhém referendu kvůli zohlednění určitých zvláštních zájmů (např. neúčast v měnové unii) a německý Spolkový ústavní soud zamítl stížnosti proti převodu suverénních práv na EU a prohlásil smlouvu v souladu s ústavou, mohla Maastrichtská smlouva nabýt účinnosti.

Tím byly integrovány i oblasti spolupráce, které dříve nepatřily do ES. Tak vznikla dnešní Evropská unie. Maastrichtská smlouva tak v roce 1993 přejmenovala ES na Evropskou unii (EU) a byla jedním ze tří pilířů Evropské unie. Další dva pilíře se týkaly vnitřní a vnější bezpečnosti.

Krátce nato – 1. ledna 1995 – vstoupily do EU po rychlých přístupových jednáních Rakousko, Švédsko a Finsko, kterým v tom až do konce konfrontace Východ-Západ bránila přísná politika neutrality. Švýcarsko a Norsko (po dalším záporném hlasování občanů) byly vynechány, takže Evropská unie měla nyní 15 členů.

EU měla jednotnou soustavu orgánů, která se skládala z Rady, Evropského parlamentu, Evropské komise, Soudního dvora a Účetního dvora, které byly tehdy v přesném slova smyslu jedinými orgány Unie a vykonávaly své pravomoci v souladu se Smlouvami. Smlouva zavedla rovněž Hospodářský a sociální výbor a Výbor regionů, které měly poradní funkci. Vedle již existujících finančních institucí ve skupině Evropské investiční banky (EIB), a Evropského investičního fondu, byl podle ustanovení Smlouvy zřízen Evropský systém centrálních bank a Evropská centrální banka. Unie vytvořená Maastrichtskou smlouvou dostala určité pravomoci, které byly rozděleny do tří skupin obvykle označovaných jako „pilíře“.

První pilíř představovala Evropská společenství, přičemž tento pilíř vytvářel rámec, v němž orgány Společenství vykonávaly pravomoci. Šlo o pravomoci v oblastech, v nichž členské státy přenesly suverenitu na Společenství. Druhým pilířem byla společná zahraniční a bezpečnostní politika. Třetí pilíř představovala spolupráce v oblasti spravedlnosti a vnitřních věcí.

Společné orgány se vyznačovaly určitými nadnárodními rysy, např. přidružením Komise a konzultací s Parlamentem. Rolí prvního pilíře bylo podporovat hladké fungování jednotného trhu a mimo jiné i harmonický, vyvážený a udržitelný rozvoj hospodářských činností, vysokou úroveň zaměstnanosti a sociální ochrany a rovnost žen a mužů.

Společná zahraniční a bezpečnostní politika (SZBP) měla za úkol vymezení a provádění společné zahraniční a bezpečnostní politiky pomocí tvorby mezivládních postojů. Mezi její cíle patřilo mimo jiné: chránit společné hodnoty, základní zájmy, nezávislost a celistvost Unie v souladu se zásadami Charty Organizace spojených národů; posilovat bezpečnost Unie ve všech formách; podporovat mezinárodní spolupráci; rozvíjet a upevňovat demokracii a právní stát a dodržování lidských práv a základních svobod.

Spolupráce v oblasti spravedlnosti a vnitřních věcí byla vedena snahou stanovit v těchto oblastech společný postup pomocí mezivládních dohod a poskytovat tak svým občanům vysokou úroveň ochrany v prostoru svobody, bezpečnosti a spravedlnosti. Tento postup zahrnoval oblasti jako předpisy a provádění kontrol při překračování vnějších hranic Společenství; boj proti terorismu, závažné trestné činnosti, obchodu s drogami a mezinárodním podvodům; soudní spolupráce v trestních a občanskoprávních věcech; vytvoření Evropského policejního úřadu (Europolu) se systémem výměny informací mezi policejními orgány členských států; boj proti ilegálnímu přistěhovalectví a společná azylová politika.

Důsledkem bylo i nastartování volného pohybu v rámci **Schengenských dohod**. Již před zavedením eura dokázalo odstranění hraničních kontrol a hraničních zařízení mezi občany členských států účastnících se Schengenské dohody probudit pocit evropské sounáležitosti, více než povědomí o občanství Evropské unie. Volný pohyb osob zakotvený v Jednotném evropském aktu jako součást vnitřního trhu byla původně iniciována zeměmi Beneluxu, Francií a Spolkovou republikou Německo jako součást Schengenské dohody uzavřené v roce 1985, aniž by existovala nezbytná policejní spolupráce a standardizace víz, které by umožnily její aplikaci. Ve druhé dohodě (Schengen II) v roce 1990 byly takové bezpečnostní předpisy přijaty, ale svoboda pohybu byla ve skutečnosti uplatňována až od roku 1995 po zavedení potřebných organizačních změn. Schengenský prostor mezitím výrazně vzrostl a bude se v budoucnu dále rozšiřovat; i když stále nezahrnuje všechny členské státy EU, zahrnuje některé nečlenské státy (Norsko, Island, Lichtenštejnsko a Švýcarsko).

Další změnu přinesla **Amsterodamská smlouva**, kterou se změnila Smlouva o Evropské unii, smlouvy o založení Evropských společenství a některé související akty. Byla podepsána v Amsterdamu 2. října 1997, vstoupila v platnost dne 1. května 1999 a obsahovala rozšíření pravomocí EU. Pokud jde o cíle, do popředí se dostal vyvážený a udržitelný roz-

voj a vysoká úroveň zaměstnanosti. Byl zřízen mechanismus koordinace politik zaměstnanosti členských států. Do Smlouvy o ES byla začleněna Dohoda o sociální politice. Přístup Společenství se vztahoval na některé důležité oblasti, které dosud patřily do třetího pilíře, například azyl, přistěhovalectví, překračování vnějších hranic, boj proti podvodům, celní spolupráce a soudní spolupráce v občanských věcech.

V rámci Institucionálních změn Amsterdamská smlouva stanovila v souladu s žádostí Parlamentu maximální možný počet poslanců Evropského parlamentu na 700 a upravila některé formální postupy.

3.2 Hospodářská a měnová unie

Souběžně s těmito procesy probíhalo formování hospodářské a měnové unie. Maastrichtská smlouva určila jak datum zahájení měnové unie (1. ledna 1999), tak tzv. konvergenční kritéria EU, které by musely členské státy Unie zaručit jako podmínky pro vstup do společné měny. Šlo o cenovou hladinu, vládní dluh, směnný kurz a úroveň úrokových sazeb, kdy se stanovovaly krajní meze, s cílem udržení makroekonomické stability.

Proces vznikání hospodářská a měnová unie (HMU) teoreticky započal již ve 40. letech minulého století, nedostalo se jim však patřičné odezvy. Evropskou platební unií, která existovala v letech 1950 až 1958, lze považovat za předchůdce evropské měnové unie. První konkrétní plány se objevily brzy po podpisu Římské smlouvy a založení Evropského hospodářského společenství (EHS), se kterou bylo v roce 1957 rozhodnuto o postupném rozvoji společného evropského trhu. V roce 1962 předložila Komise EHS první návrhy na zřízení měnové unie. V roce 1964 byl založen „Výbor guvernérů centrálních bank členských států Evropského hospodářského společenství“ (Výbor guvernérů), ve kterém měla být koordinována měnová a měnová politika členských států EHS. V té době však byl malý politický zájem o měnovou unií, členské státy nebyly ochotny se zcela vzdát suverenity nad měnovou politikou. Plány Komise proto nebyly dále sledovány.

V únoru 1969 proto Raymond Barre, komisař pro hospodářské a finanční záležitosti, opět navrhl postupné zřízení měnové unie. Nakonec na Haagském summitu v roce 1969 hlavy států a vlády států EHS pověřily komisi vedenou lucemburským premiérem Pierrem Wernerem, aby vypracovala plán hospodářské a měnové unie. Tento plán se snažil překonat rozdíly v přístupech pomocí třístupňového modelu. V poslední fázi by měnová politika měla podléhat společnému systému centrálních bank a hospodářská politika orgánu podléhajícímu Evropskému parlamentu.

V březnu 1971 učinila Rada ministrů EHS zásadní rozhodnutí implementovat Wernerův plán do roku 1980. 6. dubna 1973 vznikl Evropský fond měnové spolupráce (FECO). Jeho úkolem bylo koordinovat devizové intervence centrálních bank a zúčtovávat z nich vyplývající závazky a pohledávky. Byla zřízena zúčtovací měnová jednotka nazvaná ECU (neboli European Composite Unit). Fond ukončil svoji činnost k 31. prosinci 1993 a jeho úkoly přešly na Evropský měnový institut.

Všeobecné globální ekonomické podmínky 70. let se však ukázaly být příliš obtížné na úplné provedení Wernerova plánu. Již v dubnu 1973 se členské státy rozhodly neiniciovat druhou etapu Wernerova plánu. Od konce roku 1973 se situace ve světovém hospodářství ještě zhoršila v důsledku první ropné krize. Také se proti tomuto plánu postavila Francie, která se s navrženou koncepcí neztotožnila. Považovala ji za příliš velký zásah do svoji národní suverenity. Na jejím nesouhlasu také realizace Wernerova plánu ztroskotala.

V létě 1977 proto nově jmenovaný předseda Evropské komise Roy Jenkins navrhl nový začátek koordinace měnové politiky. Evropská rada se v prosinci 1978 rozhodla vyvinout nový Evropský měnový systém (EMS). Druhá ropná krize, která vypukla v roce 1979 (zhroucení iránského císařství) a neshody ohledně toho, jak by měla závěrečná fáze probíhat, však zavedení takového systému brzdily. Ani všechny státy ES se neúčastnily EMS: zejména Velká Británie se připojila až v roce 1989 a znovu odešla v roce 1992 a Itálie také dočasně opustila EMS v letech 1992 až 1996. Řecko, Španělsko a Portugalsko, které vstoupily do ES v 80. letech, se také z různých důvodů EMS neúčastnily.

V červnu 1988 Evropská rada potvrdila cíl postupné realizace **Hospodářské a měnové unie** (HMU). Pověřila výbor pod vedením Jacquese Delorse (tehdejší předseda Evropské komise), aby prozkoumal konkrétní kroky k této unii a vypracoval příslušné návrhy. Delorova zpráva předložená tímto orgánem doporučila, aby HMU byla zavedena ve třech po sobě jdoucích fázích.

První etapa HMU začala na 1. července 1990. Hlavním cílem této etapy bylo zaměřit různé národní hospodářské a měnové politiky více na měnovou stabilitu a rozpočtovou disciplínu. Tímto dnem byla v zásadě zrušena všechna omezení pohybu kapitálu v EU a posílena spolupráce mezi centrálními bankami. V rámci příprav na druhou a třetí etapu HMU bylo nutné revidovat Smlouvu o založení Evropského hospodářského společenství. Výsledkem jednání byla Smlouva o Evropské unii, která byla dohodnuta v prosinci 1991 a podepsána v Maastrichtu 7. února 1992.

Druhá etapa začala 1. ledna 1994. Byl založen Evropský měnový institut (EMI) a dohodnut zákaz půjček pro vlády od centrální banky. Vznik EMI vedl zároveň k rozpuštění Výboru guvernérů centrálních bank. EMI nebyl odpovědný za provádění měnové politiky v Evropské unii (to bylo vyhrazeno vnitrostátním orgánům). Dva hlavní úkoly EMI byly posílit spolupráci mezi národními centrálními bankami a zajistit užší koordinaci měnových politik a provést přípravy nezbytné pro vytvoření Evropského systému centrálních bank (ESCB), pro realizaci jednotné měnové politiky a pro vytvoření společné měny ve třetí etapě HMU. V prosinci 1995 se Evropská rada rozhodla nazvat evropskou měnovou jednotku, která měla být zavedena na začátku třetí etapy, „euro“. Potvrdila také, že třetí etapa HMU začne 1. ledna 1999.

V červnu 1997 přijala Evropská rada Pakt o stabilitě a růstu s cílem doplnit a upřesnit ustanovení smlouvy o HMU. Ta byla založena na dvou nařízeních a s cílem zajistit rozpočtovou kázeň v HMU. Pakt byl poté reformován v letech 2005 a 2011.

Dne 2. května 1998 Rada Evropské unie složená z hlav států a vlád jednomyslně rozhodla, že jedenáct členských států (Belgie, Německo, Španělsko, Francie, Irsko, Itálie, Lucembursko, Nizozemsko, Rakousko, Portugalsko a Finsko) splnilo požadavky pro třetí etapu HMU a pro zavedení jednotné měny k 1. lednu 1999. Dne 25. května 1998 vlády jedenácti zúčastněných členských států jmenovaly prezidenta, viceprezidenta a čtyři další členy Výkonné rady ECB. Jejich jmenování vstoupilo v platnost 1. června 1998 a založilo ECB. ECB a národní centrální banky zúčastněných členských států společně tvoří Euro-systém, který bude utvářet a definovat společnou měnovou politiku ve třetí etapě HMU.

Třetí a poslední etapa EMU začala od 1. ledna 1999. ECB byla pověřena prováděním jednotné měnové politiky. Počet zúčastněných členských států se 1. ledna 2001 s přistoupením Řecka ke třetí fázi HMU zvýšil na dvanáct. Slovinsko se stalo 13. členským státem eurozóny 1. ledna 2007, o rok později následovaly Kypr a Malta. Slovensko vstoupilo do eurozóny 1. ledna 2009, následuje Estonsko 1. ledna 2011, Lotyšsko 1. ledna 2014 a Litva 1. ledna 2015. Poslední zemí, která přijala euro jako národní měnu, je Chorvatsko (1.1.2023).

Zavedení eura a fungování EMU však nenaplnilo očekávání. Jednotná měna na evropském vnitřním trhu měla vést ke zvýšení poptávky a snížení nákladů. Důsledkem mělo být odstranění kurzových nejistot, snížení transakčních nákladů a větší transparentnosti trhu. Zejména chudší členské státy doufaly, že společná měna poskytne větší pobídku pro přímé investice z bohatších zemí. Růst zemí EMU byl ve skutečnosti stejný jako při zřízení jednotného evropského trhu.

3.3 Lisabonská smlouva

Lisabonská smlouva se zrodila jako ústavní projekt na konci roku 2001 (Deklarace Evropské rady o budoucnosti Evropské unie), který byl rozpracován v letech 2002 a 2003. Vlastní proces vedoucí k Lisabonské smlouvě vycházel z negativního výsledku dvou referend o Ústavní smlouvě v květnu a červnu 2005. V reakci na něj se Evropská rada rozhodla vzít si dvouletou „dobu na rozmyšlenou“. Smlouva byla podepsána na zasedání Evropské rady dne 13. prosince 2007 v Lisabonu a byla postupně ratifikována všemi členskými státy.

Smlouva o založení Evropského společenství je přejmenována na „Smlouvu o fungování Evropské unie“ (SFEU) a pojem „Společenství“ je v celém textu nahrazen pojmem „Unie“. Mimo formálních změn je Unie prohlášena za právního nástupce Společenství. Lisabonskou smlouvou nejsou na Unii přeneseny žádné nové výlučné pravomoci. Mění se však způsob, jímž Unie vykonává své stávající pravomoci. Nová Smlouva zavádí některé nové (sdílené) pravomoci, podporuje zapojení občanů a jejich ochranu, vytváří nové institucionální uspořádání a mění rozhodovací procesy s cílem zlepšit jejich efektivitu a transparentnost. Tak se zvyšuje úroveň parlamentního dohledu a demokratické odpovědnosti.

Lisabonská smlouva poprvé vyjasňuje pravomoci Unie. Rozlišuje tři typy pravomocí:

- *výlučnou pravomoc*, kdy Unie může sama vydávat právní předpisy EU a členské státy je pouze provádějí;
- *sdílenou pravomoc*, kdy členské státy mohou přijímat právně závazné akty, pokud tak již neučinila Unie;
- *podpůrnou pravomoc*, kdy EU přijímá opatření, jejichž cílem je podpořit nebo doplnit politiku členských států. Pravomoci Unie se nově mohou vrátit zpět členským státům prostřednictvím revize Smlouvy.

Lisabonská smlouva dává EU vlastní právní subjektivitu. Unie tak získává možnost podepisovat mezinárodní smlouvy v oblastech spadajících do jejích pravomocí a stát se členem mezinárodních organizací. Členské státy smějí podepisovat pouze mezinárodní smlouvy, které jsou slučitelné s právními předpisy EU. Také díky Lisabonské smlouvě získal Parlament pravomoc navrhnout změny Smluv, kterou doposud měly pouze Rada, vlády členských států a Komise. Příslušné změny by pak přijala formou rozhodnutí Evropská rada. Mohou však podléhat vnitrostátním ratifikačním pravidlům.

Lisabonská smlouva formuluje tři základní principy, jimiž jsou: demokratická rovnoprávnost, zastupitelská demokracie a participativní demokracie. Participativní demokracie nově získává formu občanské iniciativy.

V Lisabonské smlouvě bylo přijato i nové institucionální uspořádání, které posunulo charakter fungování EU. Změny se projeví jak v Evropském parlamentu, jehož legislativní pravomoci byly rozšířeny a změnil se počet poslanců, tak se upravilo postavení a chod dalších orgánů jako Evropská rada, Rada EU, Komise EU a Soudní dvůr EU. Taktéž bylo umožněno, aby v oblastech, kde nemá EU výlučnou pravomoc, může mezi sebou nejméně devět členských států navázat posílenou spolupráci. Svolení k jejímu využití uděluje Rada po obdržení souhlasu Evropského parlamentu. V záležitostech týkajících se společné zahraniční a bezpečnostní politiky je třeba přijímat rozhodnutí jednomyslně.

Byly upraveny i politiky v oblasti životního prostředí. Proto nyní zahrnuje boj proti změně klimatu a energetickou politiku, která je orientována i na solidaritu, bezpečnost dodávek energie a propojení sítí. Vedle toho je nyní možné přijímat právní předpisy EU také v oblasti práv duševního vlastnictví, sportu, vesmíru, cestovního ruchu, civilní ochrany a administrativní spolupráce.

V oblasti společné bezpečnostní a obranné politiky zavádí Lisabonská smlouva klauzuli o vzájemné obraně, podle níž jsou všechny členské státy povinny poskytnout pomoc napadenému členskému státu. „Stálá strukturovaná spolupráce“ je otevřena všem členským státům, které se zaváží k účasti na evropských programech pro vojenské vybavení a k poskytování bojových jednotek pro okamžitý zásah. Takovouto spolupráci musí kvalifikovanou většinou schválit Rada po konzultaci s vysokým představitelem.

3.4 Společná hospodářská a průmyslová politika

Jeden ze základních problémů Evropské unie je otázka dalšího směřování koncepce ekonomického systému. Jedna část politického spektra touží, po jednotné evropské ekonomické vládě, která by umožnila společnou fiskální a aktivní hospodářskou politiku. Druhá část ji odmítá. EU nemůže vybírat daně a nedisponuje vlastními zdroji. Evropská komise tak není schopna tvořit vlastní aktivní hospodářskou politiku. Je-li žádoucí aktivní hospodářská politika v zásadě nebo ve zvláštních situacích, je to věcí jednotlivých členských států, které se vzájemně koordinují pouze dobrovolně. Totéž platí pro mzdovou politiku.

Dalším problémem je prosazování Paktu stability a růstu, který má zamezit nadměrným veřejným deficitům v zúčastněných zemích. Pakt je částí představitelů EU a ekonomů považován za nesprávný, neboť sankční mechanismus s pokutami zhoršuje rozpočtovou situaci dotčených států. Proto Rada pro hospodářské a finanční záležitosti opakovaně nechává porušování paktu nepotrestána, obzvláště u velkých států. Navíc poté, co během řecké finanční krize v letech 2009-2010 vyšlo najevo, že Řecko několik let oznamovalo Evropské komisi nepravdivé rozpočtové údaje, se změnily požadavky na vymáhání pravidel a účinnější sankce. Evropská komise navrhla zavedení „evropského semestru“, ve kterém musí členské státy předložit své rozpočty Komisi a ostatním členským státům šest měsíců předtím, než o nich budou hlasovat národní parlamenty. Návrh byl silně kritizován zčásti za omezování národní fiskální suverenity, ale byl z velké části podpořen vládami EU a schválen Hospodářskou a finanční radou dne 7. září 2010. Vzhledem k tomu, že by mohla vést k fiskální harmonizaci v členských státech EU, bývá tato předběžná rozpočtová kontrola také často označována jako „evropská ekonomická vláda“. Poprvé byla aplikována za maďarského předsednictví v Radě EU v roce 2011.

Dochází i k úpravám financí, neboť krize odhalila další slabinu: nebyly stanoveny jasné mechanismy, co dělat v případě krize předlužení v jednotlivých zemích. To se projevilo u Řecka. Pod tlakem šířící se finanční krize byl 25. března 2010 odsouhlasen nouzový plán pro Řecko na základě úvěrových záruk od ostatních zemí eurozóny a 10. května 2010 – původně omezený na tři roky – byl ustanoven Evropský mechanismus stability. Ten zahrnuje celkový objem 750 miliard eur. Ve veřejné debatě o Evropském stabilizačním mechanismu zazněla kritika, že existuje nepřímá hrozba přeměny měnové unie na „transferovou unii“ po vzoru německého systému fiskálního vyrovnání. Zejména v Německu je uvedený vývoj chápán jako negativní, protože finanční vyrovnání mezi státy vzalo přijímajícím zemím motivaci ke snižování deficitů a tím zvýšilo jejich finanční problémy a upevnilo jejich závislost na dárcovských zemích.

Rozpory a nejasnosti druhého desetiletí vedly nakonec k prvnímu vystoupení z EU. Důvodem byla nejen ekonomická situace, ale i snaha nadřadit nadnárodní orgány nad orgány členských zemí. A tak 31. ledna 2020 Spojené království opustilo nejen EU, ale i Euratom.

4 EVROPSKÉ SDRUŽENÍ VOLNÉHO OBCHODU

CÍLE KAPITOLY

V této kapitole se dozvíte:

- proč vzniklo Evropské sdružení volného obchodu
- jaké byly počátky tohoto sdružení
- jaké byly cíle ESVO
- jak se vyvíjela činnost sdružení
- a jaké jsou vztahy mezi ESVO a Evropským společenstvím/EU.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Evropské sdružení volného obchodu, Evropský hospodářský prostor, cíle ESVO, Lucemburský proces

4.1 Vznik Evropského sdružení volného obchodu

Evropské sdružení volného obchodu (ESVO, anglicky European Free Trade Association – EFTA) je mezinárodní organizace založená v roce 1960. Posláním organizace je podpora prosperity a hospodářské spolupráce mezi jejími členy. Organizace vznikla jako protiváha k Evropskému hospodářskému společenství (dnešní Evropská unie) uzavřením Stockholmské smlouvy ze 4. ledna 1960, vedoucí zemí uskupení byla Velká Británie.

Paralelní jednání o volném obchodu vedla Velká Británie kvůli svým globálním zájmům a úzkým ekonomickým vazbám na Commonwealth. Proto neměla zájem na realizaci uzavřené ekonomické zóny a zpočátku se držela stranou od EHS. V podobné situaci, ale z jiných důvodů, stejně jako Rakousko, Švédsko a Švýcarsko, které nemohly vstupovat do tak dalekosáhlých politických závazků kvůli své neutralitě nebo postojům voličů. Plán předložený Velkou Británií na vytvoření zóny volného obchodu v celé OEEC při zachování národních celních sazeb a vlastní zahraniční obchodní politiky však v prosinci 1958 ztroskotal. Velká Británie také chtěla vytvořením této zóny volného obchodu přilákat členy evropských společenství, aby oslabil význam EHS a posílila svoji mocenskou roli. To se jí ale nepodařilo.

Místo toho byla v roce 1959 zahájena jednání o realizaci alternativního řešení, vytvoření malé zóny volného obchodu sedmi zemí – Dánska, Norska, Rakouska, Portugalska, Švédsko, Švýcarska a Spojeného království. Po pouhých šesti měsících vyvrcholila práce v podobě Stockholmské úmluvy, zakládajícího dokument ESVO, známý také jako Úmluva o založení Evropského sdružení volného obchodu. Popisuje cíle ESVO a vymezuje práva a povinnosti členských států.

Stockholmská úmluva byla podepsána 4. ledna 1960 a vstoupila v platnost 3. května 1960. K prvnímu snížení cel podle článku 3 smlouvy došlo 1. července 1960 a do roku 1970 byla cla postupně úplně zrušena. Dohoda o ESVO se vztahovala i na Lichtenštejnsko, které bylo se Švýcarskem spojeno celní unií. Od června 1961 bylo Finsko rovněž zahrnuto do územní působnosti ESVO prostřednictvím dohody o přidružení.

Podle rozhodnutí ESVO čelit vzniku nadnárodních pravomocí by potřebné instituce měly zůstat co nejflexibilnější s minimálním organizačním úsilím. Rada ESVO byla proto vytvořena jako jediný rozhodovací orgán a tvoří politické vedení ESVO. Na podporu Rady lze svolávat pracovní skupiny a výbory podle potřeby. Zvláštní postavení zaujímá Poradní výbor, který se skládá z předních, politicky nezávislých osobností z hospodářství všech členských států. Vytvořený soudní dvůr ESVO je odpovědný pouze za státy ESVO, které vstoupily do Evropského hospodářského prostoru (EHP), tedy nikoli za Švýcarsko. Kromě toho byl v ústředí ESVO v Ženevě zřízen stálý sekretariát ESVO odpovědný za celkovou koordinaci činností ESVO, který do 90. let nevyžadoval více než 150 zaměstnanců.

ESVO bylo od počátku plánováno jako dočasná organizace s cílem usnadnit sblížení s ES spojením společných zájmů a dosáhnout vytvoření volného trhu zahrnujícího všechny země OEEC, což bylo definováno jako primární cíl. Obecným cílem bylo podpořit růst a prosperitu ve svých členských státech a prohloubit obchodní a ekonomickou spolupráci mezi západoevropskými zeměmi a světem. Ten byl konkretizován v následných směrech:

1. podpora hospodářského růstu, plné zaměstnanosti, zvyšování produktivity a finanční stability s cílem neustále zlepšovat životní úroveň,
2. zajištění spravedlivého obchodování a konkurenčních podmínek,
3. trvalá rovnováha mezi partnery a různými hospodářskými odvětvími,
4. aktivně přispívat k expanzi světového obchodu.

Na rozdíl od ES, které považovalo ekonomickou integraci v podstatě za mezikrok k žádoucí politické integraci. ESVO chtělo, aby si její členské státy zachovaly plnou politickou svobodu jednání; podstatným rysem toho bylo prominutí společných vnějších tarifů. Kvůli značným strukturálním rozdílům nebylo zahrnuto ani zemědělství a rybolov. Kromě toho bylo upuštěno od harmonizace vnitrostátních daňových systémů a systémů sociálního zabezpečení. Na rozdíl od smluv o ES, které byly koncipovány na dobu neurčitou, dohoda o ESVO také od počátku definovala právo na výpověď po dvanáctiměsíční výpovědní lhůtě vystoupit ze spolku. Srovnatelné nařízení bylo pro Evropskou unii zavedeno až Lisabonskou smlouvou.

Hlavní rozdíl mezi raným EHS a ESVO byl v tom, že posledně jmenované neprovozovalo společné vnější celní sazby na rozdíl od prvního: každý člen ESVO mohl svobodně stanovit svá individuální cla vůči zemím, které nejsou členy ESVO, nebo své individuální dohody o volném obchodu se zeměmi, které nejsou členy ESVO.

4.2 Vývoj ESVO

Cíle ESVO vytvořit silnou vyjednávací pozici vůči ES však nebylo dosaženo. Různé pokusy států ESVO o přiblížení se k ES v letech 1960-1961 byly neúspěšné a byly nahrazeny bilaterálním přístupem. Zejména ve Velké Británii lidé poznali, že ekonomický růst probíhá rychleji ve státech ES než v ESVO a že existuje riziko politické izolace. V červenci 1961 se proto Velká Británie rozhodla požádat o vstup do ES. K této žádosti se připojilo také Dánsko, Norsko a – mimo ESVO – Irsko, zatímco neutrální státy ESVO Rakousko, Švédsko a Švýcarsko požádaly o přidružení k ES.

Finsko se stalo přidruženým členem v roce 1961 a řádným členem v roce 1986 a Island se připojil v roce 1970. Spojené království a Dánsko vstoupily do EHS v roce 1973, a proto přestaly být členy ESVO. Portugalsko také odešlo z ESVO do Evropského společenství v roce 1986. Lichtenštejnsko vstoupilo do ESVO v roce 1991 (dříve jeho zájmy zastupovalo Švýcarsko). Rakousko, Švédsko a Finsko vstoupily do EU v roce 1995 a přestaly tak být členy ESVO.

Dvakrát, v roce 1972 a v roce 1994, se norská vláda pokusila vstoupit do EU (v roce 1973 stále do EHS) a tím vystoupit z ESVO. V obou případech však bylo členství v EU odmítnuto v národních referendech a Norsko zůstalo v ESVO. Island požádal o členství v EU v roce 2009 kvůli islandské finanční krizi v letech 2008-2011, ale od té doby svou nabídku vzdal.

Počínaje vstupem Dánska a Spojeného království do Evropského hospodářského společenství v roce 1973 ztratilo ESVO význam ve srovnání s EHS (a později s EU). Od roku 1995 k němu patří pouze Island, Lichtenštejnsko, Norsko a Švýcarsko. S výjimkou Švýcarska tvoří tyto země společně se zeměmi Evropské unie Evropský hospodářský prostor.

Zakládající členové ESVO (Rakousko, Dánsko, Norsko, Portugalsko, Švédsko, Švýcarsko a Spojené království) byli často označováni jako „Vnějších sedm“, na rozdíl od Vnitřní šestky tehdejšího Evropského hospodářského společenství (EHS). V prvním desetiletí své existence se ESVO především snažilo etablovat se jako alternativní integrační model a prokázat svou akceschopnost. Bylo to způsobeno především zrušením vnitřních tarifů k 31. prosinci 1966, tedy o tři roky dříve, než se původně plánovalo.

4.3 ESVO a ES

První rozšíření ES znamenalo začátek nové fáze mezi ES a ESVO, kterou lze označit za pragmatický bilateralismus. Z iniciativy Velké Británie byly uzavřeny bilaterální dohody o

volném obchodu mezi ES a jednotlivými státy ESVO, k nimž od roku 1970 patřil i Island. Během čtyř let, do července 1977, byla realizována největší světová zóna volného obchodu pro komerční a průmyslové výrobky. Tím se otevřely trhy ES s průmyslovým zbožím neutrálním státům ESVO, přičemž si zachovaly plnou ekonomickou svobodu jednání. Kromě oblastí volného obchodu se státy ESVO rovněž snažily spolupracovat s ES, mimo jiné v oblastech ochrany životního prostředí, výzkumu a technologie, jaderné energie, rybolovu a námořní dopravy a technických norem.

S realizací celoevropské zóny volného obchodu pro průmyslové zboží byly smluvní cíle pro ESVO z velké části splněny; ve srovnání s ES však ztratil na významu a atraktivitě a hrozilo, že bude zredukován na pouhou správu volného obchodu.

Na pozadí odstranění posledních množstevních omezení se v dubnu 1984 v Lucemburku konalo společné ministerské zasedání ES a ESVO. Na tomto prvním společném ministerském zasedání bylo rozhodnuto pokračovat ve stávající spolupráci a na základě nového mnohostranného dialogu ustavit tzv. lucemburský proces. V této souvislosti byl poprvé diskutován koncept dynamického Evropského hospodářského prostoru (EHP), který by měl zaručit rozšíření volného obchodu.

Dosavadní forma bilaterálního dialogu s jednotlivými státy ESVO však z pohledu Evropské komise již nevyhovovala, protože individuální jednání znesnadňovala homogenní uspořádání vnějších vztahů ES. Vyloučením citlivých oblastí jako např. zemědělství nebo volný pohyb osob, v ES vznikl dojem, že státy ESVO pro sebe získají ekonomické výhody bez odpovídajících protiplnění.

V roce 1987 se ES – rozšířené o rok dříve o Španělsko a Portugalsko – také v Jednotném evropském aktu rozhodlo vytvořit do roku 1992 evropský vnitřní trh. Na ministerské konferenci ESVO v Interlaken v roce 1987 proto Komise ES oznámila tři zásady pro budoucí vztahy s ESVO:

1. prioritu vlastního integračního procesu před rozšiřováním vnějších vztahů,
2. zachování vnitřní autonomie rozhodování a obrany proti vnějším vlivům na vnitřní autonomii,
3. zajištění vyváženého rozdělení práv a povinností.

Upřednostnění dokončení vnitřního trhu před rozvojem vnějších vztahů ES znamenalo, že tradiční postupný přístup k ES již nebude úspěšný. Pro státy ESVO opět existovalo nebezpečí, že budou ze strany ES marginalizovány. Ačkoli se ESVO a ES staly navzájem nejdůležitějšími ekonomickými partnery z hlediska zahraničního obchodu, země ESVO byly díky své velikosti na ES mnohem více závislé než naopak. Jako nečlenové však neměli právo na politické spolurozhodování.

V lednu 1989 navrhl předseda Komise ES Jacques Delors dát sblížení mezi ES a ESVO na nový institucionální základ. Státy ESVO by měly být integrovány jako celek do společného trhu a do společných rozhodovacích a správních procesů. Delorova iniciativa byla

pozitivně přijata státy ESVO, protože pro ně znamenala otevření společného trhu, aniž by se museli účastnit společných politik ES.

S kolapsem socialistických systémů ve východní Evropě se však mezinárodní politický rámec rozhodujícím způsobem změnil a ES se mohlo ještě silněji projevit jako politická a ekonomická velmoc v Evropě. S koncem konfliktu mezi Východem a Západem ztratila politika neutrality svůj dominantní charakter pro mnoho států ESVO a neexistovalo žádné politické ospravedlnění pro zvláštní zacházení se státy ESVO. To znamenalo, že ES bylo ochotno udělat jen málo ústupků a mohlo si nekompromisně stát za svými vlastními postoji.

Evropská unie uzavřela s Evropským sdružením volného obchodu v Portu v roce 1992 smlouvu o vytvoření společného **Evropského hospodářského prostoru** (EHP). Účast Švýcarska odmítli ještě v roce 1992 jeho občané v referendu. Švýcarsko tak jako jediná země není součástí Evropského hospodářského prostoru a reguluje své hospodářské vztahy s Evropskou unií na základě řady bilaterálních smluv tak, že je součástí Evropského jednotného trhu podobně jako ostatní země ESVO.

Nicméně o vytvoření EHP bylo rozhodnuto 1. ledna 1993 souběžně se zahájením vnitřního trhu ES. Dohoda o EHP vstoupila v platnost 1. ledna 1994. V roce 1994 norské obyvatelstvo podruhé odmítlo členství v ES a Švýcarsko rovněž neratifikovalo Dohodu o EHP. Rakousko, Finsko a Švédsko vstoupily do Evropské unie v lednu 1995. EHP otevřel velký tržní potenciál pro všechny zúčastněné státy a také poskytl státům ESVO určitá privilegia ve srovnání s východoevropskými zeměmi, ale z pohledu států ESVO se minul vlastní cíl zachování rovných příležitostí mezi státy ES a ESVO.

4.4 Evropský hospodářský prostor

Evropský hospodářský prostor vznikl prostřednictvím Dohody o Evropském hospodářském prostoru, tj. dohodou umožňující rozšíření jednotného trhu Evropské unie na členské státy Evropského sdružení volného obchodu. EHP spojuje členské státy EU a tři státy ESVO (Island, Lichtenštejnsko a Norsko) do vnitřního trhu, který se řídí stejnými základními pravidly. Cílem těchto pravidel je umožnit volný pohyb osob, zboží, služeb a kapitálu v rámci jednotného evropského trhu, včetně svobody zvolit si bydliště v jakékoli zemi v této oblasti. EHP byl založen dne 1. ledna 1994 vstupem v platnost Dohody o EHP. Smluvními stranami jsou EU, její členské státy a Island, Lichtenštejnsko a Norsko.

Smlouva o EHP je obchodní smlouvou a v některých klíčových ohledech se liší od smluv EU. Jejím účelem je „podporovat trvalé a vyvážené posilování obchodních a ekonomických vztahů“. Členové ESVO se neúčastní společné zemědělské politiky ani společné rybářské politiky. Právo na volný pohyb osob mezi členskými státy EHP a příslušná ustanovení o ochranných opatřeních jsou totožná s těmi, která platí mezi členskými státy EU.

Dohoda o EHP specifikuje, že členství je otevřeno členskými státy EU, nebo ESVO. Státy ESVO, které jsou smluvními stranami Dohody o EHP, se účastní vnitřního

trhu EU, aniž by byly členy EU nebo celní unie Evropské unie. Přijímají většinu právních předpisů EU týkajících se jednotného trhu s významnými výjimkami, včetně zákonů týkajících se společné zemědělské politiky a společné rybářské politiky. Procesy "rozhodování" umožňují členským státům EHP ovlivňovat a přispívat k nové politice a legislativě EHP od rané fáze. Zboží ze třetích zemí je pro tyto státy vyloučeno z pravidel původu.

Smlouva o EHP svěřuje úkoly několika orgánům, které mají legislativní, výkonné, soudní nebo poradní funkce:

- *Legislativní orgány:* Rada EHP se skládá ze zástupců vlád členských států. Vypracovává směrnice, které zajišťují provádění cílů smlouvy a členské státy je musí dodržovat. Rada EHP se schází dvakrát ročně, aby řídila celkový vztah mezi členy EEA. Smíšený parlamentní výbor EHP se skládá z členů Evropského parlamentu a parlamentů států ESVO. Může vyjadřovat své názory ve formě zpráv nebo usnesení.
- *Výkonné orgány:* Smíšený výbor EHP dohlíží na provádění Smlouvy členskými státy. Smíšený má za úkol rozšířit příslušné právo EU i na nečlenské státy EU. Ve státech EU je tento úkol rovněž v kompetenci Evropské komise, ve státech ESVO Kontrolnímu úřadu ESVO.
- *Soudní orgány:* Evropský soudní dvůr rozhoduje o porušení smlouvy členskými státy EU, Soudní dvůr ESVO rozhoduje o porušení smlouvy členskými státy ESVO.
- *Poradní orgány:* Poradní výbor sdružuje zástupce zájmových skupin z členských států. Má výhradně poradní funkci.

Spíše než zřizování institucí v rámci EHP, jsou činnosti EHP regulovány Kontrolním úřadem ESVO a Soudním dvorem ESVO. Kontrolní úřad ESVO a Soudní dvůr ESVO upravují činnosti členů ESVO s ohledem na jejich závazky v Evropském hospodářském prostoru (EHP). Protože Švýcarsko není členem EHP, neúčastní se těchto institucí. Dozorčí úřad ESVO plní pro členy ESVO roli, která je ekvivalentní roli Evropské komise pro EU, jakožto „strážce smluv“ a Soud ESVO plní rovnocennou roli Evropského soudního dvora

V původním plánu pro EHP chyběl Soud ESVO nebo Kontrolní úřad ESVO: tyto role měl vykonávat Evropský soudní dvůr a Evropská komise. Během jednání o dohodě o EHP však Evropský soudní dvůr informoval Radu Evropské unie dopisem, že se domnívá, že by bylo porušením smluv dát orgánům EU tyto pravomoci, pokud jde o nečlenské státy EU. Proto bylo vytvořeno současné uspořádání.

EHP je oblastí volného obchodu, má však širší rozsah. Jeho součástí jsou i „horizontální“ ustanovení týkající se čtyř svobod (sociální politika, ochrana spotřebitele, životní prostředí, statistika, právo obchodních společností). Právo EHP je rovněž třeba vykládat způsobem „v souladu s EU“.

V celém EHP platí čtyři svobody pohybu zboží, osob, služeb a kapitálu se zvláštními předpisy pro zemědělské produkty. Zboží ze třetích zemí zůstává vyloučeno prostřednictvím nařízení o původu. Jednalo se o největší ekonomickou zónu s přibližně 520 miliony

obyvatel (z toho přibližně 505 milionů v EU) od oblasti Arktidy po Středomoří a roční ekonomickou produkcí více než 19,2 bilionů amerických dolarů (stav k roku 2018) světa. Přibližně polovina světového obchodu se odehrává v Evropském hospodářském prostoru. Rada EHP odpovídá za provádění Dohody o EHP a sledování jejích ustanovení.

V EHP byla cla mezi členskými státy zrušena a platí přibližně 80 % pravidel jednotného trhu EU. Nejedná se však o celní unii se společným celním sazebníkem. Navíc – na rozdíl od EU – se musí při dovozu platit spotřební daně. Vzhledem k použitelnosti velkého množství harmonizačních předpisů je však EHP více než pouhou zónou volného obchodu.

Specifické postavení v evropské integraci má Švýcarsko. To bylo jediným státem ESVO, který neratifikoval mnohostrannou dohodu o EHP poté, co těsná většina švýcarských občanů a jasná většina kantonů odmítla účast Švýcarska v referendu dne 6. prosince 1992. Má v orgánech EHP status pozorovatele.

Od té doby švýcarská vláda bilaterálně sleduje svůj cíl umožnit zemi ekonomicky se podílet na čtyřech svobodách EHP. Na rozdíl od Dohody o EHP jsou v bilaterálních jednáních pouze dva partneři v jednání (Komise EU a švýcarská vláda), což umožňuje konkrétnější předpisy pro Švýcarsko. V roce 2009 vstoupilo v platnost zrušení hraničních kontrol osob na švýcarských pozemních hranicích (kontroly zboží zůstávají zachovány). V prosinci 2012 Rada Evropské unie rozhodla, že již nebudou existovat žádné nové dvoustranné dohody založené na předchozích dohodách se Švýcarskem.

Další zemí, která má zvláštní status je Lichtenštejnsko. Týden po švýcarském „Ne“ obyvatelé Lichtenštejnska schválil přistoupení. Vládnoucí princ se již vyslovil pro dohodu o EHP. Lichtenštejnsko je také součástí švýcarského hospodářského prostoru a měnové a celní unie se Švýcarskem. Proto musela být s ohledem na tuto situaci revidována dohoda o EHP a byla změněna smlouva z 29. března 1923 o připojení Lichtenštejnského knížectví ke švýcarskému celnímu území. Dohoda o EHP se však v Lichtenštejnsku vztahuje na méně zboží než v ostatních členských státech. Toto omezení, původně stanovené do 1. ledna 2000, bylo původně prodlouženo do 1. ledna 2005 a před dosažením tohoto data se od té doby stalo trvalým.

4.5 ESVO od roku 1995

Od roku 1995 se ESVO skládá pouze z Islandu, Lichtenštejnska, Norska a Švýcarska. Navzdory velké heterogenitě a značně odlišným zájmům hospodářské politiky se ministři ESVO na svých společných zasedáních v prosinci 1994 a červnu 1995 rozhodli pokračovat v ESVO jako účelovém sdružení a zachovat jej jako pilíř v EHP. V souladu s rezolucí z roku 1999 byla Úmluva ESVO dne 1. června 2002 doplněna o tzv. Vaduzskou úmluvu, úpravu dohod o EHP (resp. neúčasti Švýcarska) a WTO založené v roce 1995 dosáhnout. Úkol ESVO se dnes omezuje především na správu a provádění Úmluvy o ESVO (vnitřní obchod ESVO), Dohody o EHP a uzavírání dohod o volném obchodu se třetími zeměmi, které jsou stále častěji uzavírány od 90. let 20. století.

Po zamítnutí slovinské žádosti o členství na podzim 1995 se však stalo nepravděpodobným, že by byli přijati noví členové. Nicméně některé země, včetně Alžírsko, projeví zájem o připojení. Dočasně diskutovaná funkce „čekárny“ pro východoevropské země, která mohla být do EU zavedena po malých krocích prostřednictvím vstupu do EHP spojeného s členstvím v ESVO, se ukázala jako neatraktivní, a proto nebyla v politické praxi uplatňována. dále.

I v době před možným rozhodnutím o Brexitu však opět došlo k pohybu v možnostech expanze. Ve Švýcarsku vstoupily různé politické kruhy do hry s návrhem tzv. ESVO 2.0, které by pak spolu se Spojeným královstvím, které vystoupilo z EU, mohly mít vůči EU o něco větší váhu než dříve. Ačkoli to nebylo původně na pořadu jednání, případný návrat Spojeného království byla hlavním tématem ministerského zasedání ESVO dne 26. června 2016.

Jak již bylo zmíněno výše ESVO uzavřelo řadu smluv s různými ekonomikami světa. Jejich přehled dává možnost nahlédnout na jinou formu propojování se světovým hospodářstvím, než praktikuje EU. Jde o dohody o volném obchodu mezi ESVO a dalšími zeměmi s těmito státy: Egypt, Albánie, Bosna a Hercegovina, Chile, Kostarika, Ekvádor, Rada pro spolupráci v Zálivu (Bahrajn, Kuvajt, Omán, Katar, Saúdská Arábie, Spojené arabské emiráty), Hongkong, Izrael, Indonésie, Jordánsko, Kanada, Kolumbie, Jižní Korea, Libanon, Mexiko, Maroko (kromě Západní Sahary), Černá Hora, Severní Makedonie, Palestina, Panama, Peru, Srbsko, Singapur, Celní unie jižní Afriky (Botswana, Svazijsko, Lesotho, Namibie, Jižní Afrika), Tunisko Turecko a Ukrajina.

Probíhají jednání o dohodách o volném obchodu s následujícími zeměmi a uskupeními: Alžírsko, Indie, Kosovo, Mercosur (Brazílie, Argentina, Uruguay, Paraguay), Rusko/Bělorusko/Kazachstán, Thajsko, Vietnam, Státy Střední Ameriky (Guatemala, Honduras).

Nakonec je tu forma Prohlášení o spolupráci/dialogu o užších obchodních a investičních vztazích, které se týká Malajsie, Mauricia a Mongolska.

5 INTEGRAČNÍ PROCESY V SEVEROAMERICKÉM PROSTORU. NAFTA A JEJÍ REVIZE

CÍLE KAPITOLY

V této kapitole se dozvíte:

- jaké byly počátky této největší zóny volného obchodu na světě
- co předcházelo vzniku NAFTA
- jaké cíle má tato dohoda
- co jsou to maquiladoras
- a jak pokračuje činnost dohody s novým názvem v současnosti.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Severoamerická dohoda o volném obchodu (NAFTA), CUSFTA, duševní práva, zemědělská politika, maquiladoras, USMCA

Severoamerická dohoda o volném obchodu (anglicky North American Free Trade Agreement, NAFTA) byla ekonomická dohoda mezi Kanadou, USA a Mexikem, kteří tvoří zónu volného obchodu na severoamerickém kontinentu. Obchodní blok NAFTA byl založena 1. ledna 1994 a tvořil (a dodnes tvoří, ale pod jiným názvem) jeden z největších obchodních bloků na světě podle hrubého domácího produktu.

5.1 Vznik NAFTA

Prvním krokem byl „Abbot Plan“ přijatý v roce 1947, jehož účelem bylo stimulovat americké investice do předních sektorů kanadské ekonomiky. V roce 1959 uzavřely Spojené státy a Kanada dohodu o společné vojenské výrobě, která podporovala zavádění amerických standardů do kanadské výroby vojenského materiálu. Dalším krokem bylo uzavření (v roce 1965) dohody o liberalizaci obchodu s automobilovými produkty, která přispěla k integraci mnoha dalších průmyslových odvětví.

Myšlenka obchodního a politického sjednocení Spojených států, Kanady a Mexika se začala uvádět do praxe v 70. letech 20. století. Z počátku se uvažovalo o spolupráci v ener-

getice. Impuls k vytvoření severoamerické zóny volného obchodu začal americkým prezidentem Ronaldem Reaganem, který tuto myšlenku začlenil do své prezidentské kampaně v roce 1980. Později tuto ideu podpořil i George W. Bush.

Ve světle integračních procesů probíhajících v Evropě a Asii v 80. letech vzrostl význam otázky vytvoření NAFTA, neboť se ukázalo, že odpovědí na sjednocení Evropy by mělo být sjednocení Ameriky. Od samého počátku však Mexiko, Kanada a Spojené státy nahlížely na roli a potenciál NAFTA z různých úhlů pohledu.

Přímým předchůdcem Severoamerické dohody o volném obchodu byla **Kanadsko-americká dohoda o volném obchodu** (CUSFTA), dojednaná v roce 1988, a která vstoupila po složitých tříletých jednáních v platnost 1. ledna 1989. Díky ní se propojily dvě ekonomicky nejsilnější země Severní Ameriky. Vznik CUSFTA navázal na iniciativu republikánského prezidenta USA Ronalda Reagana.

Po podepsání této dohody se mexický prezident Carlos Salinas de Gortari rozhodl oslovit amerického prezidenta George H.W. Bushe, aby navrhl podobnou dohodu ve snaze přivést zahraniční investice po latinskoamerické dluhové krizi. Když oba vůdci začali vyjednávat, kanadská vláda pod vedením premiéra Briana Mulroneyho se obávala, že výhody, které Kanada získala prostřednictvím CUSFTA budou oslabeny americko-mexickou bilaterální dohodou, a požádal, aby se Kanada stala účastníkem americko-mexických rozhovorů.

Následoval souhlas mexického prezidenta a práce se rychle rozeběhly. Konečnou smlouvu předložily vyjednávací týmy k ratifikaci ve svých hlavních městech v prosinci 1992. Koncept NAFTA čelil však značné opozici jak ve Spojených státech, tak v Kanadě. Všechny tři země ratifikovaly NAFTA v roce 1993 po přidání dvou vedlejších dohod, Severoamerické dohody o spolupráci v oblasti práce a Severoamerické dohody o spolupráci v oblasti životního prostředí.

Jejich formulace a přijetí byla důsledkem ratifikačního procesu v USA. Před odesláním do Senátu Spojených států prezident Clinton přidal dvě vedlejší dohody, aby rozptýlil obavy mnoha členů sněmovny. USA požadovaly od svých partnerů, aby dodržovali ekologické postupy a předpisy podobné těm jejich. Po mnoha úvahách a emotivní diskuzi schválila Sněmovna reprezentantů USA 17. listopadu 1993 Implementační zákon o dohodě o volném obchodu v Severní Americe. Dne 1. ledna 1994 vstoupila dohoda o volném obchodu v platnost. Podpisem vznikla největší zóna volného obchodu na světě. NAFTA byla v jistém smyslu průkopnickou dohodou. Mimo jiné proto, že zahrnuje nejen obchod se zbožím, ale také službami, investicemi, veřejnými zakázkami a duševním vlastnictvím.

Se vstupem v platnost obchodní dohody NAFTA byla zrušena řada cel a mnoho dalších bylo pozastaveno. Na rozdíl od Evropské unie neměla NAFTA žádné nadnárodní vládní funkce a její ustanovení nezískaly přednost před vnitrostátním právem.

Zatímco Evropská unie je založena na konceptu federální politiky s rozdělením pravomocí mezi její orgány – Radu, Komisi, Parlament a Soudní dvůr na jedné straně a členské státy na straně druhé, NAFTA staví integraci na tzv. základě konfederálních vazeb mezi nezávislými suverénními státy. Interakce v oblasti obchodního obratu v každém z těchto států je podporována autonomními rozhodovacími orgány v rámci stanoveném NAFTA.

Velké ulehčení průběhu integračních procesů a aplikaci tzv. funkcionalistického pojetí integrace zde sehrál společný právní základ mezi Kanadou a USA. Jejich obchodně právní systémy vyrůstající ze zděděného britského základu, ulehčily přímé kontakty mezi korporacemi. Taktéž právní systém Mexika se nacházel delší dobu pod vlivem úzkých kontaktů se Spojenými státy.

5.2 Cíle NAFTA a jejich naplňování

Hlavním cílem NAFTA je odstranit překážky pro obchodní a investiční toky mezi USA, Kanadou a Mexikem. Vyjádřeno v elementárních bodech to znamenalo:

1. odstranění celních a pasových bariér a stimulace pohybu zboží a služeb mezi zeměmi účastnicími se dohody;
2. vytváření a udržování podmínek pro spravedlivou hospodářskou soutěž v zóně volného obchodu;
3. přilákání investic do zemí, které jsou členy dohody;
4. zajištění řádné a účinné ochrany a ochrany práv duševního vlastnictví;
5. vytvoření účinných mechanismů pro provádění a využívání dohody, společné řešení sporů a řízení;
6. vytvoření základny pro budoucí třístrannou, regionální a mezinárodní spolupráci s cílem rozšířit a zlepšit dohodu.

Prakticky to znamenalo vytvoření jednotného kontinentálního trhu se zbožím a kapitálem. Po formální stránce byly uzavřené dohody v rámci NAFTA v některých případech implementována technickými pracovními skupinami složenými z vládních úředníků z každé ze tří partnerských zemí.

Úkol odstranit tarifní překážky nebyl příliš komplikovaný. Většina obchodu mezi USA a Kanadou byla již dříve bezcelní. Implementace 1. ledna 1994 však přinesla odstranění cel na více než polovinu mexického vývozu do USA a více než jednu třetinu amerického vývozu do Mexika. Do 10 let od vstupu v platnost měla být odstraněna všechna americko-mexická cla s výjimkou některých amerických zemědělských vývozů do Mexika, které měly být postupně zrušeny do 15 let. Zásadní rozdíl oproti předchozím dohodám spočíval v tom, že v obchodní dohodě se rozhodovalo o opatřeních i v jiných otázkách (kromě cel a kvót).

Šlo o netarifní překážky obchodu, které měly být taktéž odstraněny. Proto byly sníženy standardy pro bezpečnost potravin a výrobků. V dohodě se zároveň předpokládalo otevření různých trhů (včetně bankovního, energetického a dopravního sektoru) v zúčastněných zemích společně s jinými členskými státy. Patří sem i zadávání veřejných zakázek, kdy prošlo pojetí, že se jich mohou účastnit i firmy z jiných zemí NAFTA za stejných podmínek jako domácí. Dalším cílem dohody bylo posílení ochrany v oblasti lékařských patentů a duševního vlastnictví.

Severoamerický zákon o implementaci dohody o volném obchodu provedl některé změny v zákoně o autorských právech Spojených států. Avšak v oblasti duševního vlastnictví jsou USA prakticky jedinou průmyslovou zemí na světě, která neuznává morální práva k autorským dílům a upírá jim právní ochranu. Právní systémy Mexika a Kanady tento přístup nemají. Z tohoto důvodu předpisy po sérii diskusí výslovně stanovily, že přistoupení Spojených států k NAFTA neovlivní americké pojetí práv duševního vlastnictví v této otázce. Dohoda výslovně prohlašuje, že neukládá v dané oblasti Spojeným státům žádné povinnosti. NAFTA také obsahovala pravidla o ochraně investic a poskytla možnost zahájit investiční arbitrážní řízení, pokud nové zákony sníží očekávání společností ohledně zisku.

Přestože zastánci NAFTA ve Spojených státech zdůrazňovali, že se jedná o dohodu zaměřenou na volný obchod, nikoli o ekonomicko-spoolečenskou smlouvu, svoboda pohybu se týkala zboží, služeb a kapitálu, nikoliv pracovní síly. Navrhováním toho, o co se žádná jiná srovnatelná dohoda nepokusila, tj. otevřít průmyslové země velké rozvojové ekonomice, se NAFTA vyhnula vytvoření společné sociální politiky a politiky zaměstnanosti. Regulace trhu práce zůstávala výlučnou doménou národních vlád.

Z uvedeného důvodu „vedlejší dohoda“ o prosazování stávajícího domácího pracovního práva, Severoamerická dohoda o spolupráci v oblasti práce, byla značně omezená. Zaměřila se na zdravotní a bezpečnostní normy a na právo dětské práce, vyloučila otázky kolektivního vyjednávání. Její aplikace byla spjata s řadou komplikovaných právních sporů. Závazky prosazovat pracovní právo vyvolaly množství otázek o demokratické praxi hlavně v souvislosti s fungováním odborových sdružení soudů, a vlád. V centru největších výtek stály mexické instituce, ale problém se neredukoval pouze na ně.

Clintonova administrativa, jak bylo výše řečeno, vyjednala v souvislosti s přijetím konceptu NAFTA také dohodu o životním prostředí – Severoamerickou dohodu o spolupráci v oblasti životního prostředí, která vedla v roce 1994 k vytvoření Komise pro environmentální spolupráci. Objevila se tak první regionální obchodní dohoda mezi rozvojovou zemí a dvěma rozvinutými zeměmi, věnovaná negativním dopadům na životní prostředí. Nově zřízená komise byla pověřena prováděním průběžného hodnocení životního prostředí ex post. Vznikl jeden z prvních rámců pro environmentální hodnocení liberalizace obchodu.

Dopady dohody týkající se otázek, jako je zaměstnanost, životní prostředí a hospodářský růst, byly však předmětem politických sporů. Praxe ukázala, že nedošlo ke katastrofickému vývoji. Byla vcelku prospěšná pro mnoho ekonomických subjektů, zvýšila však požadavky

na pracovníky v odvětvích vystavených zvýšené konkurenci. Zejména Mexiko bylo významněji postiženo ztrátou pracovních míst a snížením hospodářského růstu. Začal však dynamický růst zahraničního obchodu. Objem mexického exportu převýšil všechny ostatní země na subkontinentu dohromady a nyní patří mezi největší planety.

Největší diskuse při formulaci dohod o NAFTA vyvolávalo zemědělství. Bylo jediným problémem, který nebyl nakonec dojednán trilaterálně, ale každá ze dvojic koncipovaly návrhy samostatně, a proto byly podepsány tři samostatné dohody. Dohoda mezi Kanadou a USA obsahovala významná omezení a celní kvóty na zemědělské produkty (zejména cukr, mléčné výrobky a drůbeží produkty). Bylo to z důvodů podobnosti zemědělské produkce. Smlouva Mexiko-USA umožňovala širší liberalizaci.

Předmětem NAFTA se samozřejmě stala i dopravní infrastruktura, kdy byl zřízen koridor CANAMEX pro silniční dopravu mezi Kanadou a Mexikem, a který je rovněž určen jako vzor pro železnici, potrubní a telekomunikační infrastrukturu.

Volný pohyb kapitálu nutně vyvolal v život problematiku řešení sporů mezi investorem a státem. Dohoda umožňovala korporacím nebo jednotlivcům žalovat tyto vlády o odškodnění, pokud byla porušena opatření přijatá těmito vládami (nebo těmi, za které jsou podle mezinárodního práva odpovědné, jako jsou vlády provincií, států nebo obcí). Proto vznikly kritiky jak ve Spojených státech, Mexiku, nebo Kanadě. Jednotlivé skupiny argumentovaly různými důvody, např. že neberou v úvahu důležité sociální a environmentální ohledy, vznikají diskriminace některých subjektů apod. Prosazení volného pohybu kapitálu pak vyvolal diskuse, zdali jde o Dohodu o volném obchodu nebo o neoliberalním investičním režimu. Jak ukázal další vývoj, zvláště díky zvláštním právům pro investory, vidíme důsledky NAFTA. Ty ani tak nevedly ke vzniku pracovních míst, jak bylo slibováno, nýbrž došlo k omezení moci státu a velké nadnárodní korporace těžily z této situace ve všech ohledech.

Stížnosti se objevily i na chod institucí. Rozhodnutí panelů mohla být napadena před mimořádným výborem NAFTA. Mimořádná komise však nefungovala jako řádný opravný prostředek. Zrušila nebo vrátila rozhodnutí pouze v případech, že obsahovalo významnou a podstatnou chybu, která ohrožuje integritu systému řešení sporů NAFTA. Od ledna 2006 žádná strana NAFTA úspěšně nenapadla rozhodnutí panelu podle kapitoly 19 u mimořádného kontrolního výboru.

Problémem bylo i to, že proběhlé strukturální změny vyvolané fungováním dohody o pásmu volného obchodu neměly žádné fondy, které by je pomohly společně řešit, takže dopady zůstaly pouze na postižených subjektech. Například celkově nezaměstnanost v Kanadě od přijetí zákona neklesla. Také se nenaplnily naděje, že s úrovní produktivity práce v Kanadě (72 % úrovně USA) dojde k odstranění „produktivní mezery“ mezi těmito dvěma zeměmi.

Často diskutovaným problémem se staly *maquiladoras*. Maquiladora je společnost, která dováží produkty bez placení daní a jejíž produkt je uváděn na trh v zemi původu

dovozu materiálu. Termín vznikl v Mexiku, neboť zde se nejvíce tento typ firem rozvinul nejvíce.

Od Velké hospodářské krize 30. let 20. století Mexiko prosazovalo politiku exportní substituce, což mělo vést k jeho industrializaci, a snížení závislosti na importu. Tuzemská výroba se stala ochranářskou – kupř. například prostřednictvím dovozních cel. Ale kolem roku 1965 došlo k radikálním změnám. Začaly se realizovat první programy maquilary. Ty umožnily zahraničním společnostem vyrábět téměř bez daní podél severní mexické hranice a obchodovat bezcelně se Spojenými státy. Nejednalo se však o alternativní model industrializace, jako spíše politiku vytváření pracovních míst se snahou o dosažení migrace z přeplněného jihu kolem Mexico City.

Průmysl maquiladora a jeho zaměření na export do USA proměnily příhraniční region z ekonomické pustiny v nejdynamičtější region v Mexiku: nezaměstnanost neustále klesala a ekonomický růst byl dvakrát vyšší než celostátní průměr. Navzdory tomu nemají maquiladoras dobrou pověst. Nízké mzdy, špatné pracovní podmínky a bezpečnost, zákazy odborů a neustálý strach z propuštění dělají z továren nestabilní a někdy nebezpečné pracovní prostředí. Znečištění a velká spotřeba vody představovaly další zátěž pro obyvatelstvo.

V roce 1980 bylo podél hranic s USA 620 maquiladoras, které zaměstnávaly 120 000 lidí. Když se Mexiko v roce 1986 připojilo ke GATT (Všeobecná dohoda o clech a obchodu, viz kapitola 11), objevily se maquilatory také v jiných částech země – v roce 1990 kolem 1 500 pro více než 400 000 lidí. Nyní dominuje v textilním průmyslu a zpracovatelském sektoru a lépe distribuuje průmyslovou přidanou hodnotu. Mexico City mělo 40 % průmyslové výroby, zatímco v roce 1990 bylo 25 % mexické ekonomiky na severu. Podpis smluv NAFTA v roce 1994 vedl k dalšímu růstu továren a zaměstnanců. Maquiladoras vedly k bouřlivému rozvoji pohraničních měst jako Juárez a Tijuana či Mexicali.

V posledních letech se objevil další problém pro samotný průmysl maquiladora. Mexická ekonomika a zejména sektor maquiladoras jsou závislé na americkém trhu kvůli jednostranné exportní orientaci. Přejít amerických produkčních kapacit do ještě levnějších zemí vyvolal zpomalení tempa jejich růstu.

Ekonomický systém maquilary je aplikován i v některých státech Střední Ameriky. I zde přispěl k vytvoření nových pracovních míst a určité míře ekonomického rozvoje. Nevyřešil společensko-politický problém (příliš) levné pracovní síly. Stejně jako v Mexiku došlo zhruba od roku 2001 k hospodářskému propadu a uzavření nebo redukci mnoha výrobních závodů, z nichž některé se později přesunuly do ještě méně rozvinutých regionů. Maquiladoras jsou nejrozšířenější v Nikaragui, Guatemale a Hondurasu, kde zaměstnávají desítky tisíc pracovníků v montážních závodech sloužících Severní Americe, západní Evropě a východní Asii.

Interpretace důsledků NAFTA závisí od ideového založení různých ekologických a zájmových skupin v USA, stejně jako mnoho členů amerického Kongresu se nadále obávají

přesunu obchodních aktivit do Mexika s jeho nízkými pracovními a ekologickými normami; navíc tok imigrantů z Mexika se nezmenšil. Volný obchod je jimi považován za jednu z příčin rostoucí nerovnosti ekonomik Kanady a Mexika s ekonomikou USA. Jeho důsledkem v uvedeném pojetí je i omezování programů sociální pomoci, pokračující přesun daňové zátěže z korporací na občany, vysoká nezaměstnanost, další ochuzování nejchudších provincií a států.

5.3 Nástupnická dohoda United States-Mexico-Canada Agreement

NAFTA byla zpochybněna během prezidentské volební kampaně v roce 2008 budoucím americkým prezidentem Barackem Obamou a v roce 2016 při další volební kampani americkým prezidentem Donaldem Trumpem. Ten v rámci své koncepce ochrany americké produkční základny po svém zvolení inicioval jednání o revizi Dohody. Silným předmětem kritiky Donalda Trumpa byla kanadská mléčná dan ve výši dosahující až téměř 300 % (!) a hrozil, že Kanadu vynechá z NAFTA. Problém je v tom, že od roku 1972 funguje v Kanadě systém „řízení zásob“, zaměřený na mlékárenský průmysl. Quebec, který vlastní přibližně polovinu mléčných farem v zemi, stále podporuje řízení dodávek, což ve svém důsledku podporuje kanadské producenty.

V červenci 2017 Trumpova administrativa poskytla podrobný seznam změn, které by ráda v NAFTA viděla. Nejvyšší prioritou bylo snížení obchodního deficitu Spojených států. Administrativa také vyzvala k odstranění ustanovení, která Kanadě a Mexiku umožňovala odvolat se proti clům uloženým Spojenými státy a omezovala možnost Spojených států uvalit dovozní omezení na Kanadu a Mexiko.

Dne 27. srpna 2018 bylo oznámeno, že USA a Mexiko dosáhly nové dohody. Ta zahrnovala ustanovení, která by posílila výrobu automobilů v USA, 10letou dobu ochrany proti generickým lékům, z nichž mají prospěch farmaceutické společnosti, zejména výrobci v USA, tedy výrobci drahých biologických léků, klauzule o skončení platnosti licencí – 16leté datum vypršení platnosti s pravidelnými 6letými přezkumy, aby se dohoda mohla případně obnovit na dalších 16 let.

Jednání o přistoupení Kanady jako třetího partnera byla po složitých jednáních úspěšně uzavřena 30. září 2018, ale aby bylo platné, musel být výsledek ratifikován příslušnými parlamenty. Dne 30. listopadu 2018 podepsali na okraj summitu G20 v Buenos Aires americký prezident Donald Trump, jeho odcházející mexický protějšek Enrique Peña Nieto a kanadský premiér Justin Trudeau nástupnickou dohodu. Nová dohoda nese anglický název United States-Mexico-Canada Agreement (USMCA) a vstoupila s účinností od 1. července 2020.

Nástupnická dohoda USMCA je tak výsledkem renegotiací států NAFTA probíhajících v letech 2017–2018 a někdy je charakterizována jako „NAFTA 2.0“, nebo „Nová NAFTA“, protože z velké části zachovává nebo aktualizuje ustanovení svého předchůdce. USMCA

vytvořila jednu z největších na světových zón volného obchodu, zahrnující zhruba 500 milionů lidí a v celkové výši přes 26 bilionů dolarů v HDP. USMCA je možno charakterizovat jako modernizaci 25 let staré NAFTA, a to s ohledem na duševní vlastnictví a digitální obchod.

Mezi klíčové změny oproti předchůdci patří zvýšení vlivu environmentálních a pracovních nařízení. Těžiště změn se soustředilo především na vývoz automobilů, cla na ocel a hliník a trhy s mlékem, vejci a drůbeží. Bylo v ní například dohodnuto, že američtí farmáři mohou vyvážet více mléka a mléčných výrobků do Kanady. Americká vláda neukládá dovozní cla na auta z Kanady a Mexika, ale počítá s kvótami pro kanadskou a mexickou výrobu automobilů. Také umožňuje zvýšený bezcelní limit pro Kanadany, kteří nakupují americké zboží online. Každá ze tří zemí se zavazuje, že poskytne ostatním stranám tři měsíce předem na obchodní jednání s „netržní ekonomikou“. Pokud země uzavře dohodu o volném obchodu s Čínou nebo podobnou ekonomikou, může kterákoliv země ukončit třístrannou dohodu s šestiměsíční výpovědní lhůtou a uzavřít dvoustrannou dohodu za stejných podmínek. Ustanovení tak ztěžuje podepisování dohod o volném obchodu s Čínou.

V intenzivních jednáních mezi vládou USA a Mexikem byla již dříve vyjednána přísnější pravidla pracovního práva včetně sledování nezávislými odborníky, která by měla omezit zvýhodnění Mexika v oblasti nízkých mezd.

Velká část debaty o přednostech a chybách USMCA je podobná té, která souvisí se všemi dohodami o volném obchodu, například povahu dohod o volném obchodu jako veřejných statků, potenciální porušení národní suverenity, otázky související s fungováním velkých transnacionálních korporací, role obchodních, pracovních, ekologických a spotřebitelských zájmů při utváření obchodních dohod.

6 INTEGRAČNÍ PROCESY V LATINSKÉ AMERICE A KARIBIKU

CÍLE KAPITOLY

V této kapitole se dozvíte:

- jaká jsou specifika integračních procesů v Latinské Americe a Karibiku
- které je nejstarší integrační seskupení v Latinské Americe
- jaké ambice má Latinskoamerická integrační asociace (ALADI)
- co je to Mercosur
- jak se integrují ostrovní státy karibské oblasti
- a čím je zajímavá Bolívie.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Latinská Amerika, Karibik, jihoamerická integrační seskupení, volný trh

Integrační procesy v Latinské Americe jsou výsledkem složité sociálně ekonomického vývoje a transferu teorií a zkušeností z jiných oblastí světa. Tím vznikl pestrý obraz mezinárodních sdružení na tomto subkontinentu. Jsou zde zachyceny jak státy, tak i ostatní teritoria se zvláštní správou. Nehomogenost mozaiky nevyplývá pouze z geografie, ale také z dědictví koloniální soustavy, která zformulovala tvářnost celého subkontinentu.

Přitom je si nutné uvědomit, že se nejedná o komplexní soupis uzavřených multi- a bilaterálních dohod, neboť minimálně zde nevystupují smlouvy s „mateřskými zeměmi“. V Latinské Americe se vytvořila celá síť mezinárodních ekonomických vztahů, která vyjadřuje historickou specifickou, sociálně politickou a samozřejmě ekonomickou diferenciaci jejího vývoje.

6.1 Předpoklady a podmínky integračních procesů Latinské Ameriky

Ve zde prezentovaném pojetí vycházíme z oficiálního členění OSN, které je upraveno pouze o Bermudy, jinak počítané do Severní Ameriky. Uvádíme zde úplný oficiální seznam, abychom se v dalším výkladu nemuseli věnovat jejich neustálému připomínání. Členění amerického kontinentu je následné:

- **Karibik** – Anguilla, Antigua a Barbuda, Aruba, Bahamy, Barbados, Bonaire (Holandsko), Sv. Eustach a Saba (Holandsko), Britské panenské ostrovy, Kajmanské ostrovy, Kuba, Curaçao, Dominika, Dominikánská republika, Grenada, Guadeloupe, Haiti, Jamajka, Martinik, Montserrat, Portoriko, Sv. Bartoloměj, Sv. Kryštof a Nevis, Sv. Lucie, Sv. Martin (francouzská část), Sv. Vincent a Grenadiny, Sint Maarten (holandská část Sv. Martina), Trinidad a Tobago, Turks a Caicos, Panenské ostrovy (USA).
- **Střední Amerika** – Belize, Kostarika, Salvador, Guatemala, Honduras, Mexiko, Nicaragua, Panama.
- **Jižní Amerika** – Argentina, Bolívie, Bouvetův ostrov, Brazílie, Chile, Kolumbie, Ekvádor, Falklandy (Malvíny), Francouzská Guyana, Guyana, Paraguay, Peru, Jižní Georgie a Jižní Sandwichtovy ostrovy, Suriname, Uruguay, Venezuela (Bolívarovská Republika Venezuela).
- **Severní Amerika** – Bermudy, Kanada, Grónsko, Saint Pierre a Miquelon, Spojené státy americké, Antarktida.

Proto je nutné vzít v úvahu, že se jedná o spoustu drobných států, závislých a samo-správných teritorií, které často spojuje pouze geografická blízkost, nebo politické ambice vůdců, ale ekonomické toky je spoutávají spíše s USA a evropskými státy. To samozřejmě ovlivňuje průběh integrace, která může mít spíše deklarativní charakter než obsah. Na druhé straně nelze ignorovat skutečnost jejich posupné industrializace, a tím i nárůstu reálných potřeb vzájemného propojování jejich hospodářství. Jiná příčina je i v jejich rozdrobenosti – obzvláště v Karibiku, což vytváří u těchto malých ostrovních teritorií potřebu formulování společných zájmů vzhledem k jejich specifice – orientace na cestovní ruch. Jedná se např. o měnovou problematiku, fungování infrastruktury, ochrana přírodního a životního prostředí apod.

Státy s významným ekonomickým vlivem se zcela přirozeně snaží rozšířit možnosti uplatnění své produkce v nejbližším okolí, a tak přistupují k integračním procesům se větší vážností. Mají však specifické podmínky, neboť vstupují do konkurenčního boje se silnými nadnárodními společnostmi. To samozřejmě modifikuje konkrétní formy spolupráce, protože vlády těchto zemí jsou vystaveny tlaku mezinárodního pohybu kapitálu. Vše je navíc komplikováno existencí produkčních a odbytových sítí, technologickou převahou a strategickými zájmy vyspělých států Evropy a Severní Ameriky.

Proto při dalším popisu jednotlivých latinskoamerických organizací nelze tyto podmínky vynechat, byť nejsou mnohdy explicitně obsaženy v textech. Nelze proto těmto zemím jednoznačně vyčítat neschopnost politických představitelů zformulovat potřebné zájmy, byť i to někdy sehrává svoji roli, ale musíme více vnímat obecné prostředí pro naplňování jejich předsevzetí.

Myšlenka integrace v této části světa má však spíše původ v politické rovině. Nejvýznamnější představitel bojů za samostatnost Simón Bolívar ve svém Cartagenském manifestu z roku 1815 vyzýval španělsko-americké provincie k zaujetí proti Španělům sjednoceného postoje, aby se zabránilo jejich opětovnému postupnému dobývání, ačkoli dosud nenavrhoval politickou unii jakéhokoli druhu. Během válek za nezávislost se boj proti Španělsku vyznačoval pouze počínajícím pocitem nacionalismu. Většina z těch, kteří bojovali za nezávislost, se identifikovala jak se svými rodnými provinciemi, tak se španělskou Amerikou jako celkem. Posléze Bolívar začal navrhopvat vytvoření různých velkých států a konfederací. V 1819 byl Bolívar schopný úspěšně vytvořit tzv. Velkou Kolumbii z několika španělských amerických provincií. Dokonce v roce 1825 navrhl její připojení k Peru a Hornímu Peru (Bolívie) a vytvoření konfederace s názvem „Bolívijská federace“ nebo „Bolívijská unie“. K tomu však nikdy nedošlo a Velká Kolumbie se nakonec rozpadla.

I jiné pokusy o integraci teritorií, které vzešly z rozpadu španělské monarchie, se také nevyznačovaly dlouhým trváním. Federální republika Střední Ameriky, vytvořená v roce 1823 z bývalého generálního kapitanátu Guatemaly (Kostarika, Nikaragua, Honduras, Salvador a Guatemala), přestala existovat v roce 1840. Obdobně dopadla Peruánsko-bolívijská konfederace (1836 až 1839).

Pokrok v ekonomické spolupráci nastal až v roce 1889 na První panamerické konferenci, vedenou USA, osmnáct amerických států vytvořilo sekretariát, organizaci Obchodní úřad amerických republik, na podporu obchodu na západní polokouli. Obchodní úřad začal fungovat 14. dubna 1890. Kancelář byla na Druhé mezinárodní konferenci v letech 1901–1902 přejmenována na Mezinárodní obchodní úřad. Na čtvrté Panamerické konferenci v roce 1910 byl název organizace změněn na Svaz amerických republik a Mezinárodní obchodní úřad se stal Panamerickou unií. Po 2. světové válce, v období „studené války“, aby čelily výzvám globálního charakteru a potlačily konflikty na polokouli, pod tlakem USA, přijaly americké státy v roce 1947 systém kolektivní bezpečnosti. Později se zavázaly bojovat proti komunismu v Americe a přeměnily Panamerickou unii na Organizaci amerických států (OAS), která začala fungovat v prosinci 1951.

Koncem dvacátého století se začala prosazovat myšlenka na vytvoření alternativní organizace, která by nebyla ovládána Spojenými státy. Zkušenosti z vypořádání se s komunistickými povstáními ve Střední Americe v 70. a 80. letech 20. století prostřednictvím vytvoření skupiny Contadora, která nezahrnovala Spojené státy, inspirovala vytvoření skupiny Rio v roce 1986. Skupina Rio nevytvořila sekretariát ani stálé a místo toho se rozhodla spoléhat na každoroční summity hlav států.

6.2 Integrační sdružení v Latinské Americe

V téže době se začaly realizovat pokusy o zakládání ekonomických integračních organizací. První předzvěstí bylo založení latinskoamerické regionální spolupráce v oblasti Střední Ameriky. Bylo to vyvoláno obdobnými potřebami spolupráce jako v Evropě u zemí

Beneluxu. Šlo o **Organizaci středoamerických států** (Organización de Estados Centroamericanos nebo ODECA) na podporu regionální spolupráce, integrace a jednoty ve střední Americe. V roce 1951 ji podepsaly vlády Kostariky, Salvadoru, Guatemaly, Hondurasu a Nikaraguy.

Uvedená aktivita v roce 1960 vedla k vytvoření Středoamerického společného trhu (MCCA), Středoamerické banky pro ekonomickou integraci a Sekretariátu pro ekonomickou integraci Střední Ameriky (SIECA). V tomto období vznikaly i další regionální obchodní bloky. **Latinskoamerické sdružení volného obchodu** (ALALC/LAFTA) bylo vytvořeno smlouvou z Montevidea z roku 1960, kterou podepsaly Argentina, Brazílie, Chile, Mexiko, Paraguay, Peru a Uruguay. Ambicí dohody bylo vytvoření společného trhu v Latinské Americe a nabídla celní slevy mezi členskými státy. Jejím hlavním cílem se jevila snaha odstranit cla a netarifní omezení na většinu jejich zbožních transakcí. ALALC vstoupila v platnost dne 2. ledna 1962. V dalším vývoji se projevil vliv teorie prosazované v EU.

Organizace se v roce 1980 transformovala na **Latinskoamerickou integrační asociaci** (Asociación Latinoamericana de Integración – ALADI). Druhá smlouva z Montevidea sledovala ambicióznější cíl – zlepšení hospodářského a sociálního rozvoje regionu prostřednictvím vytvoření společného trhu.

Integrační mechanismus je v tomto regionu budován ve třech oblastech:

1. Regionální celní preference uplatňované na zboží z členských zemí ve srovnání s tarify platnými pro třetí země.
2. Regionální dohody úplného rozsahu, tj. ty, kterých se účastní všechny členské země.
3. Dohody částečného rozsahu, tj. ty, kterých se účastní dvě nebo více zemí oblasti.

Relativně méně ekonomicky rozvinuté ekonomiky regionu (Bolívie, Ekvádor a Paraguay) těží z preferenčního systému prostřednictvím seznamů otevřených výrobních trhů nabízených zeměmi ve prospěch relativně méně ekonomicky rozvinutých zemí. Dále jde o regionální programy spolupráce (obchodní kola, přípravné investice, financování, technologická podpora) a vyrovnávací opatření ve prospěch vnitrozemských zemí. Také se usiluje o plnou účast těchto zemí v integračním procesu. ALADI zahrnuje ve své právní struktuře nejsilnější subregionální, vícestranné a dvoustranné integrační dohody, které na kontinentu vznikají v rostoucím počtu.

Organizace je otevřena připojení jakékoli latinskoamerické země. Dne 26. srpna 1999 bylo první přistoupení, a to začleněním Kubánské republiky jako členské země Asociace. Stejně tak se 10. května 2012 stala Panamská republika třináctou členskou zemí ALADI. V současné době Nikaragua postupuje v souladu se stanovenými podmínkami stát se členskou zemí sdružení. V roce 2018 projevila zájem o příslušnost k této organizaci Dominikánská republika.

V roce 1969 byl založen Andský pakt (Chile, Bolívií, Peru, Ekvádorem a Kolumbií). V roce 1973 pakt získal svého šestého člena, Venezuelu. V roce 1976 se však její členská základna opět snížila na pět států, když vystoupilo Chile. Venezuela oznámila svůj odchod v roce 2006, čímž se Andské společenství omezilo na čtyři členské státy. V roce 1996 byl název organizace změněn na **Andské společenství** (Comunidad Andina – CAN). Smlouvu podepsali prezidenti Bolívie, Kolumbie, Ekvádoru, Peru, osobní zástupce prezidenta Venezuely a prezident Panamy jako pozorovatel. Byl přijat Modifikační protokol Andské subregionální integrační dohody (Cartagenská dohoda), a tak vzniklo Andské společenství a Andský integrační systém.

Koncepčně se jedná o politické společenství vytvořené jako mezinárodní organizace za účelem dosažení komplexního, vyváženého a autonomního společného rozvoje andských států a národů, a to hlavně pomocí Andského integračního systému (SAI), který má za účel umožnit efektivní vzájemnou koordinaci, a to jak z ekonomického, tak z politického a sociálního hlediska.

Významných úspěchů dosáhl CAN v ekonomické oblasti zavedením volného pohybu zboží andského původu. Pro národní producenty se tak zvětšil hospodářský prostor, což dává naději na rozvoj domácích produkčních kapacit. Bolívie, Kolumbie, Ekvádor a Peru v současnosti tvoří zónu volného obchodu, tedy prostor, ve kterém se jejich produkty volně pohybují bez placení jakéhokoli cla.

Úspěch se dostavil i v imigrační politice v oblasti mezinárodního pohybu pracovních sil. Od roku 2003 mohou občané čtyř zemí Andského společenství vstoupit do kterékoli z nich bez pasu, pouze po předložení příslušného průkazu totožnosti. V roce 2001 byl dokonce vytvořen i andský pas. Jeho vydávání je založeno na jednotném vzoru, který obsahuje harmonizované minimální charakteristiky z hlediska nomenklatury a bezpečnostních prvků. Dokument v současnosti vydávají Ekvádor, Peru a Bolívie. Kolumbie zašla tak daleko, že přijala andský pas, ale nápis „Andské společenství“ se v pasu neobjevuje, jako je tomu v případě pasů Ekvádoru, Peru a Bolívie. Venezuela také vydávala Andský pas až do roku 2006, tedy roku, kdy se vyčlenila z Andského společenství. Z tohoto důvodu stále existují venezuelští občané, kteří mají pas tohoto vzoru, který je nadále platný až do data vypršení jejich platnosti.

V roce 1985 prezidenti Argentiny a Brazílie podepsali Program integrace a hospodářské spolupráce mezi Argentinou a Brazílií. To nakonec vedlo k založení organizace **Mercosur/Mercosul** (Brazílie, Paraguay, Uruguay a Argentina) v roce 1991 na podporu volného obchodu a plynulého pohybu zboží, lidí a měny. Venezuela se připojila k Mercosuru v roce 2012, ale v roce 2016 ji bylo trvale pozastaveno členství. V roce 1995 Mexiko, Kolumbie a Venezuela uzavřely dohodu o volném obchodu G3. Venezuela opustila G3 v roce 2006 ve stejnou dobu, kdy opustila CAN.

K přidruženým státům patří Chile, Bolívie, Peru, Kolumbie, Ekvádor, Guyana a Surinam. Pozorovatelský statut mají Nový Zéland a Mexiko.

Cílem organizace bylo (v preambuli Asunziónské smlouvy) vytvoření společného trhu do 31. prosince 1994, který měl obsahovat následné charakteristiky:

1. Volný pohyb zboží, služeb a výrobních faktorů mezi členskými státy.
2. Stanovení společného vnějšího tarifu a vymezení společné obchodní politiky vůči třetím zemím.
3. Koordinace politik mezi členskými státy: zahraniční obchodní politiky, zemědělské politiky, průmyslové politiky, fiskální, monetární, kurzové a kapitálové politiky, politiky služeb, celní politiky, dopravní politiky, komunikační politiky a dalších politik.
4. Závazek členských států harmonizovat své právní předpisy v dotčených oblastech s cílem dosáhnout posílení integračního procesu.

Poté, co se vývoj Mercosuru na konci 90. let poněkud zastavil, ohlásily členské státy v roce 2000 novou etapu regionální integrace známou jako „Relanzamiento del Mercosur“ (Restart Mercosuru). Cílem se stalo posílení vnitřní i vnější celní unie.

V souvislosti s rozšiřováním a prohlubováním konfederace států vyvstává řada problémů, které tyto dva procesy brzdí. Na jedné straně jsou tradiční rivality, mezi Brazílií a Argentinou, nebo mezi Chile a Bolívií historicky zděděné problémy – přístup k Pacifiku, ledková válka. Problémem je i ekonomická dimenze, v Mercosuru není země srovnatelná s Brazílií, která by svou rozlohou mohla dominovat ostatním. To ztěžuje zmírnění dopadu zmíněné rivality s Argentinou. Hlavním bodem konfliktu je v současnosti chybějící strategie pro jednání s USA (FTAA). Členům Mercosuru je zakázáno uzavírat dvoustranné dohody o volném obchodu se třetími zeměmi. V Uruguayi a Paraguayi to vedlo k úvahám o vystoupení z konfederace států.

Závažným problémem je i Venezuela. Zvyšující se omezení lidských práv a svobody tisku, spory s pravicovými silami vedly v roce 2016 k hluboké krizi v Mercosuru. Plánované předsednictví Mercosuru Venezuelou bylo znemožněno, státy Mercosuru (kromě Uruguaye) v září 2016 prohlásily, že bez zlepšení politické svobody bude členství Venezuely v Mercosuru pozastaveno. Toto hluboké rozdělení činí Mercosur z velké části neschopným jednat.

Mercosur a severoamerická integrace nemůže být charakterizována jako příklad dobrých vztahů. Jihoamerické země se při jednáních o Panamerické zóně volného obchodu (FTAA) považují za rovnocenné vůči USA. Mezi oběma uskupeními přitom existují značné rozpory. Zatímco USA prosazovaly rychlé snížení cel, latinskoamerické státy o tom chtěly jednat až jako o posledním kroku. To vedlo k pozastavení celého procesu.

Mercosur a Evropská unie podepsaly asociační dohodu již 15. prosince 1995, což byl teoreticky předběžný krok k podpisu dohody o volném obchodu. Jednání o takové dohodě o volném obchodu bylo ztíženo tím, že šlo o jednání „1 plus 4“: partnerem EU při jednání nebyl Mercosur, ale státy Argentina, Brazílie, Paraguay a Uruguay. Měníci se argentinské a brazilské vlády často zaujímaly nesmiřitelné politické postoje, takže bylo velmi obtížné

dosáhnout porozumění v rámci Mercosuru. V roce 2004 byla jednání v pokročilé fázi a očekávalo se jejich uzavření. Hlavním bodem sporu zůstal přístup na evropský trh pro zemědělské produkty ze zemí Mercosuru. Od roku 2004 byla jednání vedena pouze na technické úrovni a prohloubení se očekává pouze v případě úspěšného kola jednání Světové obchodní organizace (WTO), které bylo také pozastaveno.

Na konci června 2019 bylo dosaženo v zásadě dohody o obchodní části dohody mezi Evropskou unií a Mercosurem. Přísně vzato se nejedná o dohodu o volném obchodu, ale o „preferenční obchodní dohodu“ (PTA). Pokud by dohoda byla uzákoněna, vytvořila by základ pro největší zónu volného obchodu na světě. Zástupci německých průmyslových svazů dohodu uvítali, protože by zvýšila obchodní příležitosti společností. Nakonec vyjednaný návrh smlouvy ztroskotal na začátku roku 2020 kvůli odmítnutí Rakouska. V únoru 2021 se proti plánované dohodě EU se zeměmi Mercosuru vyslovila aliance nevládních a neziskových organizací.

V roce 2000 vyhlásili Mercosur a ESVO společnou deklaraci. Nyní plánují podepsat dohodu o volném obchodu s Mercosurem po dokončení právního přezkumu. Základním sporem při jednání byly názory panující ve Švýcarsku, zejména v otázce dovozu masa. Švýcarští farmáři jsou před touto konkurencí stále dobře chráněni, ale plánovaná dohoda by mohla poškodit zemědělce, i když by mohla mít výhody pro spotřebitele. Dne 20. února 2018 proběhl tzv. „Mercosur Summit“, kterého se Švýcarský svaz farmářů nezúčastnil. Na straně jejich zastánců je Švýcarské obchodní sdružení, neboť jinak by malé a střední podniky mohly utrpět ztráty z prodeje více než 10 %. Jednání byla v podstatě uzavřena na konci srpna 2019 v Buenos Aires. Vzhledem k pandemii COVID-19 je načasování od listopadu 2020 stále nejasné.

6.3 Středoamerické a karibské integrační tendence

Pokus o středoamerickou integraci započal vytvořením **Středoamerického společného trhu** (Mercado Común Centroamericano, MCCA) v roce 1960. Zakládajícími členy byly státy Guatemala, Salvador, Honduras a Nikaragua, Kostarika se připojila v roce 1963. Po „fotbalové válce“ mezi Salvadorem a Hondurasem v roce 1969 ztratila dohoda praktický význam. Teprve po vytvoření Středoamerického integračního systému v roce 1991, byl znovu aktivován v roce 1993 Guatemalským protokolem.

Od poloviny 80. let se MCCA stala velkým ekonomickým subjektem. To vše se zhmotnilo různými dohodami s jinými mezinárodními organizacemi, mezi nimiž můžeme vydvihnout dohodu podepsanou v roce 1985 s Evropským hospodářským společenstvím a zavedení dovozního cla. Stejně tak byla v roce 1987 podepsána Ústavní smlouva Středoamerického parlamentu a v roce 1990 byl zaveden nový platební systém.

Zásadní dohoda – Dohoda o středoamerickém celním a celním režimu, podepsaná v Guatemala City v prosinci 1984, umožnila zřízení nového celního režimu pro Střední Ameriku, který reagoval na potřeby restrukturalizace procesu ekonomické integrace, i potřeby jeho hospodářské a sociální oblasti.

V roce 1990 se prezidenti Střední Ameriky dohodli na restrukturalizaci, posílení a reaktivaci integračního procesu, stejně jako jeho organizací. V dubnu 1993 bylo dosaženo dohody o volném obchodu, jejímž cílem byla výměna většiny produktů, liberalizace kapitálu a volný pohyb osob. Prostřednictvím tohoto nástroje se smluvní strany zavazují dosáhnout dobrovolným, postupným, doplňkovým a progresivním způsobem Středoamerickou hospodářskou unii. Obchodní režim je postaven na základě „free trade“. Mezi všemi zeměmi existuje volný obchod (harmonizovaný až na současných 96 % všech produktů).

Drobné státy a teritoria Karibského zálivu a Atlantického oceánu vytvořily integrační sdružení **Karibské společenství a společný trh** (Caribbean Community and Common Market – CARICOM). Je v něm sdruženo 14 států a jedno britské zámořské území (Antigua a Barbuda, Bahamy, Barbados, Belize, Dominika, Grenada, Guyana, Haiti, Jamajka, Montserrat, Surinam, Svatá Lucie, Svatý Kryštof a Nevis, Svatý Vincenc a Grenadiny, Trinidad a Tobago). Mimo to status přidruženého člena má pět teritorií (Anguilla, Bermudy, Britské Panenské ostrovy, Kajmanské ostrovy, Turks a Caicos) a status pozorovatele má dalších 8 teritorií.

CARICOM byl založen 4. července 1973 jako výsledek 15 let vyjednávání. První čtyři signatářské státy byly Barbados, Jamajka, Guyana a Trinidad a Tobago. Předchůdkyní byla v letech 1968 až 1974 CARIFTA (Caribbean Free Trade Area). Založením CARICOM začala změna od zóny volného obchodu k intenzivněji strukturovanému společenství, která zahrnovalo nejen hospodářskou spolupráci, ale usiluje i o politickou a ekonomickou unii. O rok později se k organizaci připojilo dalších sedm států a Montserrat. Bahamy se připojily v roce 1984, následovaný Surinamem v roce 1999 a Haiti v roce 2002 je prozatím posledním členem. V roce 2001 podepsali předsedové vlád novou smlouvu z Chaguaramas (Trinidad a Tobago) zakládající Karibské společenství. Od 23. února 2010 je toto společenství součástí mnohem většího Společenství států Latinské Ameriky a Karibiku (CELAC).

Mezi jeho hlavní činnosti patří:

1. Koordinuje hospodářské politiky a plánování rozvoje.
2. Vymýšlí a zavádí speciální projekty pro méně rozvinuté země.
3. Funguje jako regionální jednotný trh (Caricom Single Market).
4. Řeší regionální obchodní spory.

CARICOM byl založen anglicky mluvícími částmi Karibiku a angličtina byla jeho jediným pracovním jazykem až do 90. let. Organizace se stala vícejazyčnou s přidáním nizozemsky mluvícího Surinamu v roce 1995 a francouzsky a haitsky, kreolsky mluvícího Haiti v roce 2002. Kromě toho přidala v roce 2003 španělštinu jako čtvrtý oficiální jazyk. V

červenci 2012 CARICOM oznámil, že zvažuje zavedení francouzštiny a nizozemštiny jako oficiální jazyky. V roce 2001 podepsali předsedové vlád revidovanou smlouvu z Chaguaramas, která uvolnila cestu k transformaci myšlenky společného trhu CARICOM na karibský (CARICOM) jednotný trh a ekonomiku.

Od roku 2013 jsou blok CARICOM a Dominikánská republika spojeny s Evropskou unií prostřednictvím dohod o hospodářském partnerství známých jako CARIFORUM podepsaných v roce 2008. Smlouva uděluje všem členům Evropské unie a CARICOMu stejná práva v oblasti obchodu a investic. V roce 2017 Kubánská republika a Karibské společenství (CARICOM) podepsaly „Dohodu o obchodní a hospodářské spolupráci mezi CARICOM a Kubou“ s cílem usnadnit užší obchodní vazby.

CARICOM se také podílel na vytvoření **Společenství států Latinské Ameriky a Karibiku** (CELAC) dne 3. prosince 2010. Myšlenka CELAC vznikla na summitu Rio Group – Caribbean Community Unity Summit dne 23. února 2010 v Mexiku. Patří do něj všechny suverénní státy Ameriky kromě Spojených států amerických a Kanady, členy nejsou ani evropské státy s územími v Americe (Francie, Nizozemské království a Spojené království). V lednu 2020 ze spolku vystoupila Brazílie, která jako důvod uvedla nedostatečnou aktivitu organizace v tématu ochrany demokracie v regionu.

Z dalších aktivit v Latinské Americe je možné se zmínit o **Bolívarovské alianci pro Ameriku**, přesněji Bolívarovský svaz pro lid naší Ameriky (ALBA), iniciovanou zeměmi s levicově orientovanými vládami. Vznikla v roce 2004 Venezuelou a Kubou, dnes je členy dalších osm států (Bolívie, Nikaragua, Dominika, Antigua a Barbuda, Svatý Vincenc a Grenadiny, Svatá Lucie, Grenada a Svatý Kryštof a Nevis), Honduras a Ekvádor vystoupily. Tato organizace měla zpočátku velký vliv na emancipační proces států Jižní Ameriky, ale v současnosti je jednoznačně nejslabší z organizací, alespoň co se ekonomického významu týče.

Více politickým, než ekonomickým projektem je **Unie jihoamerických národů**, zkráceně UNASUR, který byl zahájen v roce 2004 a jeho cílem je podporovat kontinentální integraci podle vzoru Evropské unie. Důraz je kladen na boj proti „nerovnosti, sociálnímu vyloučení, hladu, chudobě a nejistotě“. Iniciativa vzešla od dvou velkých organizací Mercosur a CAN, ale přidaly se i Chile, Venezuela a další země v Jižní Americe, které tam nejsou řádnými členy.

A zmiňme ještě jednu zajímavost: Bolívie, jako geograficky centrální země s významným podílem v oblasti Amazonie i And, je jedinou zemí, která je plnoprávným členem ve všech organizacích.

7 INTEGRAČNÍ PROCESY V PROSTORU BÝVALÉHO SSSR

CÍLE KAPITOLY

V této kapitole se dozvíte:

- jak vzniklo Společenství nezávislých států
- co je to JEP
- co jsou to neuznané státy a jak se integrují
- proč vznikl Euroasijský ekonomický svaz
- a jak funguje Svazový stát Ruska a Běloruska.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Společenství nezávislých států, Středoasijská spolupráce, Euroasijský ekonomický svaz, Svazový stát Ruska a Běloruska

Rozpad Sovětského svazu vyvolal přirozeně také desintegrační tendence v celém jeho prostoru. Začaly se hroutit ekonomické vztahy, které se budovaly v některých případech i stovky let. To se samozřejmě odrazilo i na konkrétní ekonomické situaci nově vzniklých států na teritoriu SSSR. Jestliže se HDP vytvořený v SSSR roku 1989 rovnal 2 037,26 mld. dolarů, pak v roce 1999 dosahoval 1 171,9 mld. Za těchto 10 let zde poklesla ekonomická aktivita skoro o 50 % a dostala se na úroveň dosahovanou v polovině 60. let minulého století.

7.1 Společenství nezávislých států

Nebezpečí ekonomických potíží si byli představitelé Ruska, Ukrajiny a Běloruska, když rozpouštěli Sovětský svaz, pravděpodobně vědomi, neboť okamžitě bylo založeno Společenství nezávislých států (Sotrudničestvo nezávisimych gosudarstv – SNG/SNS), kam mohly dobrovolně přistoupit další státy. Dne 21. prosince 1991 se pak v Alma-Atě k zakládacím smlouvě připojilo dalších osm států. Pobaltské státy (Estonsko, Lotyšsko, Litva) se odmítly stát součástí SNS, jelikož považovaly své předešlé členství v Sovětském svazu za vnucené a protiprávní. Gruzie zprvu taktéž stála mimo SNS, vstoupila až v roce 1993 pod vlivem Ruské federace.

Alma-Atinská deklarace naznačila cíle a principy SNS. Ustanovila, že interakce účastníků organizace „bude probíhat na principu rovnosti prostřednictvím koordinačních institucí, vytvořených na paritním základě a fungujících způsobem stanoveným dohodami mezi členy Společenství, což není ani stát ani státní útvar“. Rovněž bylo zachováno jednotné velení vojensko-strategických sil a jednotná kontrola nad jadernými zbraněmi, respekt stran k přání dosáhnout statusu bezjaderného a (nebo) neutrálního státu a závazek ke spolupráci při formování rozvoje společného hospodářského prostoru. Se vznikem SNS byla konstatována skutečnost ukončení existence SSSR. Setkání v Alma-Atě se stalo důležitým mezníkem v budování států v postsovětském prostoru, protože završilo proces přeměny bývalých republik SSSR na nezávislé státy. Posledním státem, který ratifikoval dohodu o vytvoření SNS, bylo Moldavsko (8. dubna 1994), které bylo dříve přidruženým členem organizace.

První roky existence organizace byly z velké části věnovány organizačním otázkám. Na prvním zasedání hlav států SNS byl zřízen nejvyšší orgán organizace, Rada hlav států. V něm má každý stát jeden hlas a rozhoduje se konsensem. Mimo to byla podepsána dohoda, podle které zúčastněné státy potvrdily své zákonné právo na vytvoření vlastních ozbrojených sil. Organizační etapa skončila v roce 1993, kdy byla 22. ledna v Minsku přijata Charta Společenství nezávislých států, zakládající dokument organizace.

Následný katastrofální vývoj vedl k pochopení důležitosti propojení ekonomik, byť politický vývoj byl plný konfliktů. Proto 18. října 2011 podepsalo osm členských států Společenství (Rusko, Ukrajina, Bělorusko, Kazachstán, Arménie, Kyrgyzstán, Moldavsko a Tádžikistán) dohodu o zóně volného obchodu, která nahradila více než sto dvoustranných dohod upravujících režim volného obchodu v SNS.

Komplikovanost situace dokazuje i fakt, že dva členové opustili tuto organizaci. Šlo o Gruzii a Ukrajinu. Gruzie v důsledku války s Ruskem 12. srpna 2008 oznámila přání vystoupit ze SNS a 14. srpna 2008 přijal gruzínský parlament jednomyslně (117 hlasů) rozhodnutí o vystoupení Gruzie z organizace. Dne 9. října 2008 ruský ministr zahraničí S. Lavrov oznámil, že Rada ministrů zahraničí zemí SNS přijala formální rozhodnutí o ukončení členství Gruzie a 18. srpna 2009 Gruzie oficiálně opustila SNS.

Ukrajina po ratifikaci Dohody o zřízení Společenství nezávislých států nepodepsala ani neratifikovala Chartu SNS a nestala se tak členem, měla pouze status zakládajícího státu SNS. Ukončila svou účast ve statutárních orgánech SNS v roce 2018 poté, co v roce 2018 zcela dokončila vystoupení z SNS, aniž by kdy byla jeho součástí. Přesto zůstala členem zóny volného obchodu. Po připojení Krymu k Rusku dne 19. března 2014 Rada národní bezpečnosti a obrany Ukrajiny rozhodla o ukončení předsednictví Ukrajiny v SNS a tajemník Rady národní bezpečnosti a obrany Ukrajiny A. Turčynov oznámil, že země začíná proces úplného ukončení její účasti ve strukturách Společenství nezávislých států. Dne 3. září 2014 výkonný tajemník SNS S. Lebeděv oznámil, že Ukrajina z SNS nevystoupila. 8. prosince začali poslanci Nejvyšší rady projednávat příslušnou otázku. Dne 9. listopadu 2016 byl Nejvyšší radě předložen návrh zákona o vystoupení Ukrajiny ze SNS.

V březnu 2018 prezident Ukrajiny P. Porošenko navrhl připravit společně s ministerským kabinetem dokument o oficiálním ukončení účasti v SNS a definitivním uzavření ukrajinského zastoupení v příslušných institucích v Minsku. Své rozhodnutí vysvětlil evropskou orientací země. Dne 28. srpna 2018 Ukrajina uzavřela své zastoupení pod statutárními orgány SNS. Výkonný výbor SNS přesto zaslal pozvánku novému prezidentovi Ukrajiny V. Zelenskému na summit zemí SNS (11. října 2019), ale Zelenskij na něj nejel. V témže roce MMF zařadil Ukrajinu do skupiny rozvojových evropských zemí, čímž ji vyřadil ze seznamu skupiny SNS, ve kterém byla dříve uvedena.

Nicméně po celou tu dobu výkonné orgány SNS nadále zasílají Ukrajině pracovní dokumentaci a pozvánky na jednání, na kterých je přítomna její státní vlajka a místo u stolu je vyhrazeno delegaci. Ještě v dubnu 2022 považuje SNS Ukrajinu za svého člena. Ukrajinské úřady nezaslaly oficiální oznámení o vystoupení z organizace. Předseda výkonného výboru SNS S. Lebeděv 16. června 2022 řekl, že státy SNS vyjádřily naději a přání, aby se Ukrajina vrátila k aktivní účasti na aktivitách Společenství.

Cílem organizace je vytvářet podmínky pro formování prostředí, které umožní státům další rozvoj. SNS je založena na principech suverénní rovnosti všech svých členů, proto jsou všechny členské státy nezávislými subjekty mezinárodního práva. Není chápána státní útvar a nemá nadnárodní pravomoci, včetně jednotné měny.

Hlavní cíle organizace jsou:

1. Spolupráce v politické, ekonomické, environmentální, humanitární, kulturní a jiné oblasti.
2. Komplexní rozvoj zúčastněných států v rámci společného hospodářského prostoru, mezistátní spolupráce a integrace.
3. Zajištění lidských práv a svobod.
4. Spolupráce při zajišťování mezinárodního míru a bezpečnosti, dosažení všeobecného a úplného odzbrojení.
5. Vzájemná právní pomoc.
6. Mírové řešení sporů a konfliktů mezi členskými státy organizace.

V rámci SNS působí organizace **Společný ekonomický prostor** (Jedinoje ekonomičeskoje prostranstvo – JEP). Sestává se z území smluvních stran, kde funguje stejný typ ekonomických regulačních mechanismů, založených na tržních principech a aplikaci harmonizovaných právních norem. Je vytvářena jednotná infrastruktura a dohodnutá daňová, měnová, měnová, obchodní a celní politika zajišťující volný pohyb zboží, služeb, kapitálu a pracovních sil. Záměry vytvořit JEP oznámily v roce 2003 hlavy států Ruska, Kazachstánu, Ukrajiny a Běloruska. V Jaltě byla zároveň mezi těmito zeměmi podepsána dohoda. Později Ukrajina z formování JEP vystoupila. V tomto ohledu byla realizace projektu na dlouhou dobu pozastavena a hlavní integrační úkoly byly realizovány v rámci Euroasijského hospodářského společenství. V prosinci 2009 na summitu prezidentů Ruska, Kazachstánu a Běloruska schválili akční plán a opatření pro vytvoření JEP. Tím došlo k vypracování a

implementaci 20 mezinárodních smluv v letech 2010-2011, které se staly počátkem vytváření jednoty hospodářského prostoru na území těchto zemí. Integrační dohody začaly v plném rozsahu fungovat od července 2012. Zajistily tak počátek vytváření na území těchto zemí jednotného hospodářského prostoru.

Přidruženými organizacemi jsou Středoasijská spolupráce a Společenství neuznaných států.

7.2 Středoasijská spolupráce

Středoasijská spolupráce (CAC) je tvořena státy Kazachstán, Kyrgyzstán, Uzbekistán, Tádžikistán a od roku 2004 také Ruskem. Dne 6. října 2005 bylo na vrcholném zasedání CAC rozhodnuto v souvislosti s nadcházejícím vstupem Uzbekistánu do EurAsEC připravit podklady pro vytvoření jednotné organizace CAC-EurAsEC – tedy bylo rozhodnuto fakticky o zrušení CAC.

Společenství neuznaných států (Union of Unrecognized States, CIS-2) je sdružení neuznaných států na postsovětském území – Republiky Abcházie, Republiky Náhorní Karabach, Podněsterské moldavské republiky a Jižní Osetie. Společenství vzniklo 20. listopadu 2000 v Tiraspolu, kdy byla podepsána dohoda o vytvoření stálého koordinačního orgánu – Konference ministrů zahraničí – a poradního sboru na expertní úrovni pro přípravné práce mezi zasedáními, které se měly konat minimálně dvakrát do roka.

Další významnou organizací je **Euroasijský ekonomický svaz (Jevroazijskij ekonomičeskij sojuz – EAES)**. EAES byla vytvořena za účelem komplexní modernizace, spolupráce a zvyšování konkurenceschopnosti národních ekonomik a vytváření podmínek pro stabilní rozvoj za účelem zlepšování životní úrovně obyvatel členských zemí. Jeho předchůdcem bylo Euroasijské hospodářské společenství (EurAsEC), které existovalo v letech 2001-2014. Jeho zrušení proběhlo v souvislosti se vznikem Euroasijského ekonomického svazu. Podpis Smlouvy o EAES proběhl v roce 2014 v hlavním městě Republiky Kazachstán.

Skládá se z členských států EAES (Arménie, Bělorusko, Kazachstán, Kyrgyzstán, Rusko) a pozorovatelských států (Moldavsko, Uzbekistán, Kuba). EAES podepsalo smlouvy o zónách volného obchodu s Vietnamem, Singapurem, Srbskem a Iránem. O dalších podpisech se jedná s řadou států jako Čína, Indie, Izrael a předběžně se jedná s dalšími potencionálními zájemci jako např. Japonsko či Indonésie.

Podstatou tohoto uskupení je zajišťovat volný pohyb zboží, služeb, kapitálu a pracovních sil neboli „čtyři svobody“ (obdobné jako v EU), jakož i provádění koordinované, dohodnuté nebo jednotné politiky. Podepsaná verze smlouvy o vytvoření unie měla přitom kompromisní charakter, a proto nebyla řada plánovaných opatření realizována v plném rozsahu. Aktuální otázky o vytvoření jednotného finančního regulátora, o politice v oblasti obchodu s energiemi, jakož i o problému existence výjimek a omezení v obchodu mezi členy unie nebyly vyřešeny, ale byly odloženy na rok 2025 nebo na dobu neurčitou.

7.3 Svazový stát Běloruska a Ruska

Nejužším pokusem o integraci je vznik Svazového státu Běloruska a Ruska. Úzká provázanost historická, sociální a samozřejmě ekonomická mezi těmito zeměmi vedla ke vzniku unijního státu, který je svou podstatou specifickým státním útvarem. Je to dáno společnými zájmy i vzájemnou výhodností, která řeší jak pro Bělorusko, tak i Rusko celou řadu otázek (bezpečnost, transport, vzájemný přístup na trhy atd.).

Celý proces se začal formovat poměrně rychle po rozpadu SSSR a vytvoření SNS od roku 1992. Oproti desintegračním tendencím a „nacionalizaci ekonomiky“, která souvisela s tvorbou národní buržoasie, se začal prosazovat proces posilování bilaterálních vazeb mezi Ruskem a Běloruskem. Bylo rozhodnuto o vytvoření politicky a ekonomicky integrovaného společenství za účelem sjednocení materiálního a intelektuálního potenciálu obou států.

Nejprve vznikla Dohoda o vytvoření Společenství Běloruska a Ruska. Ta předpokládala vytvoření zastupitelského orgánu a 1996 je podepsána dohoda o Parlamentním shromáždění. V následujícím roce podepsali prezidenti Běloruska a Ruska v Moskvě Smlouvu o unii Běloruska a Ruska. Od té doby se 2. duben slaví jako Den jednoty národů Běloruska a Ruska. V květnu téhož roku byla podepsána Charta Svazu Běloruska a Ruska.

Po dalších jednáních byla 8. prosince 1999 v Moskvě podepsána Smlouva o zřízení unijního státu a Akční program Běloruské republiky a Ruské federace k implementaci ustanovení Smlouvy o zřízení Svazového státu. Dne 26. ledna 2000, po ratifikaci smlouvy parlamenty obou zemí, vstoupila v platnost.

Základní cíle unie jsou vymezeny v následujících bodech:

1. Zajištění mírového a demokratického rozvoje zúčastněných států, posílení přátelství, zlepšení blahobytu a životní úrovně.
2. Vytvoření jednotného ekonomického prostoru pro zajištění socioekonomického rozvoje na základě spojení materiálního a intelektuálního potenciálu zúčastněných států a využití tržních mechanismů pro fungování ekonomiky.
3. Důsledné dodržování základních práv a svobod člověka a občana v souladu s všeobecně uznávanými principy a normami mezinárodního práva, provádění koordinované zahraniční a obranné politiky.
4. Provádění koordinované zahraniční a obranné politiky.
5. Utváření jednotného právního systému demokratického státu.
6. Provádění koordinované sociální politiky zaměřené na vytváření podmínek zajišťujících slušný život a svobodný rozvoj člověka.
7. Zajištění bezpečnosti státu Unie a boj proti trestné činnosti.
8. Posilování míru, bezpečnosti a vzájemně výhodné spolupráce v Evropě a na celém světě, rozvoj Společenství nezávislých států.

Dále zde bylo deklarováno, že dosahování cílů unijního státu se uskutečňuje po etapách s přihlédnutím k prioritě řešení ekonomických a sociálních problémů. Konkrétní opatření a lhůty pro jejich provedení stanoví rozhodnutí orgánů svazového státu nebo dohody zúčastněných států. A s rozvojem unijního státu bude zvažována otázka přijetí jeho ústavy.

Základní postavení z hlediska řízení a administrace má Stálý výbor unijního státu. Zabezpečuje organizačně naplňování Smlouvy, vypracovávání návrhů strategie rozvoje unijního státu a koordinuje práci sektorových a funkčních orgánů unijního státu. Společně s příslušnými orgány členských států unijního státu provádí předběžné přezkoumání programů, projektů a aktivit unijního státu, předkládá k nim závěry Radě ministrů a informuje ji o průběhu jejich realizace. Přípravuje pro Radu ministrů států Unie návrhy zákonů států Unie, o sjednocení zákonů zúčastněných států. Tvoří a předkládá k projednání Nejvyšší státní radě a Radě ministrů návrhy programů svých schůzí, plány práce.

Jeho práci řídí státní tajemník států Unie a ve stálém výboru jsou dále čtyři členové stálého výboru, kteří jsou jeho zástupci z moci úřední. Dva členové stálého výboru zastupují běloruskou stranu, dva členové zastupují ruskou stranu. Je odpovědný Radě ministrů.

Základem činnosti jsou programy unijního státu. Jde o soubor společných opatření k posílení bezpečnosti, řešení zásadních sociálně-ekonomických problémů států. Společné programy zahrnují provádění výzkumných, vývojových, technologických, produkčních prací. Jejich nezbytnou součástí jsou organizační, ekonomické a jiné činnosti, spojené s jejich realizací.

Z výše uvedeného je zřejmé, že postsovětský prostor se vyvíjel velmi dynamicky. Je to důsledek celé řady rozporů, zájmů, změn v celosvětovém prostředí, které spoluurčují zdejší vývoj. Navíc, politické rozpory vedoucí ke konfliktu Rusko – Ukrajina (text byl psán v prosinci 2022) neumožňují dělat podrobnější závěry. Pouze je pozorovatelný odklon od kooperace s Evropou (to bylo zaznamenatelné před válkou) a prosazování uplatnění v jiných světadílech.

8 INTEGRACE V AFRICE – ZMAŘENÉ ŠANCE NEBO NADĚJE?

CÍLE KAPITOLY

V této kapitole se dozvíte:

- čím je specifický africký region
- co je to africký frank a kde je národním platidlem
- jaká jsou celoafrická integrační seskupení
- a jaké jsou integrace v jednotlivých geografických částech Afriky.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Subsaharská Afrika, Africký Frank, Africká unie, Africké hospodářské společenství, regionální africké integrace

Africký kontinent má přibližně 1 miliardu obyvatel v 54 různých zemích. Je bohatý na nerostné suroviny a další přírodní zdroje, přesto je to kontinent s nejnižší průměrnou životní úrovní, i když existují velké regionální rozdíly. Zde se také nachází 31 zemí s „nízkým lidským rozvojem“ podle indexu lidského rozvoje.

Zároveň Subsaharská Afrika (kromě Jižní Afriky) je jediným regionem světa, kde se chudoba od roku 1990 zvýšila. Přestože se reálný příjem na hlavu zvýšil, zvýšil se také absolutní počet chudých o zhruba 100 milionů lidí. Více než dvě třetiny lidí v subsaharské Africe mají méně než dva americké dolary na den.

Rozsáhlá chudoba, zhoršující podmínky pro fungování samozásobitelského zemědělství (vytlačování velkými společnostmi v méně ziskových regionech, vznik nových závislostí, populační exploze, nadměrné využívání zdrojů, exodus venkova, sociální otřesy atd.) ovlivňují nepříznivě situaci v oblasti výživy a zdravotního stavu. Více než pětina lidí v subsaharské Africe je považována za podvyživenou. Průměrná délka života je pouze 61 let (2017), téměř 40 % populace stále žije bez dostatečného zásobování vodou, téměř 70 % bez odpovídající hygieny. K tomu se přidávají vážné následky onemocnění imunitní nedostatečnosti AIDS a dalších infekčních onemocnění, jako je malárie a tuberkulóza. Násilí, korupce a politická nestabilita navíc brání hospodářskému rozvoji. Široká škála návrhů na zlepšení existuje již několik desetiletí a až na několik výjimek je jejich úspěch dodnes skromný.

Trvale vysoký populační růst má pro hospodářský rozvoj v subsaharské Africe zvláštní význam. Mezi lety 1960 a 2000 dosahovala v průměru 3 %, ve stejné době ekonomika rostla v průměru pouze o 2 %.

S ohledem na vývoj ekonomiky jsou mezi jednotlivými zeměmi v Africe i uvnitř států značné rozdíly. Městské regiony, zejména hlavní města, jsou často mnohem lépe rozvinuté než většinou řídké osídlené venkovské oblasti. Navíc v Africe často existuje velmi velká sociální nerovnost mezi malou, bohatou vyšší třídou a většinou populace. Elitní sociální struktury byly primárně vytvořeny kolonizací, nevyrůstaly z přirozeného vývoje a přibližují se spíše normám utvářeným Evropou. To brání akceptaci změn širokými vrstvami obyvatel Afriky.

Nejbohatší země jsou severně od Sahary a na jihu kontinentu. Severní Afrika je již dlouho úzce spjata s ekonomikami Evropy a Blízkého východu. Jihoafrická republika a Botswana jsou nejvyspělejšími zeměmi kontinentu a jejich ekonomická síla ovlivňuje i sousední země. V Angole, Gabonu a Rovnické Guineji podporuje ropné bohatství ekonomický rozvoj zemí. Naproti tomu situace je obzvláště nejistá v Nigeru, Čadu a Středoafričské republice a v Demokratické republice Kongo, ve střední Africe a v Somálsku v oblasti tzv. Afrického rohu.

Od poloviny 90. let zaznamenala Afrika rostoucí hospodářský růst. Existuje pro to více důvodů. Primárně k tomu přispívají ceny surovin, které opět vzrostly a zvýšily se přímé zahraniční investice, především z Čínské lidové republiky. Ke zlepšení přispívá i demokratizace, která zhruba od roku 1990 probíhá také v Africe a s ní spojená lepší správa věcí veřejných, stejně jako ukončení četných občanských válek a rozsáhlé oddlužení. V roce 2004 byl ekonomický růst v Africe 5,1 %, v první dekádě 21. století byla průměrná míra růstu téměř 6 %, což je stále méně než v jiných růstových regionech, jako je východní Asie nebo Latinská Amerika.

Situace se začala zhoršovat po krizi 2008-2009. Jestliže africký HDP osobu dosáhl v roce 2014 2,310 dolarů, pak v roce 2020 poklesl na 1,856. Tím, že docházelo k reálnému růstu HDP v letech 2014-2020 (3.9 %, 3.3 %, 2.2 %, 3.6 %, 3.6 %, 3.3 % a -1.6 %) ukazuje narůstající nepříznivou situaci ve vnějších vztazích, která se projevuje zhoršením v oblasti finančních vztahů. To staví nejen Afriku, ale i celý svět do složité situace, neboť musíme najít způsob řešení její nedobré ekonomické situace. Jinak hrozí světu další nárůst migračních procesů, zhoršování situace v oblasti válečných konfliktů, ekologie atd.

Jedním z nástrojů, pomocí nichž je snaha zvládnout tento vývoj, je rozvoj integrace, který by umožnil rozšířit ekonomický prostor pro řešení hospodářských procesů. Základní přehled dává následující Tabulka 2, která zachycuje nejdůležitější integrační pokusy na tomto kontinentu.

Tabulka 2: Přehled integračních seskupení v Africe

Organizace	Zkratka	Vznik
Organizace africké jednoty/Africká unie	OAJ/AU	1963/2002
Hospodářské společenství západoafrických států	ECOWAS	1975
Unie arabského Maghrebu	UMA	1989
Mezivládní úřad pro rozvoj	IGAD	1986
Společný trh pro Východní a Jižní Afriku	COMESA	1994
Východoafrické společenství	EAC	2000
Společenství sahelsko-saharských států	CEN-SAD	1998
Středoafrické hospodářské společenství	ECCAS/CEEAC	1983
Středoafrické hospodářské a měnové společenství	CEMAC	1994
Jihoafrická celní unie	SACU	1969
Jihoafrické rozvojové společenství	SADC	1979

Zdroj: vlastní zpracování

Zvláštností tohoto regionu je existence **afrického franku** (CFA). Je to měna, kterou používá 14 afrických států, 12 bývalých francouzských afrických kolonií, Guinea-Bissau (bývalá kolonie Portugalska) a Rovníková Guinea (bývalá španělská kolonie). Jde o pozůstatek koloniální měny a je pevně navázána na euro v poměru 100 CFA = 0,152449 euro. Stabilitu eura to příliš neovlivňuje, protože HDP všech 14 států dohromady je nižší než HDP Slovenska. CFA do roku 1958 znamenalo Colonies françaises d'Afrique (Francouzské kolonie v Africe), poté Communauté française d'Afrique (Francouzské africké společenství – francouzská obdoba Commonwealthu), nyní má dva významy (ale stejnou hodnotu).

Prvním je tzv. *Západoafrický CFA frank* (XOF), ve kterém CFA znamená Communauté financière d'Afrique. Vydává ho BCEAO (Banque Centrale des États de l'Afrique de l'Ouest, Centrální banka západoafrických států), která sídlí v Dakaru v Senegal. Je platná pro 8 států Západoafrické měnové a ekonomické unie UEMOA (Union Économique et Monétaire Ouest Africaine): Benin, Burkina Faso, Guinea-Bissau, Pobřeží slonoviny, Mali, Niger, Senegal a Togo. Existuje záměr nahradit západoafrický frank novou společnou měnou eco, její zavedení se ale potýká s rozdílnými politickými postoji zapojených států a jejich ekonomických podmínek.

Druhým je tzv. *Středoafrický CFA frank* (XAF) jako měna šesti nezávislých států ve střední Africe, členských států Hospodářského a měnového společenství střední Afriky (CEMAC), které společně tvoří měnovou unii: Kamerun, Středoafrická republika, Čad, Republika Kongo, Rovníková Guinea a Gabon. Těchto šest zemí má dohromady 55,2 milionu lidí (2020) a souhrnný HDP 113,322 miliardy USD (2020).

8.1 Celoafriické integrace

K celoafriickým integračním seskupením řadíme Afriickou unii (bývalou Organizaci afriické jednoty) a Afriické hospodářské společenství.

Afriická unie (AU), svahilsky Umoja wa Afrika, je mezinárodní organizace, která v roce 2002 nahradila Organizaci afriické jednoty (OAJ). Jde o sdružení původně 53, nyní 55 afriických států (Západní Sahara je členem Afriické unie, ačkoli je její status podle mezinárodního práva sporný). AU sídlí v Addis Abebě v (Etiopie) a Panafriický parlament sídlí v Midrandu (JAR).

Její historii lze odvodit od prvního kongresu nezávislosti afriických států, který se konal v Akkře v Ghaně v dubnu 1958. Cílem konference bylo vytvořit Den Afriky, který by každoročně připomínal osvobozené hnutí lidu Afriky a jeho snahu osvobodit se od kolonialismu. To byl počátek chápání jednoty kontinentu, který našel vyjádření ve hnutí pokoušející se o sjednocení Afriky, která vrcholila vznikem Organizace afriické jednoty dne 25. května 1963 a založením Afriického hospodářského společenství (AHS) v roce 1981.

Myšlenka vytvoření AU byla oživena v polovině 90. let pod vedením libyjské hlavy státu Muammara al-Kaddáfího. Zakládající smlouva Afriické unie (Ustavující akt) vychází především ze vzoru Evropské unie. Představitelé států a vlád OAJ vydaly Syrtskou deklaraci (Syrte je město v Libyi) dne 9. září 1999 vyzývající k vytvoření Afriické unie.

Podle vůle signatářských států Afriická unie nahradila Organizaci afriické jednoty a dostala více pravomocí. Smlouvy ratifikovalo 45 z 54 států. Maroko, které opustilo předchozí organizaci OAJ v roce 1984 kvůli konfliktu o Saharskou arabskou demokratickou republiku, bylo v lednu 2017 po třech desetiletích přijato za člena Afriické unie.

Program hospodářského rozvoje v AU je řízen prostřednictvím organizace NEPAD. **Nové partnerství pro rozvoj Afriky** (New Partnership for Africa's Development) bylo založeno hlavami afriických států a vlád OAJ v roce 2001 a bylo ratifikováno Afriickou unií v roce 2002. Jejím smyslem je řešit rozvojové problémy Afriky v rámci nového paradigmatu. Hlavními cíli NEPADu je snížit chudobu, uvést Afriku na cestu udržitelného rozvoje, zastavit marginalizaci Afriky a posílit postavení žen.

NEPAD se snaží vytvořit strategický rámec Afriické unie pro celoafriický sociálně-ekonomický rozvoj, zabývá se kritickými výzvami, kterým kontinent čelí jako chudoba, rozvoj a marginalizace Afriky v mezinárodním měřítku. Také poskytuje afriickým zemím jedinečné příležitosti převzít plnou kontrolu nad vlastní rozvojovou agendou, těsněji a účinněji spolupracovat s mezinárodními partnery.

NEPAD řídí řadu programů a projektů v šesti tematických oblastech. Tato témata jsou: zemědělství a potravinová bezpečnost, změna klimatu a řízení přírodních zdrojů, regionální integrace a infrastruktura, lidský rozvoj, ekonomické a podnikové řízení a průřezové otázky, včetně genderu, rozvoje kapacit a informační technologie.

Africké hospodářské společenství (The African Economic Community – AEC) je regionální mezinárodní organizace založená členskými státy Organizace africké jednoty, která zahájila svou činnost v květnu 1994. Pro africké státy má podobné ekonomické cíle jako evropské (ekonomické) společenství pro evropské státy.

Od května 1994, kdy po ratifikaci dostatečným počtem států vstoupila smlouva z Abuji v platnost, tedy souběžně pracuje OAJ a AHS obdobně jako dlouhou dobu koexistovaly tři integrační svazky Evropských společenství (ESUO, EHS, EURATOM). Jihoafrická republika se ke smlouvě připojila až 10. října 1997. Po nahrazení OAJ Africkou unií AHS koexistuje s AU, často se uvádí zkratka AEC/AU pro vyjádření celé šíře současné panafrické integrace.

„Stavebními kameny“ Africké unie jsou Regionální hospodářská společenství (REC), která v Africe spojují jednotlivé země do subregionů za účelem dosažení větší ekonomické integrace a která jsou také klíčovou součástí strategie k provádění Nového partnerství pro rozvoj Afriky (NEPAD). V současné době existuje osm REC uznaných AU, z nichž každé je založeno na základě samostatné regionální smlouvy, jak uvádíme níže.

8.2 Integrační seskupení západní Afriky

V západní Africe existují dvě integrační seskupení – ECOWAS a Unie arabského Maghrebu.

Smlouva o Hospodářském společenství států západní Afriky je mnohostranná dohoda podepsaná členskými státy, které tvoří **Hospodářské společenství států západní Afriky** (ECOWAS). Původní smlouvu podepsali hlavy států a vlád tehdejších 16 členských států v roce 1975 v Lagosu v Nigérii. S novým vývojem a mandáty pro Společenství byla hlavami států a vlád nyní 15 členských států podepsána revidovaná smlouva v Cotonou v Beninské republice v červenci 1993.

Členské země mají kulturní i geopolitické vazby a sdílejí společné ekonomické zájmy. Jde o státy: Benin, Burkina Faso, Kapverdy, Pobřeží Slonoviny, Gambie, Ghana, Guinea, Guinea Bissau, Libérie, Mali, Niger, Nigérie, Senegal, Sierra Leone, Togo. Je zapotřebí si uvědomit, že koloniální hranice se stále odrážejí v moderních hranicích mezi současnými západoafrickými státy, protínají etnické a kulturní linie a často rozdělují jednotlivé etnické skupiny mezi dva nebo více států. To přináší řadu konfliktů a obtížně řešitelných problémů politického a ekonomického charakteru.

Unie arabského Maghrebu (Arab Maghreb Union, AMU) někdy zjednodušeně Maghreb Union (MU) je meziarabská dohoda zaměřená na hospodářskou unii a koordinované politiky v severní Africe. Jejím cílem je ekonomická spolupráce v zahraniční, domácí a kulturní spolupráce. V jejím rámci je rozpracovaná řada regionálních projektů, z nichž některé byly plánovány již dlouhou dobu, jako je rozšíření transmagnhrebských železnič-

ních, silničních a potrubních spojení. Další aktivity se týkaly zachování duchovních a morálních hodnot islámu a ochrany arabské identity, mimo jiné prostřednictvím výměnných programů profesorů a studentů a společných univerzitních a kulturních institutů.

Myšlenka hospodářského společenství pro Maghreb se začala rodit od počátku nezávislosti Tuniska a Maroka v roce 1956. Od roku 1964 byla jednání o hospodářské integraci vedena také s Alžírskem a Libyí. Nakonec se v roce 1966 Alžírsko, Libye, Maroko a Tunisko dohodly na vytvoření stálého sekretariátu se sídlem v Tunisu, poradního výboru pro ekonomické otázky a společného výboru pro pošty a telekomunikace. Po revoluci v Libyi (1969) zpočátku narůstaly konflikty mezi jednotlivými členskými státy a Libye v roce 1970 zpočátku společný trh opustila.

Trvalo tedy dalších dvacet let než se pět států Alžírsko, Libye, Mauretánie, Maroko a Tunisko, sešlo na prvním summitu v Maghrebu. O rok později, 17. února 1989, byla dohoda formálně podepsána členskými státy v Marrákeši. Plán ekonomické integrace přijatý v roce 1991 všemi členskými státy měl vést k hospodářské unii. Avšak zatím trvá stagnace vyvolaná konfliktem o Západní Saharu a rozvrácenou politickou situací v Libyi. Z odvážných záměrů na vznik společného trhu bylo uskutečněno pouze minimum. Jediným praktickým výsledkem činnosti svazu bylo uzavření některých dohod v oblasti obchodu se zemědělskými výrobky. Situace je tak kritická, že nefungují ani webové stránky této organizace.

8.3 Středoafričké integrace

Integrační seskupení ve střední Africe tvoří Společenství sahelsko-saharských států, Středoafričké hospodářské společenství a Středoafričké hospodářské a měnové společenství.

Společenství sahelsko-saharských států (Community of Sahel-Saharan States; francouzsky Communauté des Etats Sahélo-Sahariens, CEN-SAD). Rozlohou, počtem obyvatel i členů se jedná o největší regionální organizaci v Africe. Snahy o vytvoření samostatného společenství států v sahelské zóně se datují do let 1959, 1977 a 1981.

Společenství sahelsko-saharských států bylo založeno šesti zeměmi 4. února 1998 z iniciativy bývalého libyjského prezidenta Muammara al-Kaddáfího v Tripolisu a do roku 2009 se rozrostlo na 29 členských států. Mezi její hlavní cíle patří: podpora hospodářské integrace prostřednictvím volného pohybu osob a zboží na jejím území a vytvoření zóny volného obchodu, ustavení komplexní hospodářské unie a odstranění všech překážek bránících jednotě jejich členských států.

Vznik byl poměrně komplikovaný. Již v roce 1959 se politik Pobřeží slonoviny Félix Houphouët-Boigny pokusil v rámci francouzské komunity koordinovat autonomní republiky Pobřeží slonoviny, Dahomey (dnes Benin), Horní Voltu (dnes Burkina Faso) a Niger v Sahelsko-beninské unii. Po získání nezávislosti v roce 1960 se všechny čtyři republiky zpočátku vydaly svou vlastní cestou, ale až do roku 1966 se stále scházely. V březnu 1977

byla v hlavním městě Nigeru Niamey založena Unie saharských zemí. Prvními členskými státy byly Alžírsko, Libye, Mali, Niger a Čad, v roce 1980 se přidala i Mauretánie. Členové mezinárodního společenství se k cíli úzké spolupráce v hospodářské, sociální, technické a kulturní oblasti – ale především k cíli mírové zóny – nepřiblížili v důsledku několika mezinárodních i vnitřních konfliktů. Alžírské zprostředkování v čadské občanské válce v roce 1981 selhalo. Od roku 1981 usiloval libyjský revoluční vůdce Muammar al-Kaddáfí o sloučení Libye s Mali, Nigerem, Burkinou Faso, Čadem a Súdánem za účelem vytvoření „Spojených států Sahelu.“ V roce 1989 je vyzval, aby se připojily k Unii arabského Maghrebu. Oba projekty se neuskutečnily, ale těchto šest států se v roce 1998 stalo zakládajícími státy CEN-SAD.

Středoafriické hospodářské společenství (Economic Community of Central African States francouzsky Communauté Économique des États d'Afrique Centrale, EC-CAS/CEEAC) je ekonomické společenství Africké unie pro podporu regionální hospodářské spolupráce ve střední Africe. Jejím cílem je dosáhnout kolektivní autonomie, zvýšit životní úroveň svých obyvatel a udržitelný rozvoj.

Jeho vývoj navazoval na starší mezinárodní organizace, které byly přímým důsledkem dekolonizace tohoto prostoru. Střetávaly se zde francouzské, britské, španělské a portugalské zájmy. Přitom zde existující ekonomiky jednotlivých zemí jsou všechny silně exportně orientované. Proto, když se sešli na summitu v prosinci 1981 lídři střední Afriky, a v zásadě zastupovali několik integračních sdružení, dohodli se na budoucím vytvoření širšího ekonomického společenství středoafriických států. ECCAS bylo po dalších jednáních založeno roce 1983, prakticky začalo fungovat v roce 1985.

Společenství bylo několik let neaktivní kvůli finančním potížím (neplacení členských příspěvků členskými státy) a konfliktu v oblasti Velkých jezer. Válka v DR Kongo byla obzvláště rozdělovací, protože Rwanda a Angola bojovaly na opačných stranách. ECCAS byl označen jako pilíř Afrického hospodářského společenství (AEC), ale formální kontakt mezi AEC a ECCAS byl navázán až v říjnu 1999 kvůli nečinnosti ECCAS od roku 1992. AEC znovu potvrdila význam ECCAS jako hlavní hospodářské komunity ve střední Africe na třetím přípravném zasedání své Hospodářské a sociální rady (ECOSOC) v červnu 1999.

V únoru 1998 se hlavy států a vlád přítomné na summitu zavázaly ke vzkříšení organizace. Dne 24. ledna 2003 uzavřela Evropská unie finanční dohodu s ECCAS a CEMAC, podmíněnou sloučením ECCAS a CEMAC (viz dále) do jedné organizace, přičemž EC-CAS převezme odpovědnost za Hospodářského společenství středoafriických států. Na 11. řádném zasedání hlav států a vlád v Brazzaville v lednu 2004 bylo přijato prohlášení o provádění NEPAD ve střední Africe a také prohlášení o rovnosti žen a mužů.

Středoafriické hospodářské a měnové společenství (Communauté économique et monétaire de l'Afrique centrale – CEMAC) je organizace států střední Afriky založená Kamerunem, Středoafriickou republikou, Čadem, Republikou Kongo, Rovníkovou Guineou a Gabonem na podporu hospodářské integrace mezi zeměmi, které sdílejí společnou měnu,

frank CFA. Vzniklo v roce 1994 a sídlí v Bangui (Středoafriická republika) s cílem podporovat mír a harmonický rozvoj svých členských států v rámci vytváření hospodářské unie a měnové unie. V každé z těchto dvou oblastí mají členské státy v úmyslu přejít od spolupráce k situaci unie, aby dokončily proces hospodářské a měnové integrace a zlepšily vzájemnou pomoc na podporu méně rozvinutých členských států.

Cíle CEMAC jsou podpora obchodu, instituce skutečného společného trhu a větší solidarita mezi národy a vůči znevýhodněným zemím a regionům. V roce 1994 se jí podařilo zavést omezení kvót a snížení rozsahu a výše cel. V současné době země CEMAC sdílejí společnou finanční, regulační a právní strukturu a udržují společné vnější clo na dovoz ze třetích zemí. Teoreticky byla cla na obchod v rámci CEMAC odstraněna, ale plné zavedení tohoto opatření bylo zpožděno. Pohyb kapitálu v rámci CEMAC není negativně ovlivňován žádnými finančními nástroji. Konečným cílem je vytvořit středoafriický společný trh.

8.4 Integrace na východě Afriky

Ve východní Africe existují následující integrační seskupení: Mezivládní úřad pro rozvoj, Společný trh pro východní a jižní Afriku a Východoafriické společenství.

Mezivládní úřad pro rozvoj (Intergovernmental Authority on Development – IGAD) je regionální organizace států v severovýchodní Africe se sídlem v Džibuti. Od roku 1996 je nástupnickou organizací IGADD (Mezivládní úřad pro sucho a rozvoj), která byla založena v roce 1986. Cílem je podpořit členské státy v jejich rozvoji. IGAD definuje svůj úkol jako podporu členských států při vytváření potravinové bezpečnosti a ochrany životního prostředí, při mírových a humanitárních opatřeních a také při ekonomickém rozvoji a integraci.

Již v roce 1988 pomohl IGAD mírovou dohodou Somálsku a Etiopii ukončit jejich nepřátelství počínající válkou v letech 1977/78. Oba státy se tak zavázaly k ukončení vzájemné podpory povstaleckých skupin. Úspěch měly i aktivity související s mírovou smlouvou pro Jižní Súdán v roce 2005. Avšak jednání vedené v souvislosti se somálskou občanskou válkou zatím nelze označit za úspěšná. Na podporu prozatímní vlády měla být vyslána mírová mise IGASOM za významné účasti států IGAD. Tato mise se stala misí Africké unie, ale nedosahuje svého potřebného rozsahu.

V ostatních oblastech se IGAD zatím nepodařilo zaznamenat žádné převratné úspěchy. Keňa a Uganda se zaměřují spíše na Východoafriické společenství než na IGAD. IGAD také nebyl schopen zabránit válce mezi Eritreou a Etiopií v letech 1998-2000 a nebyl schopen snížit přetrvávající napětí mezi oběma zeměmi. Eritrea v roce 2007 oznámila, že si přeje pozastavit své členství v IGAD kvůli neshodám s Etiopií ohledně Somálska. V roce 2008 se Keňa a Súdán neúspěšně pokusily přesvědčit Eritreu, aby se vrátila do organizace.

Společný trh pro východní a jižní Afriku (Common Market for Eastern and Southern Africa – COMESA) je regionální ekonomické společenství v Africe s 21 členskými státy

od Tuniska až po Svazijsko. Vzniklo v roce 1994 a nahradilo preferenční obchodní zónu, která existovala od roku 1981. Devět členských států vytvořilo v roce 2000 zónu volného obchodu (Džibutsko, Egypt, Keňa, Madagaskar, Malawi, Mauricius, Súdán, Zambie a Zimbabwe). Rwanda a Burundi se připojili v roce 2004, Komory a Libye v roce 2006, Seychely v roce 2009 a Tunisko a Somálsko v roce 2018. Dále se na její práci podílí Eritrea, Etiopie, Uganda Demokratická republika Kongo a Svazijsko.

COMESA se tak stala jedním z pilířů Afrického hospodářského společenství. V roce 2008 souhlasila s rozšířenou zónou volného obchodu zahrnující členy dalších dvou afrických obchodních bloků – Východoafrického společenství (EAC) a Jihoafrického rozvojového společenství (SADC). COMESA také zvažuje společný vízový režim na podporu cestovního ruchu.

Další integrace, **Východoafrické společenství** (East African Community – EAC), je mezivládní organizace a regionální hospodářské společenství, které bylo založeno Tanzánií, Ugandou a Keňou. Od roku 2007 se v něm účastní Rwanda a Burundi, dále přistoupil Jižní Súdán v roce 2016. Dne 22. prosince 2021 bylo rozhodnuto, že by se k EAC měla připojit i Demokratická republika Kongo. Oficiální přistoupení proběhlo 29. března 2022.

Z pohledu kořenů integrace patří EAC k jednomu z nejstarších integračních sdružení v Africe. Již 6. června 1967 uzavřely Keňa, Tanzanie a Uganda dohodu o Východoafrickém hospodářském společenství a společném trhu (EAC) v Kampale. Kromě vytvoření společného trhu (EACM) bylo cílem propagovat svahilštinu, která je rozšířená ve všech třech zemích, jako další alternativu k angličtině. Také brzy vstoupila do jednání s Evropským společenstvím. Dne 21. prosince 1970 vstoupila v platnost nová asociační dohoda mezi EAC a Evropským hospodářským společenstvím (EHS).

V roce 1977 se komunita rozpadla kvůli mezivládním antagonismům a vzájemnému vměšování, a teprve v roce 1996 začala plná východoafrická spolupráce. Smlouva o založení Východoafrického společenství byla podepsána v Arushe 30. listopadu 1999 a vstoupila v platnost 7. července 2000.

Nový pokus o integraci je založen na čtyřech pilířích: Celní unie, Společný trh, Mone-tární unie a Politická federace. Dnem 1. ledna 2005 vstoupil v platnost protokol o celní unii se společným vnějším tarifem, 1. července 2010 vstoupil v platnost protokol o vytvoření společného trhu. Protokol zajišťuje volný pohyb práce, kapitálu, zboží a služeb v rámci Východoafrického společenství. Od roku 2012 byla plánována měnová unie s východoafrickým šilinkem. Toto datum bylo původně odloženo na rok 2024 kvůli politickým nepokojům v Keni v letech 2007/2008 a přistoupení Burundi a Rwandy. Dne 1. prosince 2013 však hlavy států a vlád pěti zemí podepsaly rámcovou dohodu o vytvoření měnové unie východoafrických států. V únoru 2021 Rada ministrů EAC oznámila, že do 30. září 2021 bude zřízen Měnový institut, aby se připravil na měnovou unii.

Politická federace je konečným cílem regionální integrace EAC, čtvrtým krokem po celní unii, společném trhu a měnové unii a je založena na třech pilířích: společné zahraniční

a bezpečnostní politice, řádné správě věcí veřejných a účinném provádění předchozích fází regionální integrace. Stojí za zmínku, že dosažení politické federace je proces, nikoli událost. V současnosti je zaměřena na mezinárodní vztahy a mír a bezpečnost.

8.5 Jihoafrická integrační seskupení

Na jihu Afriky existují dvě integrace: Jihoafrická celní unie a Jihoafrické rozvojové společenství.

Jihoafrická celní unie (Southern African Customs Union – SACU) byla založená v roce 1969, ačkoliv počátky formování společného celního prostoru v oblasti je možno nalézt již v roce 1910. Jde tak o nejstarší existující celní unii na světě. Má v současné době pět členů: tři relativně vyspělé ekonomiky a dvě menší království: JAR, Namibii, Botswanu, Lesotho a Svazijsko.

Základní princip celní unie podle smlouvy z roku 1969 zaručuje bezcelní výměnu zboží a služeb mezi členskými státy. Kromě toho existuje jednotný tarif pro třetí země. Aby se vyrovnaly ekonomické nerovnosti mezi státy, byl zaveden kompenzační mechanismus, tzv. Common Revenue Pool, který je založen na nepřiměřeném podílu celních příjmů ve prospěch Botswany, Lesotha, Namibie a Svazijska. Tento kompenzační fond zajišťuje, že státy obdrží významnou část svých státních příjmů. Fond SACU pokrývá v průměru 50 procent státních příjmů království, cca 30 procent v případě Namibie a cca 17 procent v případě Botswany.

V říjnu 2002 bylo dosaženo revize smlouvy SACU z roku 1969. V roce 2004 vstoupila v platnost tato nová odborová dohoda, která zrušila politickou dominanci a de facto právo určovat pouze vnitřní unijní celní a spotřební zákon Jižní Afriky ve prospěch společné správy.

Dne 1. července 2006 uzavřela SACU dohodu o volném obchodu s ESVO – jedná se o liberalizaci obchodu s průmyslovým zbožím, zpracovanými zemědělskými produkty a rybami a dalšími mořskými produkty. Dohoda vstoupila v platnost po ratifikaci v členských státech dvou hospodářských aliancí v roce 2007. V dubnu 2008 byla také podepsána dohoda o spolupráci mezi SACU a USA za účelem vzájemného rozšíření obchodu a investic.

Jihoafrické rozvojové společenství (Southern African Development Community – SADC) je regionální hospodářské společenství pro hospodářskou a politickou integraci v jižní Africe. Předchůdcem byla organizace Southern Africa Development Conference (SADCC), založena v dubnu 1980. SADCC bylo transformováno na SADC dne 17. srpna 1992, kdy zakládající členové SADCC a nově nezávislá Namibie přijali deklaraci a smlouvu o založení SADC. SADC tak zajistilo jak sociálně-ekonomickou spolupráci, tak politickou a bezpečnostní spolupráci. Následné snahy postavit politickou a bezpečnostní spolupráci na pevný institucionální základ pod záštitu SADC však selhaly.

V roce 1996 Jihoafrické rozvojové společenství rozhodlo vytvořit zónu volného obchodu zahrnující SACU a všechny zbývající členské státy. Z 15 členských států SADC se pouze Demokratická republika Kongo a Angola zatím neúčastní, angažovanými zeměmi tak jsou Botswana, Lesotho, Madagaskar, Mauricius, Mosambik, Namibie, Jižní Afrika, Svazijsko, Tanzanie, Zambie a Zimbabwe. Později se připojily Malawi a Seychely.

Zóna volného obchodu SADC představuje první krok k hlubší integraci. Zvláštní předpisy se vztahují na citlivé zboží, u kterého by zrušení cel mohlo ohrozit národní hospodářská odvětví. V celém procesu platí zásada asymetrické liberalizace obchodu, přičemž Jihoafrická republika poskytuje jednostranné obchodní preference. V roce 2003 byl učiněn další krok k hlubší integraci přijetím regionálního strategického plánu rozvoje. Jeho cílem je prohloubení regionální integrace, přičemž plán určil směr vývoje na 15 let a zahrnul komplexní program ekonomických a sociálních aspektů. To mělo zaručit užší integraci se zaměřením na snižování chudoby v regionu.

Kromě toho se SADC angažuje v oblasti bezpečnostní spolupráce. V roce 1996 byl vytvořen společný orgán na podporu regionální bezpečnostní a obranné spolupráce a sloužící jako instituce pro řešení konfliktů. Po počáteční dysfunkci byla instituce v roce 2001 reformována a v roce 2004 byl pro tuto instituci přijat první regionální strategický plán rozvoje, aby se zlepšilo její fungování a podpořila integrace v této oblasti politiky. Kromě pravidelných, společných vojenských manévřů představuje první krok tímto směrem vytvoření společné brigády SADC v roce 2007. Ta však dosud nebyla operačně využita, takže stále není jasné, jaká je skutečná operační připravenost.

S SADC úzce spolupracují jak Evropská unie, tak USA. Zatímco Evropská unie se všemi zúčastněnými státy uzavírá tzv. dohody o partnerství, jednání USA s SADC a Jihoafrickou celní unií jsou neúspěšná. Existují náznaky, že Evropská unie jako vnější aktér narušila proces integrace regionálních trhů v SADC s ohledem na plánovanou celní unii SADC, protože přislíbené dohody o partnerství vyvolaly neshody mezi členskými zeměmi. Důvodem je v neposlední řadě skutečnost, že součástí dohod je i vzájemná liberalizace obchodu. Vzhledem k tomu, že Evropská unie nemůže a ani nechce nabídnout v tomto ohledu všem státům SADC stejné podmínky, spojily se členské státy SADC do čtyř skupin, které s Evropskou unií vyjednávají různé dohody o partnerství a v některých případech ji již provádějí.

9 ASIJSKÁ INTEGRAČNÍ USKUPENÍ – ÚSPĚCHY A PROBLÉMY

CÍLE KAPITOLY

V této kapitole se dozvíte:

- jaké je pozadí vytváření integračních seskupení na asijském kontinentu
- jaké je nejstarší integrační seskupení v Asii
- co je to ACU
- co je to Jihoasijský čtyřúhelník růstu
- jaká existuje integrace na Arabském poloostrově
- a jaké jsou integrační dohody v Tichomoří.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Zóna volného obchodu, Jihoasijský čtyřúhelník růstu, ekonomická partnerství, Perský záliv, Tichomoří

Charakterizovat integrační procesy v na Asijském kontinentě znamená pokus o zachycení největšího kontinentu na naší planetě, s největším počtem obyvatel (více než 5 miliard) sídlících ve 48 státech a zhruba od přelomu tisíciletí majícího největší hustotu osídlení. Přitom Asie je asi nejméně sociálně a kulturně homogenní. Není pospojována jazykem – španělština a angličtina v Americe, arabština a koloniální jazyky v Africe – i dějinná souvislost vzájemných vazeb procesů a kultur je v řadě případů slabší než v Evropě. Historicky však Asie dala světovému vývoji celou řadu podnětů, byla místem zrodu řady civilizací, jejichž existence má dodnes vliv na náš způsob života (islám, buddhismus, čínsko-japonská kultura a pod).

Vytváření koloniální soustavy od 16. století však vedlo k její postupné stagnaci a prosazení evropských velmocí. Tím začal pokles významu vzájemných ekonomických vazeb, prim začaly sehrávat „mateřská hospodářství“. Teprve dekolonizace ve druhé polovině 20. století umožnila nacházet vlastní cestu. Proto prvním úkolem nabyla ekonomická integrace, ale nastavení nových politických podmínek, které by umožnily postavit hospodářství těchto zemí na nové základy.

Integrační procesy tak z počátku nevyrostaly zdola, jako v Evropě, ale jako geograficko-politická rozhodnutí realizovaná v konkrétní historické situaci, ať již na základě vnějších

vlivů, nebo jako výraz nové identity. Tento moment nemůžeme v případě pohledu na asijskou integraci opomenout. V Africe jsou integrační sdružení součástí formování státní identity jednotlivými představiteli oproti rodově-kmenové podstatě značné části obyvatel, kteří žijí v tradičních formách hospodaření, tj. jsou to svou podstatou politické deklarace hledající budoucí naplnění. Asie je velkou částí státně orientovaná, často na bázi tisícileté tradice, kde představitelé vystupují na základě zájmů státně orientovaných entit. Na základě shody zájmů států pak lze určit úspěšnost integračního procesu.

9.1 Sdružení národů jihovýchodní Asie (ASEAN)

Asociace národů jihovýchodní Asie neboli ASEAN (Association of South East Asian Nations) je politická, ekonomická a kulturní regionální mezivládní organizace, která vznikla podpisem Bangkotské deklarace v roce 1967. Jejími zakladateli byli Indonésie, Malajsie, Filipíny, Singapur a Thajsko. Roku 1984 se k ASEAN připojil Brunej, poté za 11 let Vietnam. Další dva státy (Laos a Myanmar) vstoupily roku 1997 a v roce 1999 Kambodža rozšířila počet členských zemí na deset. Mimo to jsou ještě dva státy se statutem pozorovatele – Papua Nová Guinea a Východní Timor.

ASEAN předcházela organizace s názvem Asociace národů jihovýchodní Asie (ASA). Ta se skládala z Filipín, Malajsie a Thajska, a vznikla v roce 1961. Existovala však jen dva roky, v letech 1961 až 1962. Jinou předchůdkyní ASEAN byla organizace Jihoasijská integrace (South Asia Integration, SAI). Ta spojovala Filipíny, Thajsko a Indonésii, existovala jen jeden rok (1963) a pokoušela se o vytvoření zóny volného obchodu. Samotný ASEAN však vznikl 8. srpna 1967, kdy se ministři zahraničí Indonésie, Malajsie, Filipín, Singapuru a Thajska setkali v Bangkoku a podepsali deklaraci ASEAN.

Vznik Sdružení byl vyvolán tehdejší situací v jihovýchodní Asii, kde probíhala Vietnamská válka. Ta pro region znamenala nejenom politickou událost, která determinovala celý způsob života, ale také vyvolávala změny v ekonomické oblasti. Mezi další příčiny vzniku patřily všeobecný strach z komunismu, nedůvěra k velkým cizím mocnostem v 60. letech a touha po ekonomickém rozvoji. Vietnamská válka, resp. možnost jejího rozšíření do dalších zemí regionu nakonec vedla až k uzavření Bangkotské deklarace. Ta vyřešila tehdejší sporné otázky regionu (mj. územní spory Malajsie a Indonésie nebo odtržení Singapuru od Malajsie).

V roce 1997 vydaly zúčastněné státy zprávu Vize do roku 2020 (ASEAN Vision 2020), která se snaží o maximální liberalizaci aspektů ekonomického charakteru. Členské státy v ní vytyčily kromě jiných i tyto cíle: udržení regionální makroekonomické a finanční stability, rozšíření ekonomické integrace a spolupráce v důsledku plné účasti v **Zóně volného obchodu ASEAN** (ASEAN Free Trade Area, AFTA), podpora kooperace v energetické hospodárnosti ve využívání přírodních zdrojů (zemní plyn, ropa, voda), včetně podpoření užití nových a obnovitelných energetických zdrojů a zajištění účinného hospodaření s potravinami a s nerostnými surovinami.

Značná pozornost je věnována bankovníctví a s ním spjaté monetární politice. Vzhledem k liberalizaci obchodu vyvstává potřeba, aby se bankovní instituce ASEAN přizpůsobily a rozšířily své služby na trh uvnitř ASEAN. Přechod je však těžký, zejména pro menší subjekty v odvětví bankovníctví a finančních služeb.

V roce 1997 byl představen koncept asijské měnové jednotky (ACU). Celkovým cílem společné měny je přispět k finanční stabilitě regionální ekonomiky, včetně cenové stability. Je však otázkou, zdali existují podmínky pro společnou měnu. Na jedné straně ano, intenzita vnitroregionálního obchodu umožňuje přistoupit k tomuto procesu. Na druhé straně členské státy v současnosti více obchodují s jinými zeměmi než mezi sebou. Z tohoto důvodu se jejich ekonomiky více zajímají o stabilitu měny vůči hlavním mezinárodním měnám. Členské státy mají různé úrovně hospodářského rozvoje, kapacity a priority, které se promítají do různých úrovní zájmu a připravenosti.

ASEAN podle ekonomických výkonů jednotlivých zemí i celku, i podle snížení politického a vojenského napětí, lze považovat za jedno z nejúspěšnějších integračních uskupení. Často se hovoří o specifické „cestě ASEAN“. Tím se rozumí zvolené postupy nebo přístup k řešení problémů, které respektují kulturní normy jihovýchodní Asie. Tamější tvůrci politik neustále využívají kompromis, konsensus a konzultace v neformálním rozhodovacím procesu a upřednostňuje především konsensuální, nekonfliktní způsob k řešení problémů. Tichá diplomacie umožňuje neformálně komunikovat, což snižuje razanci diskusí ve veřejném prostoru. Členové se vyhýbají vyostřeným aktivitám, které by mohly vést ke zhoršování napjatých situací. Někteří pozorovatelé tvrdí, že takové přístupy lze uplatnit pouze na asijské země, pro specifické kulturní normy, způsoby chápání a kvůli rozdílu v myšlení a úrovni napětí.

9.2 Jihoasijské sdružení pro regionální spolupráci (SAARC)

Jihoasijské sdružení pro regionální spolupráci SAARC (South Asian Association for Regional Cooperation) bylo založeno 8. prosince 1985. Zakládajícími členy jsou Indie, Pákistán, Bangladéš, Nepál, Srí Lanka, Bhútán a Maledivy. V dubnu 2007 se připojil Afghánistán, status pozorovatele mají Čínská lidová republika, Japonsko, Evropská unie, Jižní Korea, Spojené státy americké a Írán. Také Rusko vyjádřilo přání připojit se k SAARC jako pozorovatel, Indie toto přání podporuje.

Jeho cílem je spolupráce v ekonomických a technických záležitostech, zejména koordinace v oblasti cel a přeshraničního obchodu. Existují programy spolupráce pro zemědělství a ochranu životního prostředí. Kvůli kašmírskému konfliktu jsou politické problémy většinou ignorovány. Jádrem hospodářské spolupráce je Jihoasijské preferenční obchodní ujednání (SAPTA). Cílem této dohody je liberalizovat regionální obchod odstraněním obchodních bariér a posílením spolupráce. Dříve činil obchod mezi zeměmi SAARC pouze čtyři procenta jejich celkového zahraničního obchodu. Se SAARC vznikla regionální organizace, která se vyznačuje asymetrií a heterogenitou. Tři ze čtyř obyvatel členských států žijí

v Indii, Indie navíc pokrývá 72 procent celkové rozlohy jižní Asie a její podíl na hrubém národním produktu regionu je více než 75 procent.

Na konci 70. let minulého století se sedm jihoasijských zemí, které zahrnovaly Bangladéš, Bhútán, Indie, Maledivy, Nepál, Pákistán a Srí Lanku, dohodlo na vytvoření obchodního bloku a poskytnutí platformy pro spolupráci. Celý proces však byl urychlen vzhledem k intervenci Sovětského svazu v Afghánistánu. Bangladéšský návrh byl okamžitě schválen Nepálem, Srí Lankou, Bhútánem a Maledivami, nicméně Indie a Pákistán byly zpočátku skeptické. V Indii se objevila obava, že návrh na regionální organizaci by mohl poskytnout příležitost novým menším susedům, aby internacionalizovali všechny bilaterální otázky, spojili se a vytvořili opozici proti Indii. Pákistán pro změnu předpokládal, že by se mohlo jednat o indickou strategii zorganizovat ostatní jihoasijské země proti Pákistánu, zajistit regionální trh pro indické produkty, a tím upevnit a dále posílit ekonomickou dominanci Indie v regionu.

Po jednáních vedených Bangladéšem od září 1979 do roku 1980 bylo dohodnuto, že Bangladéš připraví návrh pracovního dokumentu k projednání. Ministři zahraničí zúčastněných sedmi zemí v roce 1981 se shodli na pěti širokých oblastech regionální spolupráce. V roce 1983 na mezinárodní konferenci pořádané v Dháce přijali ministři zahraničí sedmi zemí Deklaraci o regionální spolupráci Jihoasijských asociací a formálně zahájili Integrovaný akční program (IPA), původně v pěti dohodnutých oblastí spolupráce, jmenovitě zemědělství, rozvoj venkova, telekomunikace, meteorologie a zdravotní a populační aktivity. Oficiálně bylo sdružení založeno v Dháce.

Součástí systému SAARC je **Jihoasijská zóna volného obchodu** (South Asian Free Trade Area – SAFTA). Jde o instituci na základě dohody z roku 2004, která vytvořila oblast volného obchodu s 1,6 miliardami lidí v Afghánistánu, Bangladéši, Bhútánu, Indii, Maledivách, Nepálu, Pákistánu a Srí Lance s vizí rostoucí hospodářské spolupráce a integrace. Dohoda vstoupila v platnost dne 1. ledna 2006 s přáním členských států SAARC podporovat a udržovat vzájemný obchod a ekonomickou spolupráci. V roce 2011 se k této dohodě připojil Afghánistán. Jeho členství je však komplikováno politickou situací.

Účelem SAFTA je podpořit realizaci společných smluv mezi zeměmi, jako jsou střednědobé a dlouhodobé smlouvy. Smlouvy zahrnují obchod provozovaný státy, zajištění dodávek a dovozu s ohledem na konkrétní produkty, či dohodu o celní koncesi, jako je národní celní koncese a netarifní koncese.

Hlavním cílem dohody je podporovat hospodářskou soutěž v této oblasti a poskytovat zúčastněným zemím spravedlivé výhody. SAFTA byla také vytvořena s cílem zvýšit úroveň obchodní a ekonomické spolupráce mezi státy SAARC snížením tarifů a bariér a také poskytnout zvláštní preferenci nejméně rozvinutým zemím (LDC) mezi státy SAARC a vytvořit rámec pro další regionální spolupráci. SAARC také udržuje dohodu o volném obchodu mezi členskými státy.

Od posledního summitu SAARC (2014) nebylo možné uspořádat další. Skutečnost, že se ministři zahraničí v roce 2022 nesešli v rámci Valného shromáždění OSN, je považována za známku klesající akceschopnosti organizace a její důležitosti. Obtíže a vzájemné blokády jsou kupř. připisovány napětí mezi členskými státy Indií a Pákistánem. Nevyřešená je také otázka, zda Afghánistán obsadí post generálního tajemníka v březnu 2023, což by se tradičně mělo stát, ale které ostatní členské státy považují vzhledem k vládě Talibanu za problematické.

9.3 Subregionální hospodářská spolupráce jižní Asie (SASEC)

Subregionální hospodářská spolupráce jižní Asie (South Asia Subregional Economic Cooperation – SASEC) je program zřízený v roce 2001 spojující Bangladéš, Bhútán, Indii, Maledivy, Myanmar, Nepál a Srí Lanku v projektovém partnerství. Cílem je podpora regionální prosperity zlepšením přeshraničního propojení, posílení obchodu mezi členskými zeměmi a posílení regionální hospodářské spolupráce.

Historie vzniku sdružení se začala psát v roce 1996, kdy Bangladéš, Bhútán, Indie a Nepál, podskupina Jihoasijské asociace pro regionální spolupráci, vytvořily *Jihoasijský čtyřúhelník růstu* (SAGQ), jehož cílem bylo posílit spolupráci v oblasti životního prostředí, energetiky a investic, doprava a cestovní ruch. Maledivy a Srí Lanka byly přijaty jako nové členské země v květnu 2014, Myanmar se stal sedmým členem SASEC v únoru 2017.

Země jižní Asie mají různé, ale nerovnoměrné zdroje energie. Žádný z nich však nerealizoval plný potenciál svých energetických zdrojů kvůli nedostatečným investicím do energetické infrastruktury. Převaha určitých druhů paliv v některých zemích – uhlí v Indii, plyn v Bangladéši a vodní energie v Bhútánu a Nepálu – je činí zranitelnými vůči závislosti na dovozu. Tuto situaci má usnadnit posílení přeshraničních energetických sítí a obchodu. Lepší telekomunikační spojení by také rozšířilo osobní a obchodní vazby a zvýšilo by obchod na všech úrovních.

Z těchto důvodů se v roce 2005 se země SASEC dohodly na prioritních sektorech pro investice a koordinovanou činnost: doprava, usnadnění obchodu a energetika. Organizace přijala v listopadu 2016 operační plán a v dubnu 2017 spustila svůj subregionální strategický rozvojový plán. Aktualizace operačního plánu byla vydána v únoru 2020. K červnu 2020 zavedly členské země 61 regionálních projektů v hodnotě více než 13 miliard USD v odvětvích energetiky, dopravy, usnadnění obchodu, rozvoje ekonomických koridorů a informačních a komunikačních technologií (ICT).

Doprava v SASEC si klade za cíl zavést kritické multimodální dopravní sítě, které posílí vnitroregionální obchod a investice v subregionu a následně podpoří hospodářský růst. SASEC pracuje na posílení silničních, železničních a leteckých spojení a také na rozvoji přístavní infrastruktury, aby odpovídala potřebám rostoucích ekonomik regionu. V oblasti

usnadnění obchodu SASEC pomáhá urychlit čas a snížit náklady na přeshraniční obchodování v celém subregionu. Regionální iniciativy vytvářejí moderní celní správy, zjednodušené a transparentní předpisy a postupy přeshraničního obchodu a lepší informace a služby pro soukromý sektor. V rozvoji ekonomického koridoru SASEC podporuje propojení mezi ekonomickými koridory napříč zeměmi s cílem optimalizovat zisky z rozvoje, včetně průmyslového růstu a konkurenceschopnosti, vytváření vysoce kvalitních pracovních míst, zvýšení produktivity a posílení stávajících hodnotových řetězců.

9.4 Další uskupení asijských zemí

Regionální komplexní ekonomické partnerství (Regional Comprehensive Economic Partnership – RCEP) je dohoda o volném obchodu mezi asijsko-pacifickými státy: Austrálie, Brunej, Kambodža, Čína, Indonésie, Japonsko, Jižní Korea, Laos, Malajsie, Myanmar, Nový Zéland, Filipíny, Singapur, Thajsko a Vietnam. Na 15 členských zemí připadá asi 30 % světové populace (2,2 miliardy lidí) a 30 % celosvětového HDP (29,7 bilionu dolarů), což z něj dělá největší obchodní blok v historii. RCEP podepsaná v listopadu 2020 je první dohodou o volném obchodu mezi největšími ekonomikami v Asii, včetně Číny, Indonésie, Japonska a Jižní Koreje.

RCEP byl vytvořen na summitu ASEAN v roce 2011 na Bali v Indonésii, zatímco jednání byla formálně zahájena během summitu ASEAN v roce 2012 v Kambodži. Indie, která se účastnila počátečních jednání, ale později se rozhodla odstoupit, byla přizvána ke vstupu do bloku. Důvodem jejího odstoupení byly obavy, že její místní průmysl bude zdevastován levnějším průmyslovým zbožím z Číny a zemědělskými a mléčnými produkty z Austrálie a Nového Zélandu. Důležité je i to, že se jedná o první dohody o volném obchodu mezi Čínou, Japonskem a Jižní Koreou – první, druhou a čtvrtou největší asijskou ekonomikou.

Od 1. července 2023 může k paktu přistoupit jakákoli jiná země nebo samostatné celní území v regionu. Smlouva týkající se tohoto přistoupení byla formálně podepsána dne 15. listopadu 2020 na virtuálním summitu ASEAN pořádaném Vietnamem. Jedná se o dohodu, která odstraní až 90 procent dovozních cel mezi jeho signatáři do 20 let od vstupu v platnost. Rovněž stanoví společná pravidla pro elektronický obchod, obchod a duševní vlastnictví.

Přestože RCEP učinila značné pokroky v pravidlech původu, duševním vlastnictví a snížení cel, existují některé záležitosti, které nepokrývá, zejména ve srovnání s **Komplexní a progresivní dohodou o transpacifickém partnerství** (Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership – CPTPP), což je další megazóna volného obchodu v oblasti Pacifiku. Tato dohoda má 11 členů, včetně Japonska, Kanady, Mexika, Peru, Chile a Nového Zélandu. CPTPP se zrodilo z Transpacifického partnerství (TPP), které bylo klíčovou složkou strategie bývalého amerického prezidenta Baracka Obamy a jeho orientaci na Asii. USA se stáhly v roce 2017, kdy Donald Trump vystoupil proti. Dohoda byla oživena mezi Japonskem a jeho dalšími 10 členy jako CPTPP v roce 2018 a vstoupila v platnost na konci roku 2022.

CPTPP, který je široce považován za jednu z nejpokročilejších multilaterálních obchodních dohod na světě, je otevřenější a komplexnější a zahrnuje větší odstranění cel (99 procent) na dovozy mezi členy. Zahrnuje také ustanovení o pracovních a ekologických normách.

Dohoda o zřízení zóny volného obchodu ASEAN-Austrálie-Nový Zéland (ASEAN-Australia-New Zealand Free Trade Area – AANZFTA) je dohodou o zřízení zóny volného obchodu mezi členskými státy ASEAN, Austrálií a Novým Zélandem. Byla podepsaná v Thajsku 27. února 2009, vstoupila v platnost v lednu 2010. Její aktualizace proběhla v listopadu 2022, aby bylo zajištěno, že bude naplňovat soudobé potřeby a bude odolná vůči novým výzvám do budoucna. Zlepšení si také klade za cíl udržet dobré ekonomické prostředí, zůstat relevantní pro firmy, umožnit efektivně přispívat k úsilí o obnovu hospodářských vazeb po pandemii a účinně reagovat na globální a regionální výzvy. Poskytuje rozsáhlé snížení tarifů a větší jistotu pro dodavatele služeb a investory. Dohoda má nejlepší parametry ze smluv o volném obchodu ASEAN se svými partnery.

AANZFTA je doplněna bilaterálními dohodami o volném obchodu s Indonésií, Malajsií, Singapurem, Thajskem a Novým Zélandem. Austrálie, Brunej Darussalam, Kambodža, Laos, Malajsie, Nový Zéland, Singapur, Thajsko a Vietnam ratifikovaly Dohodu o regionálním komplexním hospodářském partnerství (RCEP), dohodu o volném obchodu pod vedením ASEAN, která vstoupila v platnost dne 1. ledna 2022.

Rada pro spolupráci pro arabské státy Perského zálivu (Cooperation Council for the Arab States of the Gulf, známá spíše jako Gulf Cooperation Council – GCC). Jde o hospodářsko-politické společenství států Arabského poloostrova. Zahrnuje tyto země: Bahrajn, Kuvajt, Omán, Katar, Saúdskou Arábii a Spojené arabské emiráty. Populace všech šesti států se pohybuje jen okolo 28 milionů a je roztroušena po obrovském území o výměře kolem 2,6 milionů km². Hlavní sídlo rady se nachází v Rijádu, hlavním městě Saúdské Arábie. Charta GCC byla podepsána ne 25. května 1981. O vstup do Rady Perského zálivu často usiluje Jemen. Ovšem státy nesouhlasí s jeho přijetím, a to především kvůli vysoké chudobě, kriminalitě, jinému státnímu zřízení (republika) a většinovému podílu šíitských muslimů v této zemi.

Z počátku byla funkce GCC spíše obranná (válka v Perském zálivu) a soustředící se na integraci v oblastech zemědělství, průmyslu, těžby ropy, investic a obchodu. V roce 2001 byly stanoveny následující cíle: celní unie v lednu 2003, společný trh do roku 2007 a společná měna do roku 2010. Mez i další cíle patří formulování podobných předpisů v různých oblastech, jako je náboženství, finance, obchod, zvyky, cestovní ruch, legislativa a správa.

Dalším směrem podporované spolupráce je zakládání vědeckovýzkumných center a podpora vědeckého a technického pokroku v průmyslu, těžbě, zemědělství, vodních a živočišných zdrojích. V hospodářské oblasti jde také o podporu zakládání společných podniků, a podporu spolupráce soukromého sektoru.

Objevila se však řada rozporů, která celý proces zabrzdila a pozastavila. Např. Omán v prosinci 2006 oznámil, že nebude schopen splnit cílové datum pro rok 2010 pro společnou měnu. Po oznámení, že centrální banka pro měnovou unii se bude nacházet v Rijádu (Saúdská Arábie), a nikoli ve Spojených arabských emirátech, oznámili v květnu 2009 své vystoupení z projektu měnové unie. Pokud by byla realizována, měnová unie GCC by byla druhou největší nadnárodní měnovou unií na světě, měřeno HDP oblasti společné měny. Jinými problémy jsou ozbrojené a náboženské konflikty a jejich nejednotná interpretace členskými státy.

Přesto však bylo dosaženo několik důležitých dílčích změn. V oblasti vnitřního trhu se podařilo od 1. ledna 2008 zahájit společný trh, který usnadňuje pohyb zboží a služeb, s plány na vytvoření plně integrovaného jednotného trhu. Jeho další implementace po finanční krizi v roce 2009 zaostávala. Vytváření celní unie začalo v roce 2003 a byla dokončena k 1. lednu 2015. V lednu 2015 byl také dále integrován společný trh, který zahrnuje plnou rovnost občanů GCC při práci ve vládním a soukromém sektoru, možnost přístupu k sociálnímu pojištění a důchodovému pojištění, vlastnickým právům k nemovitostem, pohybu kapitálu a přístupu ke vzdělání, zdravotní péči a dalším sociálním službám ve všech členských státech. Ve volném pohybu zboží a služeb však zůstaly některé překážky. Postupně se realizuje koordinace daňových systémů, účetních standardů a občanské legislativy.

K posunu došlo i v oblasti měnové unie. V roce 2014 učinily Bahrajn, Kuvajt, Katar a Saúdská Arábie významné kroky k zajištění vytvoření jednotné měny. Tito členové prosazují měnovou unii, a pracují na vyjasnění technických detailů. Na zavedení jednotné měny a vytvoření centrální banky dohlíží Měnová rada. Již v současné době existuje určitý stupeň nominální jednotné měny GCC. Podniky obchodují pomocí koše měn GCC, stejně jako před zavedením eura byla jako nominální prostředek směny používána evropská měnová jednotka ECU.

Společnosti a investoři ze zemí GCC jsou aktivní v oblasti fúzí a akvizic. Mezi investory patří řada suverénních investičních fondů, které patří mezi největší na světě. GCC zahájila společné ekonomické projekty na podporu a usnadnění integrace. Také je realizována řada infrastrukturních projektů, zejména v oblasti železnic, které mají spojit poloostrov. Očekává se, že železnice podpoří vnitroregionální obchod a zároveň pomohou snížit spotřebu paliva. Je snaha propojit šest členských států regionálním dopravním koridorem, a tím prohloubit hospodářskou sociální a politickou integraci.

9.5 Integrace v Tichomoří

Pozorný čtenář si všimne, že je do prostoru Asie zahrnut i tichomořský (pacifický) region. Je to z důvodu zjednodušení výkladu, a zároveň jsou zde vynechány drobné tichomořské státy, jejichž ekonomický význam, nikoliv vojenskostrategický, je zanedbatelný. Přesto i zde vznikají integrační sdružení. Příkladem může být **Obchodní dohoda s ticho-**

mořskými ostrovními zeměmi (Pacific Island Countries Trade Agreement – PICTA). Dohoda o volném obchodu byla podepsaná v roce 2001, a jejím cílem je liberalizace obchodu se zbožím mezi signatářskými zeměmi na období osmi až deseti let.

Rozšiřování Dohody PICTA o obchodování se službami a dočasnou migraci pracovníků proběhlo od března roku 2008. Po sedmi cyklech jednání byl 28. srpna 2012 na období jednoho roku předložen k ratifikaci „Protokol služeb“ PICTA. Dohodu podepsalo devět zemí včetně Nové Kaledonie, Cookových ostrovů, Federativních států Mikronésie, Kiribati, Marshallových ostrovů, Samoa, Tongy, Tuvalu a Vanuatu. „Protokol služeb“ však nezohledňuje různorodou ekonomickou realitu s níž se země tichomořských ostrovů potýkají a není proto plně v souladu s rámcem obecné dohody o zboží a službách. PICTA navíc zahrnuje jednání s Austrálií a Novým Zélandem o rozšíření zóny volného obchodu. Mělo by to vést k lepší ochraně spotřebitelů v ostrovních ekonomikách s cílem vytvořit pracovní místa. Zřízení tohoto regionálního trhu má za cíl zvýšit přímé zahraniční investice na izolovaných tichomořských ostrovech. Možnost dosáhnout harmonizovaného trhu se 7 miliony lidí může povzbudit investory.

Austrálie má mimo to podepsáno několik dalších smluv o navazování úzkých hospodářských kontaktů. Jako příklad lze uvést dohodu s Pacifickou aliancí. **Pacifická aliance** (Pacific Alliance – PAFTA) byla uvedena v činnost v roce 2011 a formalizována rámcovou dohodou v roce 2012. Její členové – Mexiko, Chile, Peru a Kolumbie – se chtějí orientovat na politiku liberalizace mezinárodního obchodu. Klade si za cíl dosáhnout volného pohybu zboží, služeb, kapitálu a osob mezi členy. Austrálie se stala pozorovatelem v listopadu 2012. Mezi žadatele o plné členství v Alianci patří Kostarika a Panama. K prosinci 2022 byl přidruženým státem Singapur a kandidáty na postavení přidruženého státu jsou Kanada, Austrálie a Nový Zéland, se kterými probíhají jednání. Zájem o postavení přidruženého státu projevil i Ekvádor a Jižní Korea, přičemž Ekvádor s vyhlídkou na možné budoucí plné členství v alianci.

Cílem Aliance je v rámci smluvních stran postupně dosáhnout volného pohybu zboží, služeb, kapitálu a osob a v této souvislosti i posílení policejní spolupráce, obchodní integrace a celní spolupráce, jakož i odstranění překážek v pohybu služeb a kapitálu včetně možnosti integrace burz cenných papírů. Dne 1. května 2016 začala v rámci Aliance fungovat zóna volného obchodu, která zahrnuje 92 % položek.

Asie a Oceánie je tak spjata řadou dohod s ostatními kontinenty (viz dále), což jí předurčuje k další ekonomické expanzi. Je to těžce zastavitelný proces, který nemůže Evropa, ani USA z dlouhodobého hlediska vyhrát, spíše by měla hledat cesty, jak jej využít ve svůj vlastní prospěch.

10 PŘEDINTEGRAČNÍ USKUPENÍ A JEJICH VÝZNAM. BRICS, ŠANGHAJSKÁ SPOLUPRÁCE, SKUPINA G7

CÍLE KAPITOLY

V této kapitole se dozvíte:

- proč nebyly realizovány některá integrační uskupení
- jaká je podstata Transpacifického partnerství
- co je to APEC
- co je specifické pro Šanghajskou organizaci pro spolupráci
- co je to systém BRICS Pay
- a jak vznikala skupina G7.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Transpacifické partnerství, APEC, Šanghajská organizace pro spolupráci, BRIC-BRICS, skupina G7

V současném světě s nástupem globalizace se začal rozvíjet nový druh spolupráce jak mezi zeměmi, tak mezi jednotlivými uskupeními. Často se jedná o mezikontinentální snahu otevřít regionální integrační sdružení. Důvody jsou zpravidla následující:

1. Snaha nadnárodních korporací využít plně potenciál lokálních produkčních faktorů.
2. Snaha o vytvoření mezikontinentálních produkčních sítí.
3. Snaha vytvořit částečnou politickou kontrolu nad určitými teritorii tvorbou ekonomické provázanosti.
4. Snaha o vytvoření takového ekonomického prostředí, které by zabezpečilo preferovaný způsob řešení ekonomických a sociálně politických problémů se zabezpečením zájmů osnovatele uvažovaného uskupení.

Zřizování takovýchto úmluv sebou nese velké množství konfliktů v účastnických zemích, neboť jsou, díky potřebě uzavírat kompromisy, doprovázeny sociálně politickými boji různých sociálních skupin. Příkladem zde může být Transatlantické obchodní a investiční partnerství (Transatlantic Trade and Investment Partnership – TTIP). Je také známá pod názvem Transatlantická zóna volného obchodu se zkratkou TAFTA.

Neshody nedovolily realizovat ani Východoasijský hospodářský výbor (East Asia Economic Caucus – EAEC) nebo Východoasijskou hospodářskou skupinu (East Asia Economic Group – EAEG), což byla regionální zóna volného obchodu navržená v roce 1997 zahrnující většinu států východní a jihovýchodní Asie. Japonsko však v té době odmítlo účast kvůli vyloučení Spojených států, které v té době uvalily cla na dovoz. Jižní Korea byla také extrémně nespokojená s myšlenkou umístit Japonsko do středu navrhované organizace kvůli historickým souvislostem.

10.1 Transpacifické partnerství

Jiným příkladem může být dohoda **Transpacifické partnerství** (Trans-Pacific Partnership – TPP), která byla navrhovaná jako obchodní smlouva mezi 12 státy Tichomoří: Austrálií, Brunejí, Kanadou, Chile, Japonskem, Malajsií, Mexikem, Novým Zélandem, Peru, Singapurem, Vietnamem a Spojenými státy. Návrh byl podepsán dne 4. února 2016, ale nebyl ratifikován. Postavila se proti ní řada demokratů a republikánů, včetně obou hlavních prezidentských kandidátů, tj. Donalda Trumpa a Hillary Clintonové. Trump po nástupu do úřadu v lednu 2017 formálně odvolal Spojené státy z TPP, proto nemohla být ratifikována podle plánu a nevstoupila v platnost. Zbývající země vyjednaly novou obchodní dohodu.

Jedná se o **Komplexní a progresivní dohodu o transpacifickém partnerství** (Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership – CPTPP), která vstoupila v platnost 30. prosince 2018. Její počátky jsou spojeny s úvahami o rozšíření Transpacifické dohody o strategickém hospodářském partnerství (TPSEP nebo P4), kterou podepsaly Brunej, Chile, Nový Zéland a Singapur v roce 2005. Počínaje rokem 2008 se k diskusi o širší dohodě připojily další země: Austrálie, Kanada, Japonsko, Malajsie, Mexiko, Peru, Spojené státy americké a Vietnam, čímž se počet vyjednávacích zemí zvýšil na dvanáct. V lednu 2017 Spojené státy od dohody odstoupily.

Brzy po odstoupení USA z TPP (květen 2017) se sešli ostatní signatáři TPP a souhlasili s obnovením dohody. V lednu 2018 byla CPTPP vytvořena jako následná dohoda, která si ponechala dvě třetiny ustanovení svého předchůdce. V březnu 2018 podepsalo těchto 11 zemí revidovanou verzi dohody. Jedenáct signatářů spojilo ekonomiky představující 13,4 procenta globálního hrubého domácího produktu (přibližně 13,5 bilionu USD), což z CPTPP dělá jednu z největších světových oblastí volného obchodu podle HDP.

Dne 1. února 2021 Spojené království formálně požádalo o vstup do CPTPP jako první nezakládající země, která požádala o vstup do CPTPP. V případě úspěchu by se Velká Británie stala druhou největší ekonomikou CPTPP po Japonsku. Japonsko vyjádřilo podporu potenciálnímu vstupu Spojeného království do CPTPP v roce 2018. V červnu 2021 se státy CPTPP dohodly na zahájení přístupových rozhovorů. Očekává se, že bude zřízena pracovní skupina, která bude projednávat tarify a pravidla pro investice a obchod. Očekává se, že Spojené království přistoupí k CPTPP co nejdříve. Dne 18. února 2022 oznámila japonská vláda jako předsedkyně pracovní skupiny pro přistoupení Spojeného království jménem

členů CPTPP, že Spojené království přešlo do druhé (a poslední) fáze vyjednávání o přístupu na trh s CPTPP.

10.2 Asijsko-pacifická hospodářská spolupráce (APEC)

APEC je fórum 21 asijsko-pacifických států, které bylo založeno v roce 1989 za účelem využití rostoucí vzájemné závislosti Asie a Tichomoří. Ekonomiky členských států jsou domovem více než 2,9 miliardy lidí a tvoří více než 60 procent celosvětového HDP. Členy APEC jsou: Austrálie, Brunej Darussalam, Kanada, Chile, Čínská lidová republika, Hong Kong, Čína, Indonésie, Japonsko, Korejská republika, Malajsie, Mexiko, Nový Zéland, Papua-Nová Guinea, Peru, Filipíny, Ruská federace, Singapur, čínská Taipei (Tchajwan), Thajsko, Spojené státy americké a Vietnam.

APEC se snaží zajistit snadný pohyb zboží, služeb, investic a lidí mezi státy. Členové usnadňují tento obchod rychlejšími celními postupy na hranicích, příznivějším podnikatelským klimatem pro nerezidenty a sladěním předpisů a norem v celém regionu. Schválené programy také například poskytují školení digitálních dovedností pro venkovské komunity a pomáhají domorodým ženám vyvážet jejich produkty do zahraničí.

Cílem má být dosažení následných efektů, které povedou ke zlepšení sociálně ekonomické situace ve vymezeném regionu:

1. Snížení nákladů na přeshraniční obchod na pomoc podnikům.
2. Ekonomická a technická spolupráce.
3. Výměny informací o osvědčených postupech v oblasti obchodu a investic.
4. Zjednodušené regulační a administrativní procesy.
5. Zlepšená institucionální kapacita pro provádění a využívání výhod obchodní a investiční reformy.

APEC funguje jako kooperativní, multilaterální ekonomické a obchodní fórum. Členské ekonomiky se účastní na základě otevřeného dialogu a respektu k názorům všech účastníků. V APEC mají všechny ekonomiky rovné slovo a rozhodování se dosahuje konsensem. Neexistují žádné závazné závazky ani smluvní závazky. Závazky jsou přijímány na dobrovolném základě a projekty budování kapacit pomáhají členům implementovat iniciativy APEC.

Struktura APEC je založena na přístupu „zdola nahoru“ i „shora dolů“. Čtyři hlavní výbory a jejich příslušné pracovní skupiny poskytují strategická politická doporučení vedoucím a ministrům APEC, kteří každoročně stanovují vizi zastřešujících cílů a iniciativ. Pracovní skupiny jsou pak pověřeny prováděním těchto iniciativ prostřednictvím různých projektů financovaných APEC. Členové také podnikají individuální a kolektivní akce k provádění iniciativ APEC ve svých jednotlivých ekonomikách s pomocí projektů budování kapacit APEC.

10.3 Šanghajská organizace pro spolupráci

Jedním z nevýraznějších ekonomických uskupení je Šanghajská organizace pro spolupráci (ŠOS, anglicky Shanghai Cooperation Organisation – SCO). Svou podstatou se jedná o mezinárodní organizaci založenou 15. června 2001 představiteli Číny, Ruska, Kazachstánu, Tádžikistánu, Kyrgyzstánu a Uzbekistánu. K dalšímu rozšíření došlo v roce 2017, kdy se řádnými členy staly Indie a Pákistán. V září 2021 vedoucí představitelé ŠOS schválili přijetí Íránu za řádného člena. Téhož dne bylo oznámeno zahájení řízení o udělení řádného členství Bělorusku, které zároveň zůstává v organizaci ve statutu pozorovatele.

Celkové území zemí patřících do ŠOS je více než 35 milionů km², tj. 65 % území Eurasie. Celková populace zemí ŠOS se rovná přibližně 3,5 miliardám lidí (2022), což je polovina světové populace. ŠOS není vojenským blokem, ani otevřenou pravidelnou bezpečnostní konferencí. Hlavními úkoly organizace jsou posilování stability a bezpečnosti v široké oblasti, která sdružuje zúčastněné státy, boj proti terorismu, separatismu, extremismu, obchodu s drogami, rozvoj ekonomické spolupráce, energetického partnerství, vědecké a kulturní interakce.

Formování Šanghajské organizace je možno datovat od 60. let 20. století, kdy SSSR a ČLR zahájily jednání o řešení územních sporů. Po rozpadu Sovětského svazu se objevily nové subjekty v podobě Ruska a států Střední Asie. Poté, co ČLR vyřešila územní spory se sousedními státy SNS (Rusko, Kazachstán, Kyrgyzstán a Tádžikistán), začala vznikat možnost pro další rozvoj regionální spolupráce.

V roce 1996 vznikla Shanghai Five (Šanghajská pětka). V roce 2001 se v Šanghaji konalo setkání hlav států a poté pět zúčastněných zemí přijalo Uzbekistán do organizace, což vedlo k přejmenování organizace na Shanghai Cooperation Organization neboli „Shanghai Six“ (Šanghajská šestka).

Počátek organizování ekonomických aktivit prostřednictvím ŠOS byla Rámcová dohoda o posílení hospodářské spolupráce, kterou podepsaly členské státy v roce 2003, ve stejném roce byla vytvořena zóna volného obchodu.

V rámci fungování ŠOS je ekonomicky nejvýznamnější *Mezibankovní asociace (IBC)*. Ta byla založena na zasedání Rady předsedů vlád v roce 2005 jako nástroj napomáhající realizaci projektů hospodářské spolupráce schválených státy ŠOS. Mezi členy IBC patří Rozvojová banka Kazachstánu, Státní rozvojová banka Číny, Vněšekonobank, Národní banka Tádžikistánu a Národní banka pro zahraniční ekonomické záležitosti Uzbekistánu.

V roce 2005 se začaly preferovat společné energetické projekty. Týkalo se to odvětví ropy a zemního plynu, průzkumu nových zásob uhlovodíků a společného využívání vodních zdrojů. V roce 2006 bylo oznámeno, že Rusko připravuje plány pro ŠOS v rámci "Energy Club". Potřebu tohoto „klubu“ zopakovala Moskva v listopadu 2007, ostatní členové se však k této myšlence nezavázali.

V roce 2008 se konal další summit, společně s prvním summitem BRIC a ve společném prohlášení Číny a Ruska bylo uvedeno, že chtějí větší kvótu v Mezinárodním měnovém fondu. To bylo odrazem jejich rostoucí síly ve světovém hospodářství. Další kroky jsou spjaty s návrhem kroků k obchodování v místních měnách namísto amerických dolarů a zřízení finančních institucí včetně banky ŠOS. A v červnu 2022 navrhl Írán vytvoření jednotné měny ŠOS, která by usnadnila obchodní a finanční transakce mezi jejími členy.

Je tedy patrné, že ŠOS postupně přebírá roli „rebela“ a snaží se postupnými kroky připravovat změnu ve světovém hospodářství. Vliv ŠOS nám nejlépe dokumentuje seznam členů a kooperujících zemí. Členské státy jsou: Indie, Írán, Kazachstán, Kyrgyzstán, Čína, Pákistán, Rusko, Tádžikistán, Uzbekistán.

Partneři dialogu jsou Ázerbajdžán, Arménie, Egypt, Katar, Kambodža, Nepál, Saudská Arábie, Turecko a Srí Lanka. V procesu získávání statusu partnera dialogu figurují Bahrajn, Kuvajt, Maledivy, Myanmar a Spojené arabské emiráty. Pozorovatelskými státy jsou Afghánistán (de jure), Bělorusko a Mongolsko. Země, které požádaly o účast v ŠOS jako pozorovatelský stát jsou Bangladéš, Vietnam, Izrael, Irák, Sýrie a Ukrajina (nejasné).

10.4 Uskupení BRICS

Uskupení BRICS je specifickým jevem vývojových tendencí dějin. Tento pojem byl poprvé použit Jimem O'Neillem z investiční banky Goldman Sachs v roce 2001, tehdy ještě jako BRIC – Jižní Afrika přistoupila k uskupení v prosinci 2010 a formálně byla uvedena v členství 18. února 2011.

Organizace (společenství států) byla založena v červnu 2006 v rámci Petrohradského ekonomického fóra za účasti ministrů hospodářství Brazílie, Ruska, Indie a Číny. Od roku 2009 se vlády zemí BRICS každoročně setkávají na oficiálních summitech. Poslední 14. summit BRICS se konal 24. června 2022 prakticky v Číně. Kromě summitů se konají jednání na úrovni ministrů zahraničí, financí a dalších.

Celková rozloha BRICS je 39 746 220 km² a celková populace se odhaduje na asi 3,21 miliardy lidí, což je asi 26,7 % světového povrchu země a 41,5 % světové populace. Čtyři z pěti členů patří mezi deset největších zemí světa co do počtu obyvatel, rozlohy a HDP, s výjimkou Jihoafrické republiky, která je v obou ukazatelích na dvacátém třetím místě. Existuje předpoklad, že ekonomický potenciál Brazílie, Ruska, Indie a Číny je takový, aby se do roku 2050 staly čtyřmi dominantními ekonomikami.

Pokud nedojde k zásadní změně vývojových tendencí ve světě, lze tvrdit, že Čína a Indie budou dominantními světovými dodavateli průmyslového zboží a služeb, zatímco Brazílie a Rusko se stanou dominantními dodavateli surovin. Spolupráce je tak pro BRICS pravděpodobně logickým krokem, protože Brazílie a Rusko spolu logicky tvoří dodavatele do Indie a Číny. BRICS má tedy potenciál vytvořit silný ekonomický blok, podobně jako státy

G7. Brazílie je dominantní v produkci sóji a železné rudy, zatímco Rusko má potenciál pro obrovské zásoby ropy a zemního plynu.

Po skončení studené války, nebo ještě dříve, vlády zemí BRICS zahájily ekonomické nebo politické reformy, aby umožnily jejich zemím stát se součástí globálního ekonomického systému. Aby byly tyto země konkurenceschopné na světovém trhu, kladly (každá v různé míře) důraz na vzdělání, zahraniční investice, domácí spotřebu a domácí podnikání. Podle studie má Indie největší růstový potenciál ze čtyř zemí BRIC v příštích 30-50 letech. Hlavním důvodem je, že ke snížení produktivního věku populace v Indii a Brazílii dojde později než v Rusku a Číně.

To je jeden z důvodů amerických obav o své postavení a pokud pozorujeme politiku USA s ohledem na BRICS, pak je zcela pochopitelná a nelze se divit konfliktům s Ruskem a Čínou.

Bilaterální vztahy mezi zeměmi BRICS jsou v zásadě budovány na bázi bezzásahovosti, rovnosti a vzájemné výhodnosti. Nejsou reprezentovány formálními instituty. Výjimku tvoří pořádání summitů a následně organizace vytvořené na základě usnesení:

1. **Nová rozvojová banka** (New Development Bank, NDB), dříve označovaná jako BRICS Development Bank, je multilaterální rozvojová banka založená danými státy. Banka podporuje veřejné nebo soukromé projekty prostřednictvím půjček, záruk, kapitálové účasti a dalších finančních nástrojů. Také má spolupracovat s mezinárodními organizacemi a dalšími finanční subjekty. Nedílnou součástí je i poskytování technické pomoci pro projekty, které má banka podporovat.

2. Dne 17. června 2015 zahájili ministři financí a šéfové centrálních bank zemí BRICS konzultace o vytvoření mnohostranného finančního systému podobnému systému SWIFT. V březnu 2019 bylo oznámeno vytvoření vlastního platebního systému **BRICS Pay**, který bude fungovat na území pěti států. Také Euroasijská hospodářská unie (EAEU) prověřuje možnost vytvoření společného platebního systému se zeměmi BRICS. Takový krok by zavedl systém plateb v rámci obchodu, který by obcházel potřebu SWIFT. Tato diskuse ze sankčních důvodů dále zesílila, ale práce jsou zatím rozdrobeny do jednotlivých národních systémů.

10.5 Skupina G7

Tato skupina, v různých obdobích také G6 nebo G8, je sdružení ekonomicky nejvyspělejších států světa (Francie, Itálie, Japonsko, Kanada, Německo, Spojené království a USA), zastoupeny jsou i státy Evropské unie (největší ekonomiky světa), které reprezentují předseda Evropské rady a předseda Evropské komise. Původně sdružení vzniklo jako G6, později se připojily i Kanada (1976) a Rusko (1997). Rusku však bylo 18. března 2014 pozastaveno členství jako reakce na jeho anexi Krymu.

Skupina vznikla v roce 1975 „u krhu“ na hradě Rambouillet. Summitu se zúčastnily hlavy států a vlád šesti zemí: Spolkové republiky Německo, Francie, Velké Británie, Itálie, Japonska a Spojených států amerických. V té době byl summit plánován jako fórum, kde se v malých skupinách diskutovalo o finančních a měnových otázkách. Jejich tematická oblast se však značně rozšířila a přinesla do debat zdravotní a vzdělávací politiku, ekonomiku, demografii, životní prostředí, změnu klimatu, zahraniční politiku, otázky mezinárodního práva, vymáhání práva, terorismus, mezinárodní obchod a vnitřní záležitosti.

Pracovní skupina, která po vyloučení Ruska funguje od roku 2014 opět jako G7, není považována za mezinárodní organizaci, ale za mezinárodní síť, která je rovněž založena na normách a pravidlech, ale nemá žádné věcné ani obsahové předpisy. Její setkání jsou neformální, aby se v „uvolněné atmosféře“ diskutovalo o globálních problémech. Jedna země se ujme předsednictví na období jednoho roku. Hlavy států a vlád zemí G7 a dalších zemí se setkávají na každoročním světovém ekonomickém summitu. Krátce předtím se scházejí ministři zahraničí států a diskutují o konkrétních zahraničněpolitických otázkách. Kromě toho probíhají neustálé konzultace v rámci procesu G7 mezi řádnými členy.

Každoroční setkání v malých skupinách se nyní rozvinula v trvalou spolupráci na úrovni ministrů a vysokých vládních úředníků. Přípravují výroční summity, koordinují národní postoje a v období před summity někdy zajišťují vyjasnění různých postojů.

Nejedná se proto o typické integrační sdružení, má však obrovský význam z hlediska tvorby světové hospodářské politiky. Tím reaguje na stávající procesy a předznamenává částečně budoucí vztahy, které pak ovlivňují integrační procesy.

11 MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE A JEJICH ROLE V INTEGRAČNÍCH PROCESECH

CÍLE KAPITOLY

V této kapitole se dozvíte:

- kdy se objevil pojem „mezinárodní organizace“
- kolik je dnes mezinárodních organizací a jak je členíme
- jaké jsou ekonomické komise OSN
- a jaké jsou základní ekonomické organizace.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Mezinárodní organizace, mezinárodní ekonomické organizace, integrační organizace, OSN

Pojem mezinárodní organizace se zrodil v 19. století, kdy roku 1878 vznikla **Mezinárodní meteorologická organizace**. Příčinou vzniku mezinárodních organizací byly potřeby spolupráce mezi subjekty z jednotlivých zemí. Tak jak se rozvíjela společnost, ukázala se nutnost navázat kooperace v oblastech společných aktivit. Zároveň končila univerzální zprostředkovatelská role církve. Proto začaly nabývat na intenzitě bilaterální kontakty, vznikaly různé multilaterální unie a federace.

Mezinárodní ekonomické organizace vznikají jako odvozené subjekty světového hospodářství. Původní subjekty (vlády) na ně delegují část svých pravomocí, aby v rámci dohodnutého statutu plnily své funkce. Jejich smyslem je zpravidla koordinovat činnosti účastnických subjektů a k tomu jsou vybaveny i určitými výkonnými pravomocemi. Je pro ně charakteristická právní subjektivita, stanovy, orgány (komise, rady, výbory apod.) a finanční zdroje (z členských příspěvků, z vlastní činnosti, dary apod.).

V současné době jich existuje cca 300. Nebudeme se zde zabývat problematikou tzv. nevládních organizací, které nezakládají vlády, ale skupiny osob či jednotlivců s cílem působit v mezinárodním měřítku či v jeho rámci koordinovat svou činnost. Můžeme je rozdělit do tří skupin:

1. Mezinárodní ekonomické organizace sdružené kolem OSN.
2. Samostatné mezinárodní odborné organizace.

3. Vlastní integrační organizace.

11.1 Vlastní integrační organizace

Začneme-li posledně jmenovanou skupinou, můžeme uvést jejich členění dle stupně jejich integrace (o mnohých bylo pojednáno v předchozích kapitolách):

- *Ekonomická a monetární unie*
 - ECCU – Eurozóna (Euro)
 - Švýcarsko a Lichtenštejnsko (CHF)
- *Ekonomická unie*
 - CSME, tj. CARICOM – Karibský společný trh
 - EAEU – Euroasijský ekonomický svaz/unie
 - EU – Evropská unie
 - GCC – Rada pro spolupráci arabských států v Zálivu
 - Mercosur – Jižní společný trh
 - SICA – Středoamerický integrační systém
- *Celní a monetární unie*
 - CEMAC – Ekonomické a monetární sdružení střední Afriky
 - UEMOA – Ekonomická a monetární unie západní Afriky
- *Celní unie*
 - CAN – Andské společenství
 - EAC – Východoafrické společenství
 - EUCU – Celní unie Evropské unie
 - SACU – Jihoafrická celní unie
- *Zóny volného obchodu*
 - 19 zón volného obchodu

Mimo ekonomické organizace existuje ještě několik tisíc dvou a vícestranných mezinárodních organizací, které mají vliv na fungování ekonomik, jako např. právní organizace, nebo ovlivňují celkové prostředí v nichž se odehrává příslušná hospodářská činnost (kulturní, lidskoprávní aj. organizace). Jejich sejetí s integračními procesy zde není předmětem sledování, ale pro ilustraci stačí poukázat na význam lingvistických organizací a znalosti jazyků pro průběh integrace.

Další mezinárodní organizace vznikají buď v rámci jednotlivých teritorií (evropské, americké atd.), a to jako organizace mající význam buď čistě ekonomický (např. Evropská

banka pro obnovu a rozvoj aj.) nebo politické organizace, které mohou mimo jiné přispívat k rozšíření množství ekonomické spolupráce (Liga arabských států, Severská rada apod.). Tyto organizace samozřejmě neexistují pouze jako teritoriální, ale vznikají i jako odvětvové či věnované řešení určitého problému (OPEC, Mezinárodní námořní satelitní organizace apod.). Tak 90. letech 20. století v oblasti advokacie bylo možno napočítat 17 organizací, v oblasti celulózy 2 atd. Jejich přehled v případě nutnosti lze sledovat ve specializované slovníkové literatuře a na internetu.

11.2 Mezinárodní ekonomické organizace sdružené při OSN

OSN není pouze organizací zabývajících se problematikou politických vztahů na naší planetě. Je totiž nepředstavitelné, že by mohlo dojít k pokusu řešit politické problémy, aniž by došlo k vyřešení problémů ekonomických. Proto od samého počátku svého vzniku OSN začala kolem sebe budovat systém ekonomických organizací, jejichž účelem bylo napomáhat vzájemným ekonomickým kontaktům a odstraňovat překážky pro jejich rozvoj. Proto vznikly tři typy institucí, jejichž činnost je koordinována zvláštním orgánem – Hospodářskou a sociální radou OSN.

Prvním typem je řada pomocných orgánů a funkčních komisí působících buď trvale, nebo krátkodobě, např. Komise OSN pro nadnárodní organizace, Statistická komise, Program OSN pro rozvoj, Konference OSN o obchodě a rozvoji apod. Tyto organizace jsou zřizovány ke studiu určitých otázek, problémů a návrhů předkládaných OSN či Hospodářské a sociální radě.

Druhým typem jsou teritoriální organizace. Jedná se o:

1. Hospodářskou komisi OSN pro Evropu (ECE)
2. Hospodářskou komisi OSN pro Asii a Pacifik (ESCAP)
3. Hospodářskou komisi OSN pro Latinskou Ameriku (ECLA)
4. Hospodářskou komisi OSN pro Afriku (ECA)
5. Hospodářskou komisi OSN pro Západní Asii (ECWA).

Cílem činnosti uvedených komisí je vytvářet podmínky pro spolupráci mezi členskými státy v jednotlivých regionech a tím pomáhat k sociálnímu a ekonomickému rozvoji zemí. Zároveň mohou i koordinovat činnost jednotlivých „specializovaných“ institucí v rámci světa.

Třetí typ tvoří 17 „odborných“ organizací. Jsou svým charakterem autonomní, přidružené k OSN na základě dohod. Každý rok předkládají své zprávy o činnosti Hospodářské a sociální radě. Jedná se o tyto organizace.

1. Mezinárodní organizace práce (ILO)
2. Organizace OSN pro výživu a zemědělství (FAO)
3. Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO)

4. Světová banka – Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (IBRD)
5. Mezinárodní sdružení pro rozvoj (IDA)
6. Mezinárodní finanční korporace (IFC)
7. Mezinárodní měnový fond (IMF)
8. Světová obchodní organizace (WTO)
9. Světová zdravotnická organizace (WHO)
10. Mezinárodní organizace pro civilní letectví (ICAO)
11. Světová poštovní unie (UPU)
12. Mezinárodní telekomunikační unie (ITU)
13. Světová meteorologická organizace (WMO)
14. Mezinárodní námořní organizace (IMO)
15. Světová organizace duševního vlastnictví (WIPO)
16. Mezinárodní fond pro zemědělský rozvoj (IFAD)
17. Organizace OSN pro průmyslový rozvoj (UNIDO).

Mimo to je ještě nutné vést organizaci „pod záštitou OSN“, která podává každý rok zprávu Valnému shromáždění a podle potřeby jak Radě bezpečnosti, tak Hospodářské a sociální radě. Jedná se o Mezinárodní agenturu pro atomovou energii.

Ostatní organizace při OSN mají více méně bezprostřední vztah k odvětvím lidské činnosti, který je vyjádřen v jejich názvu. Jejich náplní je koordinovat činnost v oblasti zdravotnictví, pošt, telekomunikací, meteorologie, námořní a letecké dopravy ve světě. V těchto odvětvích se totiž projevuje tendence k celosvětové integraci, tj. k vytváření jednotných celosvětových systémů. Znamená to, že se snaží vybudovat na úseku své aktivity celosvětově propojené a univerzálně parametrizované systémy. Protože při dnešním stavu vědy a techniky je téměř nemožné aby, např. telekomunikace, mezinárodní letecká doprava atd., se rozvíjely samostatně, a proto pro co největší efekt dochází ke snaze zkoordinovat jejich tvorbu a fungování v rámci celého světa.

11.3 Základní přehled mezinárodních odborných organizací

V dalším přehledu se krátce zmíníme o nejdůležitějších organizacích sdružených u OSN, neboť mají povětšinou značný vliv na průběh integrace v různých oblastech naší planety.

Mezinárodní agentura pro atomovou energii

IAEA vznikla v roce 1957 jako instituce mající za úkol působit ve dvou okruzích činnosti. První je dána nutností zajistit mírové využívání jaderné energie, urychlit její rozvoj

a přínosy pro blahobyt ve světě. Druhý souvisí s kontrolou využívání jaderných technologií, tj. jedná se o dohled nad šířením jaderných technologií a jejich nezneužíváním pro vojenské účely. V této druhé roli zodpovídá Radě bezpečnosti.

Při mírovém využívání má Agentura pro atomovou energii velký význam pro šíření vědeckotechnické pomoci, stanovování norem jaderné bezpečnosti a ochrany životního prostředí, podporuje vzájemnou výměnu poznatků o jaderné energii. Na požádání poskytuje vládám poradenské služby a pomoc při zavádění programů tak, aby fungování jaderně energetických systémů bylo co nejbezpečnější a nejefektivnější.

Také na ní spadají závazky vyplývající z Úmluvy o včasném ohlášení jaderné katastrofy, tj. může využívat telekomunikační družicový systém Světové meteorologické organizace. S tím souvisí i koordinování činností v rámci bezpečnostních programů, nakládání s odpady apod. Mimo tyto činnosti se spolupodílí na výzkumu užití jaderného záření v zemědělství a lékařství.

Mezinárodní organizace práce

Mezinárodní organizace práce ILO patří mezi nejstarší organizace sdružené kolem OSN. Vznikla již v roce 1919 na základě Versailleské smlouvy jako autonomní instituce přidružená k tehdy vzniklé Společnosti národů. Po 2. světové válce navázala okamžitě vztahy s její následovnicí s OSN.

Je svým charakterem jedinečná, neboť v ní mají stejný hlas jak zástupci zaměstnavatelů, tak i zaměstnanců z jednotlivých zemí. Jejím cílem je prohlubovat sociální spravedlnost na světě. V jejím rámci jsou formulovány politické programy a opatření vedoucí ke zlepšení pracovních a životních podmínek, tvorba mezinárodních norem pro vynakládání práce. Zároveň se snaží napomáhat národním vládám s realizací těchto programů. Mezinárodní organizace práce nabízí i pomoc v oblastech jako je odborný výcvik, způsoby řízení a plánování pracovních sil, v oblasti politiky zaměstnanosti apod.

Uzavřené úmluvy po ratifikaci jednotlivými státy mají závaznou platnost, doporučení této organizace poskytují návod k vnitropolitickým opatřením. Celkem bylo schváleno přes 300 úmluv a doporučení, které tak vytvářejí obecný rámec pro fungování mezinárodního trhu práce.

Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu

UNESCO vznikla v roce 1946 za účelem prohlubování spolupráce mezi národy prostřednictvím výchovy, vědy, kultury a sdělovacích prostředků. Pomáhá budovat vědecké a technické základy pro lepší využívání zdrojů jednotlivých zemí. Podporuje rozvoj kulturních hodnot jednotlivých národů a uchování kulturního dědictví tak, aby z modernizace měly co největší prospěch bez ztráty kulturní identity a různorodosti.

Kromě programů na odstranění analfabetizmu a rozvoje školství se zabývá řadou jiných programů. Mezi nejvýznamnější patří člověk a biosféra či programy týkající se hydrologie

a geologie. Mimo to vypracovává studie k různým sociálně kulturním a ekonomickým otázkám.

Značnou pozornost věnuje v rámci své činnosti Programu pro rozvoj vzájemné komunikace, který je určen pro rozvojové země. V jeho rámci napomáhá UNESCO budování komunikační infrastruktury a spolupráci mezi jednotlivými regionálními tiskovými agenturami.

Organizace OSN pro výživu a zemědělství

Organizace FAO byla založena v roce 1945 a jejím úkolem je zvyšovat hodnotu výživy a životní úroveň. S tím souvisí základní směry pozornosti jako snaha o zlepšení výroby, zpracování, tržní realizaci a distribuci potravin v rámci světa. Nejde pouze o potraviny, ale také o ostatní zemědělské, lesnické a rybářské produkty. Rozvoj této produkce je však závislý na rozvoji venkova jako sociálně ekonomického celku. Proto FAO věnuje pozornost i otázkám podmínek života na venkově.

Zemědělská produkce je i záležitostí kvality. Jde o momenty jako je ochrana genetického fondu a jiných přírodních zdrojů, boj proti škůdcům a chorobám, ochrana životního prostředí, problematika hnojiv apod. Do pozornosti FAO spadají i otázky rozvoje zemědělské techniky, otázky rozvoje obnovitelných zdrojů energie, zvláště se zřetelem pro použití na venkově.

Výsledky její činnosti tak ovlivňují ekonomiku světového zemědělství, a to i v cenové oblasti (viz např. vztah mezi odhadem zemědělské produkce a cenovými pohyby na burzách obchodujících se zemědělskými komoditami).

Světová banka

Světová banka (World Bank, WB) je obecný název pro skupinu institucí, které se zabývají usměrňováním finančních toků proudících z vyspělých zemí do rozvojových zemí.

Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj IBRD

Vznikla v roce 1944 jako instituce mající napomoci při obnově a rozvoji členských států. Jejím základním směrem rozvoje podnikání je podpora produktivních investic, tj. investic určených na rozvoj výroby. Také se snaží podporovat soukromou investiční činnost v zahraničí. Může poskytovat i půjčky na výrobní činnost, pokud není pohotově a za přijatelných podmínek k dispozici soukromý kapitál. Počínaje rokem 1980 může IBRD poskytovat půjčky i na podporu programů, které se snaží realizovat systémové a institucionální změny.

Kapitál IBRD je upisován členskými státy, nebo je získáván na základě vlastních výpůjček na světových finančních trzích. Dalším zdrojem kapitálu jsou vlastní příjmy z úrokových plateb nebo dispozice s penězi ze zadržovaných plateb.

Půjčky mohou být poskytovány členskými zeměmi, jejich politickým subdivizím a také soukromým subjektům na jejich území. Mimo úvěrů poskytuje IBRD i řadu konzultačních služeb a služeb technické pomoci.

IBRD realizovala většinu peněz zapůjčených Světovou bankou ke zmírnění chudoby na celém světě. Stalo se tak za relativně nízkých nákladů pro daňové poplatníky, kdy si vlády „koupily“ od roku 1946 do roku 2011 za 11 mld. dolarů kapitál a poskytly více než 400 miliard dolarů v půjčkách.

Mezinárodní sdružení (asociace) pro rozvoj

S postupným vznikem nových států v padesátých letech se stalo zřejmé, že řada z nich bude potřebovat půjčky za mnohem přijatelnějších podmínek, než poskytuje IBRD. Proto v roce 1960 vznikla příčleněná organizace Mezinárodní sdružení pro rozvoj IDA.

Podmínky pro udělení půjčky zemím od IDA jsou následující:

1. Musí se nacházet pod stanoveným „prahem chudoby“. Poslední výše je stanovena na 708 dolarů za osobu a rok.
2. Musí být dostatečně hospodářsky, finančně a politicky stabilní.
3. Musí mít tíživý problém s platební bilancí a malé vyhlídky na získání dostatečného objemu valut.
4. Její ekonomická politika musí odrážet úsilí o rozvoj.

„Tvrdé“ podmínky požadované po státu jsou však vykoupěny dostatečně „lukrativním“ charakterem půjček. Ty se poskytují na období 50 let, bezúročně, a odklad splátek je dáván na 10 let. Platí se pouze administrativní poplatek související s realizací půjčky.

Kapitál pro IDA je získáván ze tří zdrojů. První část pochází z úpisů členských států, druhá z převodu části příjmů IBRD a třetí z příspěvků bohatších zemí tohoto sdružení. Od svého vzniku IDA úvěry a dotace činily celkem 238 mld. USD, v průměru 15 miliard USD ročně v posledních letech a největší podíl, asi 50 procent, plyne do Afriky.

Mezinárodní finanční korporace

Přestože je IFC samostatnou právní osobou a její fondy jsou oddělené od fondů IBRD, je s ní její činnost úzce spjata. Základním cílem IFC je pomáhat při financování soukromého podnikání, které přispívá k rozvoji. Snaží se pomocí investic poskytovaných bez vládní záruky rozvíjet hlavně výrobní sektor, investuje ale také do turistiky a veřejných podniků. Jinou náplní je soustřeďovat investiční příležitosti pro uplatnění domácího i zahraničního kapitálu za pomoci zkušených manažerů.

Zdroje pro financování akcí pochází především z upsaného kapitálu členských zemí a ze získaných příjmů. Na konci fiskálního roku 2021 měla IDA aktivní portfolio, které zahrnovalo 244 přístupů k financování projektů v 67 zemích. Jejich celková hodnota činila téměř 294 mld. dolarů.

Agentura pro mnohostranné investiční závazky

MIGA vznikla jako nejmladší instituce v rámci Světové banky v roce 1988. Jejím základním úkolem je vytvoření atraktivního investičního prostředí pro soukromé investory. Znamená to hlavně zajištění investic proti nekomerčním rizikům, tj. zvýšení jistoty v politické oblasti, poskytování podpůrných a poradenských služeb. Již roku 1995 poskytla 54 garancí v hodnotě 672 mil. dolarů a za dobu existence záruky v rozsahu 2,5 mld. US dolarů.

Mezinárodní měnový fond

Mezinárodní měnový fond IMF byl zřízen roku 1945 a jeho cílem je:

- Podporovat mezinárodní spolupráci poskytováním aparátu ke konzultacím a spolupráci v mezinárodních měnových otázkách.
- Napomáhat vyváženému růstu mezinárodního obchodu, a tím přispívat k vysoké úrovni zaměstnanosti a reálných příjmů a k rozvoji výrobních kapacit.
- Podporovat stabilitu měnových kursů a řádné dodržování dohod o směnných poměrech a bránit konkurenčnímu znehodnocování těchto kursů.
- Posilovat mnohostranný platební systém pro měnové transakce a usilovat o zrušení devizových zábran brzdících rozvoj světového obchodu.
- Dávat k dispozici zdroje IMF dočasně k dispozici členským zemím za předpokladu příslušných záruk a umožňovat jim překonávat obtíže s vyrovnáváním deficitu platební bilance, aby se nemusely uchýlovat k opatřením ohrožujícím národní nebo mezinárodní prosperitu.
- Snižovat dobu trvání a objem pasivních bilancí.

IMF plní tři základní funkce:

1. Uplatňovat dohodnuté zásady v oblasti devizové politiky a svou činností omezit nutnost plateb pro běžné účetní transakce.
2. Poskytovat členům finanční zdroje, aby mohli plnit soubor přijatých zásad při napravování nebo snaze o zabránění platební nerovnováhy.
3. Poskytovat fórum, na kterém se členové mohou vzájemně informovat a spolupracovat v oblasti mezinárodních měnových vztahů.

Pro řešení těchto funkcí je zřízen fond na základě vkladů členských zemí. Podíly jsou určeny podle velikosti ekonomik a jejich vlivu na světové hospodářství. Při poskytování prostředků se IMF řídí dvěma zásadami:

1. Souhrn měn poskytnutých členskými státy pro IMF je k dispozici pro všechny státy. Očekává se, že člen vypůjčující si měnu jiného členu ji vrátí, jakmile si vyřeší své platební problémy. Tím nebude omezovat přístup k této měně pro jiné členy.
2. Dříve než IMF uvolní požadované prostředky, musí žadatelská země vyložit, jak si představuje vyřešení svých platebních obtíží a jak splatí půjčku do 3-5 let. V určitých případech může být stanovena splatnost do 10 let.

Mezinárodní měnový fond je tak jednou z nejdůležitějších světových organizací. Sehrává nezastupitelnou roli, která se projevuje jak v diskusích teoretického charakteru, tak i v rozsáhlé praktické činnosti.

Světová organizace duševního vlastnictví

Organizace WIPO vznikla v roce 1967 jako náhrada za Spojené mezinárodní úřady pro duševní vlastnictví. V roce 1967 získala statut organizace připojené k OSN. Stará se o ochranu „duševního“ vlastnictví k literárním uměleckým a vědeckým dílům, práva k vynálezům a vědeckým objevům. Dále se stará o problematiku obchodních a továrních značek i obchodních názvů. Jde také o postihování nekalé soutěže v uvedené oblasti.

Dalším cílem je zajistit administrativní spolupráci unií na ochranu průmyslového vlastnictví, tzv. Pařížské unie na ochranu průmyslového vlastnictví, Bernské unie na ochranu děl literárních a uměleckých, Madridské známkové unie, Haagské unie vzorkové, Lisabonské unie o ochraně původu vlastníka aj. Mimo to poskytuje i pomoc zemím, které chtějí si upravit a zdokonalit svůj systém ochrany těchto hodnot.

Organizace OSN pro průmyslový rozvoj

Organizace UNIDO byla založena v roce 1967 s cílem podporovat a urychlovat proces industrializace v rozvojových zemích. Jejím smyslem je pomocí mezinárodní spolupráce členských zemí vytvořit podmínky pro rozšiřování a modernizaci průmyslu, výstavbu nových výrobních kapacit, které budou využívat místních materiálních a lidských zdrojů.

Jiným směrem činnosti je rozvíjení kontaktů a poradenské činnosti mezi zeměmi vyspělého a rozvojového světa. V souvislosti s tím dochází k vysílání řady expertů a odborníků, poskytování konzultačních a poradenských služeb. V rámci technické pomoci vyspělé země realizují i programy zaměřené na pomoc při výchově budoucích odborníků rozvojových zemí.

Světová obchodní organizace

Světová obchodní organizace WTO má přes své poměrně pozdní založení složitou historii. Již od samého počátku koncipování systému mezinárodních organizací OSN během

2. světové války se předpokládala existence organizace zabývající se mezinárodním obchodem. V roce 1948 byla sice schválena tzv. Havanská charta budoucí organizace, ale nebyla nikdy uvedena ratifikací v platnost. Určitá ujednání však vstoupila v platnost na základě systému dohod. Do života tak vstoupil GATT (General Agreement on Tariffs and Trade – Všeobecná dohoda o clech a obchodu).

Jeho transformace do podoby WTO proběhla až po uzavření tzv. Uruguayského kola v roce 1994, resp. 1995. Jejím cílem je podpora rozvoje mezinárodního obchodu a snaha odstranit diskriminační opatření. Na její půdě mají být řešeny zásadní spory a konflikty, které ohrožují možnost rozvoje světového obchodu.

Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj

OECD se sídlem v Paříži patří mezi nejvýznamnější ekonomické organizace mimo rámec OSN. Jejím hlavním cílem je zabezpečování ekonomické spolupráce a rozvoje. Je mezivládní organizací ekonomicky nejvyspělejších ekonomik světa, které přijaly principy demokracie a tržní ekonomiky. Vznikla v roce 1961 (zakládací dokument byl podepsán 14. prosince 1960) transformací Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci (OEEC), která byla původně zřízena roku 1948 k administraci poválečného Marshallova plánu.

OECD koordinuje ekonomickou a sociálně-politickou spolupráci členských zemí, zprostředkovává nové investice, prosazuje liberalizaci mezinárodního obchodu. Cílem OECD je napomáhat k dalšímu ekonomickému rozvoji, potlačení nezaměstnanosti, stabilizaci a rozvoji mezinárodních finančních trhů.

Mezi hlavní orgány OECD patří rada, složená z ministrů, coby zástupců členských zemí, dále výkonný výbor, sekretariát v čele s generálním tajemníkem a několik odborných komisí. Sídlem sekretariátu OECD je Château de la Muette v Paříži.

Kromě řady informačních a poradenských činností se snaží koordinovat hospodářskou politiku členských zemí.

V roce 2021 měla 38 členů a jmenovitě se jednalo o tyto státy: Austrálie • Belgie • Česko • Chile • Dánsko • Estonsko • Finsko • Francie • Island • Irsko • Itálie • Izrael • Japonsko • Jižní Korea • Kanada • Kolumbie • Kostarika • Litva • Lotyšsko • Lucembursko • Maďarsko • Mexiko • Německo • Nizozemsko • Nový Zéland • Norsko • Polsko • Portugalsko • Rakousko • Řecko • Slovensko • Slovinsko • Spojené království • Španělsko • Švédsko • Švýcarsko • Turecko • USA.

Jde tedy o jakýsi „elitní klub“, o jehož síle nelze pochybovat, a který se snaží určovat světová pravidla. Avšak tato necelá „zlatá miliarda“ začíná ztrácet dech ve prospěch zbylých 7 miliard.

12 SOCIÁLNÍ, KULTURNÍ A POLITICKÉ ASPEKTY V SOUDOBÉM SVĚTĚ

CÍLE KAPITOLY

V této kapitole se dozvíte:

- co představuje pojem „národní kultura“
- jaké jsou elementy kultury
- co je to kulturní okruh a z čeho je tvořen
- jak určíme kulturní typy v rámci světového hospodářství
- a čím je tvořen sociální a kulturní kapitál.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Kultura, elementy kultury, civilizace, sociální kapitál, kulturní kapitál

Pokud dochází k analýze vztahu mezi institucionálními momenty v procesu ekonomické aktivity, vychází se z předpokladu, že existuje souvztažnost mezi ekonomickou výkonností a charakteristickými rysy kultury, která je chápána jako konkrétní forma bytí společnosti. Připustíme-li, že pravidla, hodnoty či ideje mají vliv na chod společnosti, pak musíme připustit i nutnost úvah o vztazích kulturně specifických norem k pravidlům ekonomického systému.

Kulturní a politické prostředí dávají integračním procesům jejich specifickou formu, sociální prostředí sílu souhlasu či nesouhlasu s probíhajícími procesy ve společnosti. Proto konkrétní pohyby musíme poměřovat nejenom ekonomickými kategoriemi a mechanismy, musíme vidět i stránky spjaté s jejím konkrétním vývojem a dalšími rovinami sociálního bytí.

12.1 Vymezení kultury

Vlastní pojem kultura je komplexní jazykový termín, který není jednotně vymezen. Jde o způsob jednání skupiny jedinců, kteří se chovají podle jednotné normy, předávají si mezi sebou ideje a hodnoty. To se projevuje i v konkrétní podobě zpracování užitečných hodnot, kdy v rámci kultury používají stejných (podobných) forem nádob, oděvů, zbraní a dalších předmětů či znaků příslušnosti k určité vnitřní sociální struktuře. Její součástí je i způsob

předávání poznatků (učení se), společenské kontrolní mechanismy zachovávající stabilitu systému. Obzvláště silně fungují v procesu vyrovnávání se s vlivem vnějších kontaktů, neboť ty mohou vést až k rozkladu kulturní pospolitosti.

Dodnes se jeví jako velký problém diskuze o „národním“ charakteru kultury. Kritikové vytýkají „národní kultuře“ nebezpečí tvorby stereotypů a uzavřenost. Chápu jí jako neschopnou akceptovat jiné kultury, potlačování problémů sociální diferenciaci společnosti, ztotožňování národních a univerzálních hodnot pro lidský život.

Je zřejmé, že vypjatý nacionalismus vede k těmto postojům a v podobě nacizmu ke zruďným zločinům. V dějinách lze nalézt až příliš mnoho příkladů, kdy určitá nacionálně kulturní organizace společnosti zlikvidovala jinou.

Na druhé straně je ale těžké popírat existenci jazyka a určitých norem kontaktů, jako výchozího elementu myšlení a potřebu sdílení určitých hodnot jako východiska pro konkrétní typ sociální organizace. V tomto smyslu platí Weberovo vymezení: „Výklad jednání si musí povšimnout zásadně důležitého faktu, že ony kolektivní útvary, přináležející ke každodennímu nebo právnímu (či jinak odbornému) myšlení, jsou představami dílem o něčem jsoucím, dílem o tom, co by mělo platit, existují v hlavách reálných lidí (nejen soudců a úředníků, ale také „publika“), podle nichž se jejich jednání orientuje, a že tyto představy jako takové mají mocný, často přímo dominující kauzální význam pro způsob jakým jednání reálných lidí probíhá.“

Kultura proto vzniká ve vztahu subjektů a jednání lidí je integrální součástí kultury. Protože neexistují žádní univerzální lidé, ale konkrétní jedinci, neexistuje univerzální jazyk, univerzální myšlení a univerzální formy bytí jedinců. Sdílení konkrétních hodnot je proto předpokladem pro soudržnost a tím i existenci reálně existující společnosti.

Problémem není vlastní nacionalista, ani příslušnost k určité kultuře, ale schopnost pochopit vztah konkrétního a obecného, zvláštního a univerzálního sdílení specifických hodnot pak nepřerůstá v nepřátelství k jiným hodnotám. To je snadno realizovatelné, pokud se nejedná o protikladné hodnoty, v opačném případě je nutno počítat s nějakým konfliktem a hledat způsoby jeho řešení.

Můžeme tedy říci, že kultura je spjata individuem, které je spjata s jinými v rámci kolektivu, a je tudíž sociálním jevem. Jde o skupinový fenomén, existující uvnitř společenství a tvořící základ její homogenity. Pro individuum je kultura nástrojem umožňujícím vnímat a chápat okolí. Ohrožení kultury je tak i ohrožením integrity jedince. Jde o historicky vzniklý a podmíněný způsob existence lidského společenství. Lze dle našeho názoru souhlasit s tím, že „rezignace na jednotný pojem kultury podstatně rozšířila hranice historického kulturního bádání...různorodost životního praktik a rozdílných duchovních konstrukcí tak už neumožňuje hovořit o jedné, nýbrž pouze o mnoha kulturách. Hodnota kultury se také už nepoměruje podle elitních evropských vzorů, ale podle hodnoty a významu, který má pro konkrétního člověka či jednotlivé skupiny. Zřeknutí se absolutních měřítek v konečném efektu tříbí smysl pro pluralitu a rovnocennost kultur.“

V kontextu světové ekonomiky sehraává kultura svoji roli v zásadě ve dvou rovinách. První souvisí s mikroekonomickou rovinou, kdy dochází k přenosu rozdílných vzorců chování mezi firmami z různých kulturních prostředí vzhledem k firmám a spotřebitelům v jiných kulturních prostředích. Jde tedy např. o působení rozdílných vzorců chování uvnitř nadnárodních společností či problémy spjaté s nutností vytvářet rozdílné marketingové strategie firem na odlišných trzích.

V rovině makroekonomické jde o kontakty celých ekonomik s jejich odlišnými právními a hodnotovými systémy formujícími celé prostředí i vlastnosti jednotlivých subjektů. Historické, estetické a jiné sociální hodnoty (vztah k životnímu prostředí, odlišné formy vazeb ve společnosti) mohou ovlivňovat investiční činnost (urbanizace, charakter infrastruktury atd.) a vést k preferenci určitých aktivit – např. Izrael a militarizace nebo ovlivňovat vztah ke svým sousedům, jako je např. Rusko-polský antagonismus.

Vzájemný vztah kultur je nutno chápat jako dynamický, vnitřně rozporný, kdy se střídají etapy a momenty kooperace a obohacování s konkurencí a ohrožením svébytnosti. Místa vzájemných kontaktů a střetů jsou prostorem, kde dochází ke změnám ve společenském bytí a vzniku nových forem.

12.2 Elementy kultury a kulturní okruh

Elementy kultury můžeme rozdělit na hmotné a nehmotné a vzájemné vztahy mezi nimi. Poznání a interpretace hmotných elementů není v centru naší pozornosti. Pouze pro základní vymezení je lze rozdělit na:

1. nářadí, nástroje, stroje
2. výrobní provozovny (dílny a továrny)
3. dopravní prostředky
4. zařízení pro výrobu a užití energií
5. zbraně
6. obydlí, bytové zařízení a vybavení
7. ošacení, obutí a další drobné předměty
8. sídlištní vybavení (sakraální a světské stavby, spojovací infrastruktura).

Konkrétní forma hmotné kultury tvoří základ, v němž se projevují nehmotné elementy kultury. Pro naše pojetí jsou základní:

1. *Symbols*. Jde o výrazy, objekty a slova, jejichž význam je dán konvencí ve společnosti. K jejich porozumění není nutná znalost způsobu vzniku a funkce v určité společnosti. Na úrovni národní existence je řeč takovým symbolem, uvnitř určité skupiny (organizace) jsou to různé zkratky, specifické termíny apod.

2. *Sdílené hodnoty.* Jsou to pocity, soulad preferencí a norem chování v určité situaci. Vznikají vzájemným společným sounažíváním, výchovou a zkušenostmi. Je to prostředí, které individuu určuje, co je nebo není dobře tolerovatelné.
3. *Rituály.* Vznikají jako kolektivní aktivity, jejichž význam spočívá v sociálních funkcích např. přijetí, ustanovení do funkce, slavnostní vyřazení, oslavy atd. Jsou založeny na určitých formách, předepsaných výrazech a znacích.
4. *Hrdinové.* Je tím chápáno prezentování osobností, jejichž způsob života se má stát předobrazem, vzorem jednání pro ostatní. Jde zpravidla o idealizaci konkrétních jedinců, někdy se může jednat o (polo)mytické osoby. V oblasti firem se zpravidla jedná o „otce – zakladatele“ a zveřejňování pozitivních příkladů v oblastech fungování firmy. V makroekonomické sféře jde o vyzvedávání politických a hospodářských činitelů, kteří odpovídají momentálnímu ideovému směřování.

Vlastní kulturní okruh je pak tvořen z:

1. *Normativního řídicího systému.* Jde tu o základní ideové struktury, které se odráží v určitém způsobu jednání subjektů ve společnosti: vyrůstají z religiozních či světských představ o charakteru společnosti.
2. *Komunikačního systému.* Každá společnost má určitý jazyk, kterým zprostředkovává tok informací. Zároveň vytváří na základě formy organizace způsoby jejich předávání.
3. *Organizační struktury.* Společnosti mají své právní, politické, náboženské a další sociální organizace v určité konkrétní formě a propojenosti. Tak dochází k různému vlivu různých dílčích složek.
4. *Ekonomického systému.* Jde o konkrétní uspořádání ekonomických subjektů v procesu výroby, rozdělování směny a spotřeby. Reprodukční proces v každém kulturním okruhu nabývá specifický charakter.
5. *Přírodně klimatických podmínek.* Existence kulturního okruhu odráží homogenitu či heterogenost prostředí, ve kterém existuje.

12.3 Základní kulturní typy z hlediska světového hospodářství

Z hlediska velkých kulturních okruhů můžeme rozdělit svět podle ideových a geografických znaků s přihlédnutím k organizační struktuře a ekonomickému systému na tyto oblasti: Evropská civilizace, Islámská civilizace, Hinduistická civilizace, Buddhická civilizace, Čínská civilizace, Japonská civilizace a Africká civilizace.

Pokud se podíváme na jejich základní charakteristiku, zjistíme, že tyto okruhy nejsou homogenní, ale existují mezi nimi difference, které vnějšímu pozorovateli nemusí být příliš

parné, ale měli bychom je respektovat při bližších úvahách o fungování konkrétního regionu.

Evropská civilizace

Její základním znakem je převzetí dědictví antiky a křesťanství. Zároveň jsou zde myšlenkové přístupy formovány empirickým vědami a metodologickou kritičností. Historický vývoj zde vedl k oddělení náboženství od systému veřejné správy a k formování individua jako výchozího elementu společnosti.

Vnitřně se evropská civilizace dělí na západoevropskou, východoevropskou, severoamerickou, jihoamerickou a australsko-novozelelandskou. Tyto dílčí okruhy se liší různým zastoupením náboženských elementů, rozsahem jiných kulturních vlivů či organizačním uspořádáním. Takže lze pozorovat na severu Evropy pod vlivem protestantské etiky jiné vzorce jednání než na jihu, pod implantací evropské kultury v Latinské Americe se objevuje jiné množství domorodých vlivů než v Austrálii.

V Evropě je základní organizací stát, většinou založený na různém jazyku, v oblasti Latinské Ameriky je úřední jazyk společný pro většinu států. Státy, které vznikly přistěhovalectvím, nemají větší problém založit ideovou existenci na občanském principu, což vyvolává např. velký problém v oblasti Ruska poté, co byla odmítnuta myšlenka sociální orientace rozvoje různých národních oblastí. Obdobně vzniká problém se snahou vytvořit občanství EU. Ukazuje se, že historicky vzniklá a fungující národní společenství potřebují pro svoji identifikaci s vyšším celkem jiné než úřední příčiny. Je otázkou, do jaké míry to mohou být společné ekonomické zájmy. Je totiž zřetelné, že součástí ekonomiky jsou i rozpory.

Islámská civilizace

Islámská civilizace vyrůstá z podobné základny jako evropská a z hlediska fungování ekonomického mechanismu taktéž není zásadně odlišná. Umožňuje soukromé vlastnictví, jeho etika je v mnohých prvcích příbuzná etice křesťanství. Obdobně je zde pozitivně hodnocen osobní výkon jako sociální hodnota.

Mnohdy je islám chápán jeho zastánci jako „třetí cesta“ mezi kapitalistickou a socialistickou ideologií evropské civilizace. Jeho „homo islamicus“ však konceptuálně zdůrazňuje religiozitu nad materialismem a sociální solidaritu mezi muslimy. Ta je méně chápána univerzálně. Velký důraz je kladen na individuální solidaritu bohatých muslimů s chudými muslimy. Na rozdíl od socialistického evropského modelu zaměřeného na srovnávání podmínek pro subjekty a „fair play“ pravidla. Zvláštností je i striktní zákaz úroků v Koránu. To vede k jinému zacházení s peněžním kapitálem.

I uvnitř muslimského světa existují diference založené jednak na náboženských principech (sunité, šiité a jiné sekty), jednak se liší od sebe konkrétními historickými a ekonomickými vlivy – kultury Severní Afriky od indonésko-malajského okruhu a ropné světy Perského zálivu jsou jiné než Pákistán či Afghánistán.

Hinduistická civilizace

Indický subkontinent je specifický značnou náboženskou kulturní a sociální diferencí. Rozhodující vliv zde má hinduismus, který zde koexistuje s jinými směry. Proto zde existuje velmi pestrá kulturní směs představ a vzorů jednání.

Indické myšlení se zrodilo z véd, tj. souboru posvátného náboženského vědění. Tvoří východisko pro bráhmanský náboženský a filosofický systém. Jde o zjevenou moudrost, která byla formulována již od konce 2. tisíciletí př. n. l., která vycházela z existence univerzálního působení kosmického řádu. Později byla ve verzi upanišad tato myšlenka nahrazena tzv. Karmanovým zákonem o působení činů na utváření dalších osudů a věčném koloběhu života. Bráhmanismus vytváří myšlenku věčného řádu a kodex mravních norem a nauk učenců.

Vlastní hinduismus je výsledkem tisíciletého vývoje náboženského a filosofického myšlení na indickém subkontinentu a zahrnuje v sobě mnohotvaré a přísně neohraničitelné myšlenky tohoto vývoje.

Východiskem je přesvědčení o odplatě všech zlých a dobrých činů a koloběhu života (převtělování). Zahrnuje šest ortodoxních systémů, jejichž cílem je zvládnout způsoby, jak nalézt vykoupení. Příslušnost k hinduismu lze získat pouze zrozením v rámci kastovního systému.

Z ekonomického pohledu je hinduismus založen na askezi, primárnosti duchovní čistoty. Determinace lidského bytí pomocí kastovního uspořádání se samozřejmě odráží v ekonomických aktivitách jednotlivých kast, které jsou spjaty společnými životními formami. Těžce pochopitelným smyslem života pro nehinduisticky myslící lidi je víra v lepší život po znovuzrození. Přesto, díky naakumulování řady znalostí a zkušeností, dokážou být hinduisté v řadě oblastí velmi úspěšní.

Buddhistická civilizace

Buddhismus je odkazem Siddháratha Gantamy (563-483 př. n. l.), který dostal titul Buddha (Probuzený). Zavrhl staroindické učení véd a upanišad o identitě duše s vesmírným duchem. Teologickým základem jsou „čtyři ušlechtilé pravdy“ o strastiplné povaze všeho bytí. Východiskem je cesta vedoucí k vysvobození z koloběhu života.

Příčinou strastiplné existence je „žízeň“, jež vzniká kontakty smyslů s věcmi, čímž se tato touha (žízeň) vyvolá. Pozemská osobnost je pravým „já“ člověka. Skutečným smyslem člověka je odosobnění poznáním, že to vše není pravé. Vzniká „ne-jáství“. Znamená to zbavit se touhy a dosáhnout cíle, znamená to zřici se světa a odejít do „bezdomoví“. Tato cesta je určena pro mnichy.

Zvláštností buddhismu je neexistence univerzální náboženské idey. Věřící budují vyšší sebepoznání a sebeuvědomění na základě racionálních rozhodnutí. Sebeodpovědnost za

morální konání je zde nejsilnější ze všech náboženství. Hledání největší dokonalosti v osvěcenectví meditace je hlavním rysem myšlení.

Tento rys má dopad do ekonomického života. Přináší sebou představu perfekcionismu, která může mít až obsesivní rysy. Dochází ke smíšení principu askeze, odřeknutí egocentrických přístupů a zdůraznění požadavků na individuální schopnosti. Tato etika výkonu se odráží nejen v ekonomické aktivitě, ale také v přístupu ke vzdělání.

Je ovšem otázkou nakolik je tato kombinace ideálních prvků prospěšná v reálném světě, který se neustále mění a vyžaduje jiná kritéria pro dokonalost. Navíc ideologie převtělování duší musí vést k ekonomické demotivaci.

Čínská civilizace – Konfucianismus

Vznikl na základě učení Konfucia (551-479 př. n. l.), který je v čínské myšlenkové tradici považován za největšího myslitele všech dob. Jeho dílo bylo hlavně zaměřeno na etiku a teorii vlády. Jeho cílem je dosažení souladu života individuí ve společnosti.

Jeho centrem je představa, že člověk má plnit své povinnosti. Ty jsou určeny jeho sociálním postavením ve společnosti a ať je v jakémkoliv postavení, má se chovat zdvořile a kultivovaně. Normy, které určují chování, mají respektovat lidskost a respektovat dvě zásady:

1. Čeho chceš sám dosáhnout, k tomu dopomáhej druhým.
2. Co sám nechceš, nečiň jiným.

Všechny společenské vztahy v konfucianismu lze chápat analogicky k rodinným vztahům a sociální hierarchie je podobná vztahu otec a syn.

Z ekonomického hlediska je konfucianství výkonově orientováno, klade důraz na učení. Člověk má být svou prací orientován na potřeby kolektivu a má být skromný z hlediska svých potřeb. Harmonický princip požaduje přizpůsobení postojů individuí potřebám kolektivu a za to je odměněn skupinou. Existuje tak princip morálních povinností ke skupině, nikoliv ke každému člověku.

Japonská civilizace – Šintoismus

Toto náboženství navazuje na tradiční animistické náboženské představy. Je to důsledkem stavu, že relativně izolovaná japonská kultura získávala podněty pro svůj rozvoj od jiných kultur, vstřebávala je a zároveň vždy zůstávala autenticky japonská.

Japonskou civilizaci ovlivnil jak čínský konfucianismus, tak buddhismus, v 16. století se zde začalo etablovat i křesťanství. Byť existovala období s převahou buddhismu, šintoismus od „renesance“ v 18. století obnovil svoji rozhodující roli. I po revoluci Meidži (1868) si zachoval svoji svébytnost, i když akceptoval řadu evropských myšlenkových systémů.

Z ekonomického hlediska se zde prosazuje myšlenky hodnotového systému založené na striktní disciplíně a skupinové loajalitě. Díky tomu Japonsko vyniklo v procesu kontroly kvality, vzájemné spolupráce firem a státu i myšlenkami vztahu mezi zaměstnavateli a zaměstnanci na základě vzájemné odpovědnosti.

Africká civilizace

Země subsaharské Afriky patří k nejméně vyvinutým oblastem planety spolu s himálajskými státy a oblastí Papui-Nové Guinei. Důvodem je nejenom obtížná dopravní dostupnost, ale i charakter kultury, který mnohdy ještě ve 20. století odpovídal strukturám doby kamenné.

Tribalistická (kmenová) struktura společnosti s jejími hodnotami velmi obtížně existuje v kontaktu s moderní společností. Jestliže je systém sociální pomoci založen na rodových vazbách, pak je složité zakládat sociální pojištění na principu bank. Dochází-li však k rozkladu rodové společnosti, pak sociální pojištění na základě finančních plateb získají pouze někteří, ostatní, žijící převážně v naturálním hospodářství, jsou z něho vyřazeni. Jiným příkladem může být snaha o zavedení soukromého vlastnictví půdy v pralese pro Pygmeje nebo pro Papuánce. Ti při daných prostředcích dokážou hospodařit na půdě pouze v kolektivu. Nános křesťanství, který je nejpatrnější na pobřeží, se přizpůsobuje místním podmínkám. Komplikace je dána i tím, že pobřeží je zpravidla vyspělejší než vnitrozemí (turistický ruch, sídla nadnárodních společností, obchod) a vede k rozporům mezi kmeny, občanským válkám, požadavkům na přerozdělení od ekonomicky vyspělejších oblastí k méně vyspělým (situace v Nigérii, JAR, Angole).

V africkém kulturním okruhu existují také velké rozdíly mezi formálními a neformálními institucemi. Díky tomu je zde situace pro zahraniční subjekty méně přehledná a trpí značnou nestabilitou uspořádání. Pro zvýšení stability ekonomické aktivity je nutné udržovat vztahy nejenom k oficiálním institucím, ale také k rodově kmenovým strukturám. Je zřejmé, že ztráta centrální autority má za důsledek prosazení různých rodově kmenových zájmů a postupný rozklad státu. Příkladem může být stav v Libyi, Kongu, Mali, Súdánu či Somálsku.

12.4 Sociální a kulturní kapitál ve světové ekonomice

První, kdo použil termín sociální kapitál, byl Lyda Judson Hanifan (1879-1932) v roce 1916, kdy poukazoval na význam kolektivu pro uplatnění jedince. Zásadní rozpracování do sociologického pojmu vděčíme Pierre Bourdieuovi (1930-2002), který od roku 1972 rozpracoval celou teorii kapitálu. Dále rozpracovali tuto teorii další autoři jako James Coleman (1926-1995), Barry Wellman (1942) a další.

Jeho podstatou je vymezení čtyř druhů kapitálu na základě přínosů pro subjekty:

1. *Ekonomický kapitál*. Je chápán jako zdroj pro získávání důchodu. Jsou tím rozuměny veškeré materiální statky, které mohou přinášet důchod.

2. *Sociální kapitál*. Vzniká na základě členství ve skupině. Formují se vztahy a sítě vlivu a vzájemné podpory, které se svém důsledku umožňují získat podíl na vytvořeném produktu.

3. *Kulturní kapitál*. Jím se rozumí nefinanční aktivum rodící se ze sociálních aktivit podporujících sociální mobilitu, tedy vzdělání, intelekt, styl řeči, vzhled, způsob odívání atd.

4. *Symbolický kapitál*. Do tohoto termínu jsou zahrnuty hodnoty individua, které umožňují jeho realizaci v sociálních a ekonomických aktivitách. Jde o pojmy jako čest, uznání, prestiž apod., které jsou jakýmsi „ideovým štítem“ svého nositele.

Hodnotíme-li vlivy kultury a institucí na světový ekonomický vývoj, nemůžeme od tohoto pojetí odhlédnout. Jde o to, že obraz institucionálního uspořádání je složitější, než vyplývá z jednoduchých úvah, kdy individuální společnost je uspořádána horizontálně a kolektivní vertikálně.

Ukazuje se, že individuum je součástí určité skupiny (ekonomicky a sociálně určené), a to za pomoci rodinných, etnických, náboženských atp. vztahů, která je napojena v hierarchické určenosti (např. dělba práce) k ostatním skupinám. Vnitřní spjatost skupin je dána mírou kooperace jejich členů odvozené zpravidla od jejich zájmů.

Společnost je pak důsledkem integrování organizací a institucí, hodnot a norem, které jsou základem pro tvorbu sociálního, kulturního a symbolického kapitálu. Tyto lze interpretovat jako endogenní prvky ekonomického mechanismu. Jestliže chceme vysvětlit dynamiku a rozsah ekonomické aktivity na určitém teritoriu, pak při stejném ekonomickém kapitálu se nabízí jako možné vysvětlení rozdílné velikosti a růstu ekonomické aktivity.

Toto pojetí umožňuje postihnout vlivy koordinace a kooperace prvků neekonomických struktur společnosti a ekonomického systému. Rozvoj sociálního, kulturního a symbolického kapitálu znamená současně snižování míry rizika, neboť vede k růstu důvěry v procesu kooperace mezi různými subjekty. Dochází, z hlediska budoucího očekávání, ke snižování nejistot při koordinaci aktivit těchto skupiny. Užitek skupiny se zvětšuje. Čím více se daří skupině vytvářet sociální kapitál, tím více se daří internalizovat pozitivní externí efekty. Kulturní a symbolický kapitál s tím kráčí ruku v ruce, neboť umožňuje individuu se přiblížit k dosažení sociálního optima.

Nelze ovšem uvažovat, že se jedná o přímočarý proces. V sociální skupině se může projevit nedostatek schopností přijmout podněty zvenčí, provést nutné restrukturalizační změny uvnitř skupiny. Neschopnost reagovat na změnu prostředí vede vždy k izolaci, ztrátě vlivu a někdy i zániku skupiny. Systém vytvoří nové vazby.

Chce-li skupina dlouhodobě realizovat sociální, kulturní a symbolický kapitál, musí plnit stabilizační funkci vůči svým členům a zabezpečit nosné vazby vůči ostatním. Získá-li např. stát pověst korupční země bez jakékoliv vymahatelnosti práva, je pak složité pro její

členy navázat, po této ztrátě symbolického kapitálu, dlouhodobé obchodní a investiční kontakty. Proto musí skupina neustále navazovat pozitivní interakci k okolí.

Sociální, kulturní a symbolický kapitál je vlastností společnosti, výrazem jejího institucionálního uspořádání. Vstupujeme tím do sítě vzájemných vazeb mezi subjekty. Tyto sítě umožňují jejich vzájemné propojení. Čím hustější je síť vazeb a propojený celek je homogennější, tím menší prostor zbývá na prosazení individuální moci. Plné využívání možnosti propojení umožňuje zvětšit skupiny, neboť roste využití potenciálu subjektů tvořících tuto skupinu. Tyto kapitály jsou zároveň akumulovány díky rozvinutosti transakcí v sítích a přírůstek jeho hodnoty je důsledkem intenzivního využívání.

Sítě tak realizují jak specifické znalosti různých skupin (klubů, klanů, klik, klastrů), tak i výhody z rozdílností produkčních podmínek. Transakce jsou prostorově ovlivněny. Velký prostor není zpravidla homogenní, a proto dochází k nárůstu institucionálních překážek, a tudíž ke zvýšení jejich vlivu na prováděné transakce.

Rozšíření obchodu v podobě reprodukčních a realizačních sítí má pro ekonomiku zpravidla důsledek v přerozdělování produktu. Rozvoj ekonomických vazeb mezi subjekty ze dvou ekonomik vede k růstu produktu vytvořeného uvnitř sítě. Avšak subjekty, které se tohoto procesu z různých důvodů neúčastní a někdy jsou přímo vyloučeny aktéry sítě, mohou utrpět ekonomické ztráty. Tím dochází, při vzniku mezinárodních sítí, kde změně struktury ekonomiky a změnám v rozdělování.

Rozšiřování sítí a expanze vzájemného obchodu mezi subjekty sítí může přinášet řadu komplikací, pokud v nich má rozhodující postavení homogenní struktura. Nově připojení se stávají okrajovou minoritou se všemi problémy. Formální rovnost neobstojí proti výhodám neformálního propojení majoritní struktury. Pro minoritu vzniká šance buď v kvalitativním zvratu, kdy nový produkt nebo technologie morálně odepíše stávající, nebo ve chvíli, kdy majoritní exportér hledá importéra na neznámém trhu. Díky tomu existuje např. v evropských a amerických firmách poptávka po čínských pracovnících nebo firmách a sítě čínských obchodníků dostávají další impulsy pro ovládnutí obchodu v jihovýchodní Asii.

LITERATURA

1. ADAMCOVÁ, L., 2012. *Aktuální otázky světové ekonomiky. Rozvojový svět ve světové ekonomice v 90. letech – postavení, hlavní rozvojové regiony a regionální ekonomická integrace*. Praha: VŠE. ISBN 80-245-0121-X.
2. AGREEMENT FOR UNRRA, 1943. *Agreement for United Nations Relief and Rehabilitation Administration*, November 9. Dostupné z: <http://www.ibiblio.org/pha/policy/1943/431109a.html>.
3. BETTIGER, H., 2005. Istoki německého „ekonomického čuda“ 1950-č. *Almanach Vostok*, **7-8** (31-32). Dostupné z: http://www.situation.ru/app/j_art_946.htm.
4. BRŮŽEK, A., 1967. *Mezinárodní měnový systém a inflace*. Praha: Svoboda.
5. BRŮŽEK, A. 1975. *Krize kapitalistické měnové soustavy*. Praha: Svoboda.
6. COUDENHOVE-KALERGI, R. N. von, 1993. *Pan-Evropa*. Praha: Panevropa. ISBN 80-900-034-7-8.
7. FRANK, R., 2005. Die Skandinavische Münzunion – ein Münzbund, der unter erheblichem Druck entstand. *Money Trend*. **12/2005**. Dostupné z: <http://www.renefinn.de/pdf/GoldmuenzenSMU.pdf>.
8. KNAPP, M., 1990. Deutschland und der Marshallplan. V: Schröder, H-J. *Marshallplan und westdeutscher Wiederaufstieg*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag. ISBN 3-515-05761-7.
9. MACEK, J., 1967. *Jiří z Poděbrad*. Praha: Svobodné slovo.
10. MADDISON, A., 2003. *The World Economy. A Historical statistics*. Paris: OECD. ISBN 978-92-6410-414-3.
11. MAJEROVÁ, I., 2014. *Mezinárodní integrační procesy*. Karviná: SU OPF. ISBN 978-80-7510-075-7.
12. PENN, W., 1912. *An Essay Towards the Present and Future Peace of Europe*. Washington D.C: American Peace Society.
13. PRŮCHA, V., 1975. *Hospodářské dějiny socialistických dějin*. Praha: Svoboda.
14. RVHP, 1974. *Výsledky a perspektivy*. Praha: Svoboda.
15. TIMINI, J., 2018. Currency unions and heterogeneous trade effects: the case of the Latin Monetary Union. *European Review of Economic History*, **22** (3), pp. 322-348. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/ereh/hex027>.
16. URBÁNEK, R., 1926. *Husitský král*. Praha: Vesmír.
17. VARADZIN, F., 2013. *Mezinárodní ekonomie (teorie světového hospodářství)*. Praha: Professional Publishing. ISBN 978-80-7431-116-1.
18. VEBER, V., 2004. *Dějiny sjednocené Evropy od antických počátků do současnosti*. Praha: Vydavatelství Lidové noviny. ISBN 80-7106-663-X.

SHRNUTÍ STUDIJNÍ OPORY

Problematika mezinárodních integračních tendencí byla v této publikaci pojata z širšího pohledu, než jaký je prezentován v jiných kurzech, a to z toho důvodu, aby si posluchači uvědomili, že nejen regionální ekonomické integrace, ale také integrace politické, politicko-hospodářské, vojenské či seskupení, které nejsou v pravém slova smyslu integracemi, ale mají ambice se jimi stát, mají velký význam pro růst a rozvoj jak jednotlivých národních ekonomik, tak pro růst a rozvoj celé světové ekonomiky. Jsou tak zde uvedeny téměř všechny známé fungující integrace a seskupení, které s různým úspěchem ve světě vyvíjejí svou činnost.

Text byl rozdělen tematicky do dvanácti kapitol, kdy prvních devět kapitol bylo věnováno integračním procesům v různých geografických částech světa. Byla zde popsána nejznámější integrační seskupení od Evropy, přes americký a africký kontinent až po Asii a Tichomoří, včetně specifík jednotlivých regionů a integrací.

Desátá kapitola popisovala uskupení, která nelze hodnotit jako integrační, ačkoliv mnoho z nich integrační prvky vykazuje a jejich ekonomicko-politická spolupráce probíhá na velmi intenzivní úrovni. Jedenáctá kapitola se zabývala analýzou nejvýznamnějších (ne)ekonomických integrací, jejichž činnost však ovlivňuje hospodářský a s ním i související politický, kulturní, sociální a environmentální rozvoj jednotlivých ekonomik. Poslední, dvanáctá kapitola byla věnována sociálním, kulturním a politickým aspektům soudobého světa, které tvoří základ pro vznik (a někdy i zánik) samotných integrací

Doufáme, že toto skriptum bylo zajímavým a poučným textem, který vás navadil k dalšímu studiu této problematiky.

Autoři

Název: **Formy integrace v soudobém světě**

Autor: **Prof. PhDr. František Varadzin, CSc., Ing. Ingrid Majerová, Dr.**

Vydavatel: Slezská univerzita v Opavě
Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné

Určeno: studentům SU OPF Karviná

Počet stran: 114

Tato publikace neprošla jazykovou úpravou.